

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Tereza Morongová

**Promítnutí práva znát svůj původ do českého právního řádu
(kritická studie)**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Michaela Hendrychová, CSc.

Katedra občanského práva

Datum uzavření rukopisu: 26. 7. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 7. 2016

Tereza Morongová

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí diplomové práce, doc. JUDr. Michaelae Hendrychové, CSc., za odborné vedení, cenné rady, věcné připomínky a vstřícný přístup.

Zároveň bych ráda poděkovala svým rodičům, příteli a všem blízkým za bezmeznou podporu po celou dobu mého studia, zvláště pak při skládání státní závěrečné zkoušky a psaní této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Pojem a obsah práva znát svůj původ.....	8
1. 1 Právo znát svůj původ jako základní právo	8
1. 2 Obsah práva znát svůj původ a důvody jeho ochrany.....	10
1. 2. 1 Zdravotní důvody	12
1. 2. 2 Příbuzenství.....	13
1. 2. 3 Identita.....	14
2. Právní úprava	16
2. 1 Adresáti právní úpravy.....	16
2. 2 Úmluva o právech dítěte	19
2. 2. 1 Vadný překlad textu Úmluvy o právech dítěte do českého jazyka	20
2. 2. 2 Výhrada České republiky k čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.....	22
2. 3 Veřejnoprávní úprava.....	24
2. 3. 1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, (dále jen „ZSPOD“)	26
2. 3. 2 Osobní práva a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení..	32
2. 4 Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách	37
2. 5 Soukromoprávní úprava obecně.....	39
3. Určování rodičovství.....	41
3. 1 Mateřství	42
3. 2 Otcovství.....	45
3. 2. 1 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva.....	46
4. Asistovaná reprodukce	49
4. 1 Anonymita dárců.....	50
4. 1. 1 Návrh na změnu zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.....	54
5. Náhradní (surogátní, surogační) mateřství	56
5. 1 Náhradní mateřství v českém právním řádu	58

5. 2	Právo náhradní matky na peněžité plnění	62
5. 3	„Surogační turistika“, související judikatura ESLP	64
6.	Osvojení a právo dítěte znát svůj původ	66
6. 1	Utajení osvojení	70
6. 2	Dohled nad úspěšností osvojení	72
7.	Anonymní a utajené porody	74
7. 1	Porod s utajením totožnosti matky	74
7.2	Anonymní porod	78
8.	Babyboxy	79
8. 1	Babybox pro odložené děti – Statim z. s.	80
8. 2	Babyboxy a veřejné právo	82
8. 3	Doporučení Výboru pro práva dítěte OSN	83
Závěr	85	
Seznam příloh	87	
Příloha č. 1	88	
Příloha č. 2	90	
Seznam použitých zkratk	91	
Použitá literatura	92	
Publikace	92	
Odborné články	93	
Zahraniční odborné články	94	
Normativní prameny	94	
Judikatura ESLP	96	
Internetové zdroje	97	
Abstrakt, klíčová slova	100	
Abstract, Keywords	101	

Úvod

Právo znát svůj původ je přirozeným právem každé lidské bytosti stejně jako právo na život, osobní svobodu či důstojnost. Český právní řád však ochraně tohoto práva nevěnuje takovou pozornost, jaká je věnována ochraně ostatních základních práv. Zákonná úprava je v mnoha směrech nedostatečná, ba dokonce právu znát svůj původ odporující. Některé nástroje, jež mají sloužit k ochraně života a zdraví odložených dětí, nejsou zákonem upraveny vůbec (babyboxy). Za nedostatky zákonné úpravy je Česká republika kritizována na mezinárodní úrovni.

Vědomí toho, jakým způsobem přišel člověk na svět, kdo jsou jeho rodiče a z jakých poměrů pochází, je jedním ze základních kamenů lidské identity. V minulosti bezpodmínečně platilo, že člověk má jednoho biologického otce a jednu biologickou matku. Biologické rodičovství se pak za běžných okolností, kdy rodiče dítěte tvořili stabilní pár, který si je věrný a netrpí neplodností, překrývalo s rodičovstvím sociálním a právním. Tzn., že rodiče, kteří byli původci genetického materiálu, o dítě také společně pečovali a disponovali vůči němu všemi rodičovskými právy a povinnostmi. Za spíše výjimečných okolností se tyto tři formy rodičovství – biologické, sociální a právní, nesoustředily v rukou týchž osob, ale dítě bylo vychováváno a zastupováno osobou odlišnou od jeho biologických rodičů, kteří se o ně nechtěli nebo z nejrůznějších důvodů nemohli starat. Právním nástrojem umožňujícím, aby dítě vyrůstalo v rodinném prostředí, a zároveň jedním ze základních institutů pojících se s problematikou ochrany práva dítěte znát svůj původ, je osvojení – přijetí cizí osoby za vlastní.

S rozvojem reprodukční medicíny od druhé poloviny 20. stol. se otevírají možnosti těm párům, které se marně snaží o dítě, avšak osvojení pro ně není přijatelnou cestou. Stále platí, že dítě má jen jednoho biologického otce a jednu biologickou matku, s touto biologickou matkou ale nemusí být bezpodmínečně spřízněno geneticky. Žena může donosit a porodit dítě, které s ní není nijak geneticky spřízněno, neboť je do její dělohy vpraveno již oplodněné vajíčko jiné ženy. Stejně tak stále častěji dochází k tomu, že biologické rodičovství není totožné s rodičovstvím právním a sociálním, neboť dítě se páru narodí z buňky pocházející od dárce či dárkyně. V českém právním prostředí je navíc dárcovství zárodečných buněk založeno na anonymitě dárců, což dítěti narozenému

po umělém oplodnění z darované gamety zcela znemožňuje zjistit, kdo je jeho biologickým rodičem.

Do práva dítěte znát svůj původ je zasahováno rovněž ze strany samozvaného provozovatele tzv. babyboxů – schránek určených k anonymnímu odkládání novorozenců, jejichž matky se o ně nemohou nebo nechtějí starat. Ačkoli je zřízení babyboxů ospravedlňováno ušlechtilým záměrem, a sice zamezením usmrcování novorozenců po porodu jejich matkami, nelze tento projekt označit za jednoznačně úspěšný a vyhovující standardům ochrany práva dítěte znát svůj původ. Navíc pro absenci jakékoli právní úpravy je projevem svévole provozovatele babyboxů a zásahem do sociálně-právní ochrany dětí, která je institutem veřejného práva. Naopak zákonem upraveným institutem umožňujícím zachování relativní „anonymity“ matky dítěte a skutečnosti jejího porodu je porod s utajením totožnosti matky.

Cílem této práce je v první řadě vymezení práva znát svůj původ jako základního a přirozeného práva člověka, jeho definování, určení jeho obsahu a uvedení důvodů, pro které je ochrana tohoto práva důležitá. Pro zaujetí stanoviska a další rozbor jednotlivých institutů, kterých se problematika ochrany práva znát svůj původ dotýká, je důležité analyzovat okruh adresátů právních norem a platnou a účinnou soukromoprávní i veřejnoprávní úpravu. Samostatně je pojednáváno o Úmluvě o právech dítěte a výhradě České republiky k čl. 7 této Úmluvy. Pozornost je rovněž věnována problematice určování rodičovství, a to i s ohledem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.

Práce je především zaměřena na detailní rozbor jednotlivých již výše uvedených institutů, a sice asistované reprodukce, náhradního (surogátního) mateřství, osvojení, anonymních a utajených porodů. Dále se zabývá problematikou babyboxů. Snahou je upozornění na nedostatky a mezery právní úpravy a nastínění vhodného přístupu k nutným reformám. Cílem je podložit kritiku české právní úpravy silnou argumentací, v některých případech doplněnou o srovnání se zahraniční právní úpravou, a pokusit se nahlédnout problematiku práva dítěte znát svůj původ komplexně, i ve vztahu k jednotlivým institutům, s nimiž se pojí.

1. Pojem a obsah práva znát svůj původ

1.1 Právo znát svůj původ jako základní právo

Přirozenoprávní koncepce lidských práv, jež se po druhé světové válce stala vůdčí doktrínou nejen moderních evropských právních řádů, přisuzuje každému člověku práva a svobody, které jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Každá lidská bytost se rodí pomyslně zavinuta do práv a svobod, jejichž ochranu by měly jednotlivé státy garantovat normami pozitivního práva přijatými za tímto účelem. Teorie tato práva a svobody rozděluje z hlediska jejich historického vývoje do čtyř generací, a sice práva první generace – základní práva, práva druhé generace – politická práva, práva třetí generace – hospodářská, sociální a kulturní práva, a práva čtvrté generace – např. právo na příznivé životní prostředí či ochranu osobní integrity.¹ Právo dítěte znát svůj původ lze z jeho podstaty zařadit mezi práva třetí generace jako právo sociální.

Hospodářská, sociální a kulturní práva se stala předmětem pozitivistických tendencí v druhé polovině 20. století,² kdy bylo nutné odstranit nepříznivé následky válečného konfliktu. Země stížené druhou světovou válkou se potýkaly s těžkými životními situacemi svých obyvatel, přibýlo invalidů, osob bez domova, vdov a sirotků, pročež bylo nutné této situaci přizpůsobit sociální systémy a politiku jak na vnitrostátních úrovních, tak na úrovni mezinárodní. V roce 1948 přijalo Valné shromáždění OSN základní dokument o lidských právech, a sice Všeobecnou deklaraci lidských práv.³ Všeobecná deklarace lidských práv v čl. 1 věta první stanoví, že: „*Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv.*“ Čl. 16 odst. 3 Všeobecné deklarace Lidských práv uvádí, že: „*Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.*“ Čl. 25 odst. 2 Všeobecné deklarace

¹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 13, Vztah státu a práva, právní stát, s. 202-203. ISBN : 978-80-7380-454-I.

² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 13, Vztah státu a práva, právní stát, s. 202. ISBN : 978-80-7380-454-I.

³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 13, Vztah státu a práva, právní stát, s. 202. ISBN : 978-80-7380-454-I.

lidských práv pak zní: „*Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské nebo nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.*“⁴

Vzhledem k tomu, že po druhé světové válce zůstal nespočet osiřelých a bezprizorních dětí, dostaly se do centra zájmu mezinárodního společenství. Bylo nutné poskytnout jim potřebnou pomoc, zajistit alespoň rámcově jednotný standard ochrany jejich práv a tato práva blíže specifikovat. Děti častokrát zůstaly v rodinách, do kterých byly umístěny na převýchovu, neboť již nebylo možné najít jejich biologické rodiče, či byly osvojovány rodinami ze zemí odlišných od země původu dítěte. Valné shromáždění OSN proto dne 20. listopadu 1959 přijalo Deklaraci práv dítěte, která nahradila tzv. Ženevskou deklaraci práv dětí z roku 1924, přijatou Ligou národů v reakci na obdobnou situaci nastalou po první světové válce.⁵ Zásada 3 Deklarace práv dítěte z roku 1959 zní: „*Dítě má od narození právo na jméno a na státní příslušnost.*“ Zásada 6 zní: „*Dítě potřebuje k plnému a harmonickému vývoji své osobnosti lásku a porozumění. Pokud je to možné, má vyrůstat v péči svých rodičů, kteří jsou za ně odpovědní, a v ovzduší přízně, morálního i materiálního zabezpečení; dítě v útlém věku může být odloučeno od své matky pouze za výjimečných okolností. Společnost i úřady jsou povinny poskytovat zvláštní péči dětem bez rodičů a dětem bez přiměřených prostředků k životu. Finanční podpora státu a jiná pomoc dětem z početných rodin je žádoucí.*“⁶

V roce 1966 byla Všeobecná deklarace lidských práv doplněna o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.⁷ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech specifikuje jednotlivá práva třetí generace proklamovaná v čl. 22 Všeobecné deklarace lidských práv. Čl. 10 odst. 3 věta první paktu stanoví: „*Zvláštní opatření by*

⁴ OSN. Valné shromáždění. *Všeobecná deklarace lidských práv* [online]. New York : 1948 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

⁵ BŮŽEK, Antonín. *Století dítěte a práva dítěte*. In *Proměny podmínek života dětí a mládeže ve století dítěte podle Elen Keyové. Sborník z II. symposia o vývoji sociální pedagogiky 16. dubna 2009*. Pardubice: Univerzita Pardubice Fakulta filozofická, 2009, s. 44-46. Dostupný také z WWW: <http://www.stranka.wix.com/dcicz#!edicnicinnost/cs48>.

⁶ OSN. Valné shromáždění. *Deklarace práv dítěte* [online]. New York : 1959 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

⁷ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 13, Vztah státu a práva, právní stát, s. 202. ISBN : 978-80-7380-454-I.

*měla být činěna pro ochranu a pomoc všem dětem a mládeži bez jakékoli diskriminace na základě rodinného původu nebo jiných podmínek.*⁸

Samostatným mezinárodním dokumentem, který pro smluvní státy závazně zakotvuje práva dětí, a to s odkazem na všechny dokumenty výše uvedené, je Úmluva o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989⁹ V čl. 7 Úmluva o právech dítěte stanoví, že: „*Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.*“¹⁰ Právo garantované čl. 7 Úmluvy o právech dítěte můžeme označit jako právo na vlastní identitu, které obsahuje jak statusová práva osob, tak právo znát svůj původ a právo na rodinný život.

Lze uzavřít, že dítě má již od narození právo na vlastní identitu, které jde ruku v ruce s právem znát svůj původ, jež je do něj zahrnuto. Toto právo je právem základním, a tudíž nezadatelným, nezcizitelným, nepromlčitelným a nezrušitelným. Jako takové by mělo být jednotlivými státy garantováno, tím spíše, je-li obsaženo v mezinárodní smlouvě ratifikované téměř všemi členskými státy OSN (celkem 195). Jediným státem mezinárodního společenství, který doposud Úmluvu o právech dítěte neratifikoval, jsou Spojené státy americké, a to vzhledem k rozdílné právní úpravě jednotlivých států federace, neboť některé z nich mají stále uzákoněn trest smrti pro osoby mladší 18 let.¹¹

1.2 Obsah práva znát svůj původ a důvody jeho ochrany

Identitou člověka se rozumí vnímání sebe sama ve společnosti s ohledem na vlastní individualitu.¹² Individualita každého je vedle odlišných sociálních podmínek,

⁸ OSN. Valné shromáždění. *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* [online]. New York : 1966 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

⁹ OSN. Valné shromáždění. *Úmluva o právech dítěte* [online]. New York : 1989 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

¹⁰ OSN. Valné shromáždění. *Úmluva o právech dítěte* [online]. New York : 1989 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

¹¹ United Nations. United Nations Treaty Collection. *Convention on the Rights of the Child* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.

¹² DRAGHICI, Andreea, DIDEA Ionel, DUMINICA Ramona. The Right of Children to Know Their Parents – a Constitutive Element of the Child's Identity. *Acta Universitatis Danubius*. 2013, vol. 9, no. 1, s. 116. Dostupný také z WWW: <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/juridica/article/view/1794>

ve kterých člověk vyrůstá, různých způsobů výchovy a dalších externích vlivů bez pochyb dána především unikátní skladbou genů a vrozených dispozic. Genetický kód každého člověka je utvářen jeho předky. Lze konstatovat, že znalost genetického původu a povědomí o vlastních předcích je součástí lidské identity, která je těmito informacemi formována. Právo znát svůj původ je tak spolu se statusovými právy obsahem práva na vlastní identitu. Do práva znát svůj původ pak můžeme zahrnout právo znát oba své biologické rodiče či právo vědět o okolnostech svého početí. Toto je většinou považováno za samozřejmost, neboť v péči o děti stále převažuje standardní rodinný vzorec, kdy jsou děti vychovávány heterosexuálními páry, které jsou jejich biologickými rodiči.

S postupem doby a liberálnějším přístupem k tomu, kdo a za jakých podmínek tvoří rodinu, však přibývá dětí, které jsou vychovávány osobami odlišnými od jejich biologických rodičů. Důvodů je celá řada. Zásadní podíl na tom má moderní medicína, která umožňuje mít děti i neplodným a homosexuálním párům, a to díky umělému oplodnění či náhradnímu mateřství a následnému osvojení těchto dětí druhým partnerem, který není biologickým rodičem dítěte. Rovněž rozvinutý systém osvojování dětí, které o rodiče přišly či jejichž rodiče nemají zájem o děti pečovat, přispívá k tomu, že jsou tyto děti vychovávány osobami s nimi geneticky nespřízněnými.

Ačkoli většina právních řádů zná institut osvojení a možnost předání nechtěného dítěte k adopci, je nutné upozornit také na pradávný problém utajených porodů a odložených dětí. Ne vždy je možné odhalit totožnost matky, která dítě odložila např. na veřejně přístupném místě a projevila tak svou vůli o dítě nepečovat. Tyto děti jsou po splnění zákonných podmínek předávány k osvojení jako nalezenci, aniž by měly jakoukoli možnost dopátrat se svých biologických rodičů. S odkládáním dětí pak souvisí kontroverzní téma provozu nejrůznějších schránek, v České republice babyboxů sloužících k tomuto účelu, avšak naprosto popírajících právo odložených dětí znát jejich původ.

S rostoucím počtem dětí vychovávaných osobami odlišnými od jejich biologických rodičů roste potřeba klást důraz na práva těchto dětí a jejich ochranu, aby mohla být naplňována zásada rovnosti mezi dětmi počatými přirozeným způsobem vychovávanými jejich vlastními rodiči a dětmi žijícími v rodinách, se kterými nejsou plně geneticky spřízněny. Právě jedním z těchto práv je právo dítěte znát svůj původ.

Uvádí se tři hlavní důvody, proč dítě potřebuje znát svůj genetický původ: zdraví, příbuznost a identita. Ačkoli první dva jsou veřejností vnímány jako ty podstatnější, jejich význam je ve srovnání s utvářením vlastní identity malý.¹³

1. 2. 1 Zdravotní důvody

Je známým faktem, že velká část zdravotních problémů či nejrůznějších zdravotních komplikací má svůj původ v rodinné anamnéze. Celá řada chorob je dědičná, stejně tak predispozice k určitým onemocněním jsou dány geneticky. Lidé, kteří svou rodinnou anamnézu znají, mohou svůj životní styl s ohledem na hrozící nemoci ovlivnit, mohou se více věnovat prevenci a vyvarovat se celé řadě rizikových faktorů.¹⁴ Pravdou je, že v dnešní době je již medicínský pokrok na takové úrovni, že lze zjistit daleko přesnější výsledky o genetických rizicích u konkrétního jednotlivce, než je vyvozovat z rodinné anamnézy.¹⁵

Konečná spolu se svými kolegy dokonce uvádí, že: *„Etici, genetici a psychologové naopak v souvislosti s tak hlubokými možnostmi genetické diagnostiky přicházejí s debatami o „right not to know“ a o ohrožení otevřené budoucnosti a životní perspektivy jedince.“*¹⁶

Význam práva znát svůj původ s ohledem na zdravotní důvody můžeme prezentovat v situaci, kdy dítě potřebuje např. transplantaci ledvin či kostní dřeň. Zpravidla je vyšší šance potřebné shody pro provedení transplantace mezi osobami příbuznými. Nejedná se o bezvýjimečné pravidlo, ani není jisté, že by biologický rodič kostní dřeň nebo ledvinu za všech okolností daroval, avšak lze říci, že děti znající oba své biologické rodiče mají nepatrně větší šanci na získání vhodného dárce, protože by v tomto neměly být omezovány. Medicínský pokrok byl však zaznamenán i v této oblasti a již

¹³ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

¹⁴ RAVITSKY, Vardit. Knowing Where You Come From: The Rights of Donor-Conceived Individuals and the Meaning of Genetic Relatedness [online]. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*. roč. 2010, č. 11, s. 671 [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://conservancy.umn.edu/handle/11299/155782>.

¹⁵ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

¹⁶ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

není striktně požadováno, aby měl dárce ledviny totožnou krevní skupinu jako její příjemce. Po speciální imunologické přípravě může být provedena transplantace ledvin i u osob s nekompatibilní krevní skupinou. Příbuzenství tak při transplantacích v dnešní době hraje daleko menší roli, než tomu bylo v minulosti.¹⁷

1. 2. 2 Příbuzenství

Děti narozené s pomocí některé z alternativní metody početí či odložené a osvojené jsou v partnerském životě vystaveny riziku seznámení se s geneticky příbuznou osobou, ať už s biologickým rodičem nebo se sourozencem. Vědomí tohoto může značně ovlivnit sociální interakci s potenciálními protějšky, a to negativním způsobem. Sňatky mezi geneticky spřízněnými osobami a následný porod dítěte s geneticky podmíněnou nemocí jsou však záležitostí málo pravděpodobnou. V České republice je jen asi 0,5 % cyklů umělého oplodnění prováděno s dárcovskými buňkami. Děti z babyboxů či anonymně předaných k osvojení je také málo. Navíc neexistuje nevyhnutelná zákonitost, že děti geneticky spřízněných rodičů budou automaticky handicapovány.¹⁸

Více problematickou z hlediska psychického vnímání je otázka sourozenectví těchto dětí. V zemích s tzv. „open identity“ režimem, tedy v zemích, kde darování vajíček a spermatu není anonymizováno, je doporučováno snižovat počty dětí od jednotlivých dárců ne z důvodu obavy z genetických rizik, ale z důvodů psychosociálních, neboť pro dítě může být nanejvýš traumatizující zjistit, že má možná značný počet sourozenců.¹⁹

Možné příbuzenství partnerů a následné zdravotní komplikace jejich potomků jsou hlavním důvodem pro návrh skupiny poslanců na změnu zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ze dne 12. 12. 2014, publikovaný jako sněmovní tisk č. 371/0. V důsledku navrhované změny by mělo dojít k přeměně anonymizovaného

¹⁷ Česká transplantační společnost. *Transplantace ledvin od žijících dárců : Otázky a odpovědi* [online]. 2007. Poslední aktualizace 2015-03-09 [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.transplantace.eu/ledviny/darci.php?t=1#20>.

¹⁸ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

¹⁹ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

systemu dárcovství gamet na systém darování gamet, kdy totožnost dárců je známá a jejich identifikační údaje jsou evidovány v dodatku knihy narození podle jiného zákona.²⁰

Důvodová zpráva k návrhu novely uvažuje o dvou typech příbuzenství – příbuzenství mezi matkou a dárcem a příbuzenstvím mezi dítětem narozeným po umělém oplodnění a jeho budoucím partnerem. K prvnímu problému je pak v důvodové zprávě doslovně uvedeno: „Podle stávající právní úpravy nelze provést umělé oplodnění ženě, která má příbuzenský vztah k muži, se kterým předložila žádost o umělé oplodnění. Paradoxně je však možné, aby anonymní dárcé zárodečných buněk byl biologickým příbuzným ženy, příp. aby anonymní dárci byli mezi sebou navzájem biologicky příbuznými. Dítě může být počato ze zárodečných buněk dvou osob, které jsou mezi sebou příbuzné v přímé linii či které jsou navzájem sourozenci, a zákon neposkytuje žádný postup, jak takovým situacím předcházet.“²¹ V otázce příbuzenství mezi osobou narozenou po umělém oplodnění a jejím partnerem je návrh novely zákona odůvodněn následovně: „V důsledku naprosté anonymity anonymního dárcé zárodečných buněk nemohou snoubenci zjistit, zda mezi nimi neexistuje biologický příbuzenský vztah. Vzhledem k tomu, že není omezen počet lidských embryí, která lze vytvořit ze zárodečných buněk jednoho dárcé, nejedná se o případ ryze hypotetický.“²² Projednávání tisku a jeho první čtení bylo zařazeno na pořad 42. schůze Poslanecké sněmovny ČR zahájené dne 1. 3. 2016.²³

1. 2. 3 Identita

Odborná literatura rozlišuje dva hlavní proudy v pojetí identity. V prvním případě jde o silné či esencialistické koncepce, které identitu popisují jako stejnost v čase a mezi

²⁰ Česko. Návrh skupiny poslanců ze dne 12. prosince 2014 na změnu zákona o specifických zdravotních službách [online]. In *Sněmovní tisk 371* [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=371&CT1=0>.

²¹ CHALÁNKOVÁ Jitka et al. *Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. 2014, s. 5 [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=371&CT1=0>.

²² CHALÁNKOVÁ Jitka et al. *Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. 2014, s. 5 [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=371&CT1=0>.

²³ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. *Jednání a dokumenty : Sněmovní tisky* [online]. 2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=32>.

osobami. Předpokládá se silné neměnné jádro – esenciální vlastnosti. Ve druhém případě jde o „slabé či konstruktivistické koncepce, které považují identitu za měnící se podle situace, času, místa, okolností. Identita je produktem sociální interakce a jako taková je fluidní, nestabilní.“²⁴ Sociologické, filozofické a psychologické proudy považují za směrodatné koncepce konstruktivistické, avšak v tvorbě a interpretaci čl. 7 Úmluvy o právech dítěte se beze sporu odrážejí koncepce esencialistické, neboť genetické vazby jsou nejspíše dokazatelné a splňují požadavky právní jistoty a objektivit.²⁵

Dětské psychologové radí znalost identity, tedy toho, kdo jsem, jak jsem, odkud přicházím, kdo jsou mí příbuzní, z jaké rodiny pocházím, jaké v ní mám místo apod., mezi základní předpoklady zdravého psychického vývoje dětí. Uvádějí, že děti mají potřebu někam patřit, mít domov, teritorium, a také potřebu sounáležitosti s rodinou atd.²⁶

Z výzkumů provedených mezi osobami narozenými po umělém oplodnění za využití biologického materiálu od anonymních dárců vyplývá, že potomci dárců mají zájem na seznámení se s dárci především kvůli ucelení informací o jejich identitě. Vedle praktických důvodů, a sice seznámení se se zdravotním stavem dárců, stojí touha potomků po poznání životních příběhů jejich předků, vytvoření vlastní genealogie, či přání zjistit, kde mají původ jejich osobnostní rysy, schopnosti a zájmy.²⁷

Úplné poznání sebe samého je bez pochyb spojeno s poznáním toho, odkud pocházíme, jak jsme přišli na svět, proč máme právě takové schopnosti, talent, zájmy, vkus, po kom máme rysy v obličeji či tělesnou stavbu apod. Jen na základě poznání sebe sama jsme pak schopni dále se rozvíjet, utvářet si hodnoty a cíle.

²⁴ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

²⁵ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 548.

²⁶ BAKALÁŘ, Eduard, KLÉGRVÁ, Jarmila. Dětské psychické potřeby [online]. *Právo a rodina*. 2000, č. 5. [cit. 16-03-07]. Dostupný z WWW: <https://theses.cz/id/ubkizh/00172792-235753456.txt>

²⁷ RAVELINGIEN, An, PROVOOST, Veerle, PENNING, Guido. Open-Identity Sperm Donation: How Does Offering Donor-Identifying Information Relate to Donor-Conceived Offspring's Wishes and Needs? [online]. *Journal of Bioethical Inquiry*. 2014, vol. 11, no. 2. ISSN : 1176-7529. [cit. 16-03-07] Dostupný z WWW: https://www.researchgate.net/publication/263699296_Open-Identity_Sperm_Donation_How_Does_Offering_Donor-Identifying_Information_Relate_to_Donor-Conceived_Offspring%27s_Wishes_and_Needs

2. Právní úprava

2.1 Adresáti právní úpravy

Právo znát svůj původ bylo pozitivisticky a závazně zakotveno relativně nedávno. Smluvní státy Úmluvy o právech dítěte se zavázaly toto právo ctít a garantovat, protože je nutné, aby za tímto účelem přijaly odpovídající vnitrostátní legislativu. Obecně platí, že právní úprava je odrazem potřeb společnosti a reflektuje její požadavky. Každá právní norma směřuje k určitému okruhu adresátů. Počet adresátů pak určuje její potřebnost. Pro úvahy nad správností či dostatečností přenesení práva znát svůj původ do českého právního řádu je v první řadě nezbytné vytyčit právě okruh adresátů této právní úpravy. Jak z podstaty věci vyplývá, právo znát svůj původ může být upíráno dětem a osobám osvojeným, dále dětem narozeným po umělém oplodnění z darovaných gamet v rámci asistované reprodukce, dětem odloženým a dětem po anonymním porodu, které mají status nalezence, a v neposlední řadě, dětem narozeným matkám, jejichž totožnost byla na jejich přání utajena.

Ze statistik vedených Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR vyplývá, že počty osvojených dětí se pohybují kolem 500 ročně, konkrétní údaje za posledních pět let jsou následující.²⁸

Rok	2010	2011	2012	2013	2014
Počet osvojených dětí	549	478	526	504	300

Bohužel Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR nevede zvláštní statistiku nepravých osvojení, tj. osvojení, kdy je jedním z osvojitelů manžel rodiče nebo osvojitele dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Lze předpokládat, že se nejedná o zanedbatelný počet, naopak můžeme uvažovat nad více než 50% ze všech případů osvojení.

²⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodina a ochrana práv dětí : Statistiky* [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.

Jednoznačná statistika dětí narozených po umělém oplodnění z darovaných gamet či embryí neexistuje. Uvádí se, že poměr dětí narozených za pomoci metod asistované reprodukce k dětem narozeným přirozeně je 1:33, tzn., že 3 % dětí narozených za rok přišla na svět díky metodám asistované reprodukce. Jedná se však jak o děti narozené z gamet párů podstupujících léčbu neplodnosti, tak o děti narozené z gamet anonymních dárců či darovaných embryí. Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky vypracoval analýzu asistované reprodukce s daty známými do konce roku 2013. V následující tabulce jsou zaneseny počty narozených dětí jak po bezprostřední in vitro fertilizaci (IVF)²⁹, tak po transferu rozmražených embryí (KET)³⁰, za období od roku 2007 do roku 2013. Průměrný počet dětí narozených po umělém oplodnění je za toto období 3 538 dětí ročně. Vzhledem k absenci údajů týkajících se výhradně dětí narozených z darovaných gamet, slouží uvedená data spíše k vytvoření představy o tom, v jakých cifrách se počty dětí narozených za pomoci metod asistované reprodukce pohybují. Pro potřeby určení okruhu adresátů právní úpravy týkající se práva dítěte znát svůj původ bohužel nemají příliš valnou vypovídající hodnotu.³¹

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
IVF	2501	2483	2057	3241	2515	3230	2939
KET	451	476	430	894	641	1264	1645
Celkem	2952	2959	2487	4135	3156	4494	4584

²⁹ Po hormonální přípravě směřující k dozrání většího počtu vajíček, jsou tato těsně před ovulací přenesena odsátím přímo z vaječníků do speciálního kultivačního média spolu s vybranými spermii partnera. Po oplození dochází ke kultivaci oplodněných vajíček (embryí) ve speciálních médiích, kdy již fertilizační proces probíhá zcela přirozeně a bez zásahu zvenčí. Embrya jsou pak transferována zpět do dělohy ženy.

³⁰ Zmrazení embryí je metoda, kterou lze kryokonzervovat nadbytečná embrya a uchovávat je libovolně dlouhou dobu v tekutém dusíku pro pozdější přenos. Kryokonzervace se používá tehdy, když je k dispozici více kvalitních embryí, která nebyla zavedena v daném cyklu (např. pro riziko vícečetného těhotenství). V případě těžkého ovariálního hyperstimulačního syndromu či nevhodných podmínkách pro transfer (např. jiná akutní nemoc pacientky, nízká sliznice děložní apod.) se zamrazují všechna embrya. I přes standardizaci postupů ne všechna embrya proces zmrazení a rozmrazení přežijí v takovém stavu, aby mohla být po rozmrazení transferována. Úspěšnost transferu zamražených - rozmražených embryí (kryoembryotransfer- KET) bývá o něco nižší než u přenosu čerstvých embryí. Pro ženu je však výhodou, že nepotřebuje opakovanou hormonální stimulaci a další odběr vajíček. Na základě současného stavu vědomostí není známo zvýšené riziko abnormalit či vrozených vývojových vad po uchování embryí touto metodou.

³¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodina a ochrana práv dětí : Statistiky* [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7260> .

O porodech s utajením totožnosti matky neexistuje k dnešnímu dni aktuální souhrnná statistika. Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky ve Zprávě o rodičce 2012 ze dne 13. 11. 2013, č. 51/2013, uvádí, že: „Přibližně 0,2 % porodů každoročně proběhne mimo zdravotnická zařízení. Podle dat, která vykazala ženská oddělení nemocnic na Výkaze o lůžkovém fondu zdravotnického zařízení, bylo v loňském roce 265 porodů mimo zdravotnická zařízení. Plánovaně domácích bylo 7,2 % z nich. O utajení své totožnosti v souvislosti s porodem na základě zákona č. 422/2004 Sb. požádalo v loňském roce 11 rodiček.“³² Z dostupných informací staršího data vyplývají k počtu porodů s utajenou totožností matky tyto údaje.³³

Rok	2004	2005	2006	2007	2008
Počet utajených porodů	5	13	11	17	18

Ačkoli aktuální statistické údaje dostupné nejsou, lze s ohledem na výše uvedené informace shrnout, že počty porodů s utajenou totožností matky se na území České republiky pohybují do 20 porodů ročně se stoupající tendencí. S větší osvětou rodiček pravděpodobně toto číslo poroste, nicméně stále se jedná spíše o zanedbatelný počet případů.

Přesné údaje je možné poskytnout v případě dětí odložených do babyboxů na území České republiky. Od 1. 6. 2005, tj. ode dne zpřístupnění první schránky, ke dni 13. 6. 2016 bylo do českých babyboxů odloženo celkem 139 dětí, což je v průměru 12 dětí ročně. I tady se jedná o poměrně nízký počet dětí. Konkrétní údaje jsou obsaženy v příloze č. 1.³⁴

Z uvedených statistických údajů vyplývá, že otázka zajištění práva znát svůj původ může být aktuální až pro 5 000 dětí ročně, které by měly být adresáty právních

³² ŘEŽÁBEK, Karel. *Zpráva o rodičce 2012* [online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Registry NZIS vtsup. 2013. č. 51 [cit. 2016-03-07]. ISBN : 978-80-7472-145-8. Dostupný z WWW: <http://www.uzis.cz/search/node/zpr%C3%A1va%20o%20rodi%C4%8Dce%202012>.

³³ ADÁMKOVÁ, Zuzana. Utajené porody „Manuál pro porodní asistentky“ [online]. *Bakalářská práce*. Brno : 2010 [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: http://is.muni.cz/th/319778/lf_b/.

³⁴ Babybox pro odložené děti – Statim, z.s. *Statistiky babyboxů* [online]. [cit. 2016-07-16]. Dostupný z WWW: <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>.

norem, jež přenášejí právo znát svůj původ do českého právního řádu. S ohledem na počet dětí narozených za rok, který se pohybuje kolem 100 000 dětí ročně, je to až 5 %.³⁵

2.2 Úmluva o právech dítěte

Zásadním mezinárodním dokumentem zakotvujícím vedle dalších práv právo dítěte znát svůj původ je Úmluva o právech dítěte, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 a stala se účinným dokumentem dne 2. 9. 1990. Úmluva byla k dnešnímu dni ratifikována téměř všemi členskými státy OSN, s výjimkou Spojených států amerických (celkem 195). Posledním státem, který ji ratifikoval, bylo po dlouhou dobu vzdorující Somálsko. Somálsko tak učinilo k 1. 10. 2015, avšak ratifikaci podmínilo kontroverzní výhradou, kdy prohlásilo, že se necítí být vázáno čl. 14, 20 a 21 a dalšími ustanoveními Úmluvy, která jsou v rozporu s obecnými principy islámského práva šaría.³⁶ Česká republika je Úmluvou o právech dítěte vázána již od svého vzniku, a to na základě přistoupení k závazkům České a Slovenské federativní republiky po jejím rozdělení. Úmluva o právech dítěte byla publikována ve Sbírce zákonů jako Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. Jako vyhlášená a řádně ratifikovaná mezinárodní smlouva je na základě čl. 10 Ústavy ČR na území České republiky závazným dokumentem, který má přednost před zákonem.

Na základě čl. 43 Úmluvy o právech dítěte vznikl desetičlenný Výbor pro práva dítěte. Jeho členové jsou voleni tajnou volbou na čtyřleté funkční období. Každý stát může navrhnout jednoho kandidáta. Rozsah kompetencí výboru je vymezen v čl. 44 a 45 Úmluvy. Výbor přijímá od smluvních států „zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo,“ a to vždy do dvou let ode dne, kdy se státy staly smluvní stranou Úmluvy, a pak každých 5 let. Výbor může požadovat od smluvních států další informace významné pro provádění Úmluvy. Čl. 45 písm. b), c) a d) Úmluvy stanoví: „Výbor podle své úvahy postupuje

³⁵ Český statistický úřad. *Demografická příručka – 2014 : Přirozený pohyb obyvatelstva na území České republiky v letech 1919 – 2014 (absolutní údaje)* [online]. 2015. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>.

³⁶ United Nations. United Nations Treaty Collection. *Convention on the Rights of the Child* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.

odborným organizacím, UNICEF a jiným příslušným organizacím zprávy došlé od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, obsahující požadavek nebo ukazující na potřebu technické rady nebo pomoci, případně doplněné o poznámky nebo návrhy výboru týkajících se těchto požadavků nebo oznámení. c) Výbor může doporučit Valnému shromáždění, aby požádalo generálního tajemníka, aby z pověření Valného shromáždění provedl šetření týkající se specifických otázek, které mají vztah k právům dítěte. d) Výbor může činit návrhy a všeobecná doporučení založená na informacích získaných na základě článků 44 a 45 této úmluvy. Tyto návrhy a všeobecná doporučení se postupují dotčenému státu, který je smluvní stranou úmluvy, a sdělují Valnému shromáždění zároveň s případnými připomínkami států, které jsou smluvní stranou úmluvy.³⁷

2. 2. 1 Vadný překlad textu Úmluvy o právech dítěte do českého jazyka

Multilaterální mezinárodní smlouvy jsou vzhledem k univerzálnosti anglického jazyka, jakožto komunikačního nástroje pro mezinárodní politická jednání, uzavírány většinou v anglickém znění doplněném o znění v dalších světových jazycích (Úmluva o právech dítěte byla přijata celkem v 6 úředních jazycích, přičemž všechna znění mají stejnou platnost). Je pak na jednotlivých smluvních státech, aby obsah smluv vhodně přeložily do jejich úředního jazyka, má-li být, podobně jako v České republice, smlouva vyhlášena jako samostatný zákon či uveřejněna ve Sbírce mezinárodních smluv nebo Sbírce zákonů. Ne vždy se však překlad zcela shoduje s původním textem, což může přinést nemalé problémy, projevující se zásadním způsobem v další legislativní činnosti smluvního státu. Pochybení při překladu textu Úmluvy z anglického do českého jazyka bohužel nastalo právě v ustanovení směřodatném pro otázku práva dítěte znát svůj původ.

Čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte v anglickém znění stanoví: „*The child shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality and, as far as possible, the right to know and be cared for by his or her parents.*”³⁸ Český překlad pak zní: „*Každé dítě je registrováno ihned po*

³⁷ OSN. Valné shromáždění. *Úmluva o právech dítěte* [online]. New York : 1989 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

³⁸ OSN. Valné shromáždění. *Úmluva o právech dítěte* [online]. New York : 1989 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“³⁹

Český zákonodárce drobnou odchylkou od původního textu ovlivnil naplňování práva znát svůj původ značným způsobem. Spojení „*as far as possible*“ nelze vnímat pouze v rozsahu „*pokud je to možné.*“ Smyslem volby těchto slov je určit maximální snahu pro zajištění toho, že dítě bude znát své rodiče a okolnosti svého početí, tzn., že je nutné je překládat např. „*v maximální možné míře*“ nebo „*jak nejvíce to jde.*“ Spojení „*pokud je to možné*“ evokuje pasivní přístup státu k zajišťování práva dítěte znát jeho původ. Česká republika je Výborem pro práva dítěte kritizována pro nedostatečné naplňování Úmluvy, a to hlavně kvůli fungování babyboxů, které právo dítěte znát svůj původ zcela popírají. Vnímání práva znát svůj původ je českou veřejností, a to jak laickou, tak odbornou, často ovlivněno právě chybným překladem textu Úmluvy. Formulace „*pokud je to možné*“ vyvolává pocit druhořadosti tohoto zájmu a spíše proklamativní charakter navazující části předmětného ustanovení.

Je ale nutné upozornit na to, že v době přijetí Úmluvy o právech dítěte nebylo téma práva dítěte znát svůj původ tolik aktuální jako je dnes. Umělé oplodnění bylo ve svých počátcích, o náhradním mateřství se téměř nehovořilo. U osvojení byl naopak kladen důraz na zachování úplné anonymity.

V současné době je stále důležitější se vzniklým rozporem zabývat. Čl. 10 Ústavy České republiky stanoví, že: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“ Na rozpor jazykových znění smluv pak lze aplikovat čl. 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, který v odst. 2 stanoví: „*Znění smlouvy v jiném jazyce, než v jednom z těch, v němž byl text původně vyhotoven, bude považováno za původní text jen v případě, že to stanoví smlouva nebo se strany na tom dohodly.*“⁴⁰ Odst. 4 téhož ustanovení Vídeňské úmluvy o smluvním právu určuje jako rozhodné kritérium pro výklad odlišných výrazů

³⁹ OSN. Valné shromáždění. *Úmluva o právech dítěte* [online]. New York : 1989 [cit. 2016-3-1]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/knihovna/dokumenty/>.

⁴⁰ Česko. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15 ze dne 26. února 1988 o Vídeňské úmluvě o smluvním právu. In *Sbírka zákonů*. 1988, částka 2.

obsažených v různých jazykových verzích smlouvy předmět a účel smlouvy. Je tedy nutné v těchto případech využít výkladu teleologického.⁴¹

Úmluva o právech dítěte byla přijata v anglickém, arabském, čínském, francouzském, ruském a španělském znění, přičemž tato znění si jsou rovna.⁴² Pro jednoznačné pochopení významu sporného spojení je potřeba porovnat tato závazná znění a vyvodit z nich, za jakým účelem byl čl. 7 Úmluvy přijat a co konkrétně je předmětem jeho úpravy. Vzhledem k trvajícím nesouhlasu Výboru pro práva dítěte OSN s českou výhradou k čl. 7 Úmluvy (viz dále), mám za to, že již není nutné se v tomto případě významem spojení „*as far as possible*“ více zabývat, neboť za správný je obecně považován význam ve smyslu „*v maximální možné míře*“, nikoli „*pokud je to možné*“. Z uvedeného vyplývá, že za směrodatný má být považován text Úmluvy v anglickém či jiném jazyce smlouvy, který má přednost před vadným textem Úmluvy v českém jazyce, a česká právní úprava by měla směřovat k zajištění maximální ochrany práva dítěte znát své rodiče.

2. 2. 2 Výhrada České republiky k čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

Česká a Slovenská federativní republika ratifikovala Úmluvu o právech dítěte dne 7. 1. 1991, a to s výhradou k čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Výhrada nebyla doposud odvolána a Česká republika si jí vymínuje následující: *"In cases of irrevocable adoptions, which are based on the principle of anonymity of such adoptions, and of artificial fertilization, where the physician charged with the operation is required to ensure that the husband and wife on one hand and the donor on the other hand remain unknown to each other, the non-communication of a natural parent's name or natural parents' names to the child is not in contradiction with this provision."*⁴³ Volně přeloženo: V případě nezrušitelného osvojení, které je založeno na principu vzájemné anonymity biologické rodiny dítěte a osvojitelů, a v případě umělého oplodnění, kdy je lékař

⁴¹ Česko. Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15 ze dne 26. února 1988 o Vídeňské úmluvě o smluvním právu. In *Sbírka zákonů*. 1988, částka 2.

⁴² United Nations. United Nations Treaty Collection. *Convention on the Rights of the Child* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.

⁴³ United Nations. United Nations Treaty Collection. *Convention on the Rights of the Child* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.

provádějící zákrok povinen zajistit, že totožnost dárce gamety zůstane páru podstupujícímu léčbu neplodnosti neznámá a stejně tak dárce nebude znát totožnost tohoto páru, není nesdělení jména biologických rodičů dítěti v rozporu s tímto ustanovením Úmluvy.

Česká republika se kvůli výhradě stává terčem výtek Výboru pro práva dítěte již od ratifikace Úmluvy. Již ze závěrečných doporučení Výboru pro práva dítěte ke Druhé periodické zprávě České republiky za období od 1. 1. 1995 do 31. 12. 1999 vyplývá, že Výbor jednoznačně doporučuje, aby Česká republika přehodnotila své stanovisko a výhradu stáhla, neboť má za to, že občanskoprávní registrace nezrušitelného osvojení nemusí nutně znamenat, že osvojené dítě nemá vůbec možnost poznat své biologické rodiče.⁴⁴

Ve třetí a čtvrté periodické zprávě o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte Česká republika informuje Výbor o rekodifikačních pracích na novém občanském zákoníku, který má nově upravovat institut nezrušitelného osvojení. „*Ve vztahu k doporučení Výboru se zejména předpokládá snížení míry anonymity nezrušitelného osvojení s cílem vyhovět požadavku článku 7 Úmluvy a čl. 23 a 24 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Nové ustanovení upravuje, že se zřetelem k právu každého dítěte znát svůj původ a právu na zachování jeho osobní totožnosti, jsou osvojitelé povinni informovat osvojence o jeho původu, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však při dosažení dvanácti let. Přijetí tohoto ustanovení umožní ČR odvolat výhradu k čl. 7 odst. 1 Úmluvy.*“⁴⁵ Ke stavu aktuálnímu v době vyhotovení třetí a čtvrté periodické zprávy pak uvádí, že Výhrada je vzhledem k platné a účinné právní úpravě stále aktuální. Osvojitelé rozhodují, zda se dítě dozví o svých biologických rodičích, nebo ne. Jsou však vedeni k tomu, aby ve vhodné době a vhodným způsobem

⁴⁴ OSN. Výbor pro práva dítěte. *Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika* [online]. 2003, s. 1-2. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Z_v_re_n_doporu_en_2CRC_CZ_2.pdf.

⁴⁵ Česko. Vláda. Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z úmluvy o právech dítěte [online]. Praha : 2007, s. 5 [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

dítě s osvojením seznámili. Projeví-li dítě touhu po seznámení se s biologickými rodiči, mají mu to umožnit. Rozhodnutí je však na nich.⁴⁶

Výbor se ke třetí a čtvrté periodické zprávě v otázce Výhrady České republiky k čl. 7 Úmluvy o právech dítěte vyjádřil tak, že sice vítá rekonstrukční snahy, avšak zůstává znepokojen skutečností, že Výhrada nadále trvá.⁴⁷

V letošním roce uplyne další pětileté období pro podání páté periodické zprávy. Předpokládá se, že v souvislosti s nabytím účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který do české právního řádu částečně inkorporuje úpravu práva dítěte znát svůj původ, dojde ke stažení Výhrady k čl. 7 Úmluvy. Z dostupných zdrojů nevyplývá, že by se tak již stalo.

2.3 Veřejnoprávní úprava

Právní řád je souborem právních norem, které teorie dělí na normy práva soukromého a normy práva veřejného. Normy soukromého práva upravují práva a povinnosti subjektů, které mají v zásadě rovné postavení. Pro soukromé právo je typická autonomie vůle subjektů vyplývající se zásady legální licence, a sice „co není zákonem zakázáno, je dovoleno“.⁴⁸ Naopak normy práva veřejného upravují právní vztahy, pro které je typická nerovnost subjektů, pravomoc jednoho subjektu rozhodovat o právech a povinnostech subjektu druhého, a to i proti jeho vůli. Nadřazený subjekt tak nejčastěji činí za pomoci individuálních právních aktů.⁴⁹

⁴⁶ Česko. Vláda. Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucí z úmluvy o právech dítěte [online]. Praha : 2007, s. 5 [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

⁴⁷ OSN. Výbor pro práva dítěte. *Přezkoumání zpráv předložených státy v souladu s čl. 44 Úmluvy : Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika* [online]. 2011, s. 2-3. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

⁴⁸ DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek I. Díl první : Obecná část. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013. Kapitola 6, Občanské právo hmotné jako obecné soukromé právo, s. 55. ISBN : 978-80-7478-325-5.

⁴⁹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 7, Systém práva, s. 116-118. ISBN : 978-80-7380-454-I.

Řecký myslitel Ulpianus rozlišoval normy soukromého a veřejného práva aplikací zájmové teorie, podle které se soukromé právo týká zájmů soukromých osob, kdežto veřejné právo se má týkat zájmů státu. Ulpianova zájmová teorie byla brzy překonána, neboť soukromý a veřejný zájem od sebe nelze zcela jednoznačně oddělit.⁵⁰ Častokrát je potřeba zásahu veřejné moci k ochraně či naplnění zájmu, který je považován za zájem soukromý. Typickým příkladem je zájem dítěte. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále jen „občanský zákoník“), v různých ustanoveních odkazuje na zájem dítěte, který má být ctěn a má k němu být vždy přihlíženo, avšak v mezích soukromého práva je obtížné toto vždy zajistit.

K ochraně zájmů dítěte vstupuje do soukromoprávních, respektive rodinných, vztahů veřejná moc, která rozhoduje o tom, co v zájmu dítěte je a co naopak v zájmu dítěte není. Zájmovou teorii tak nahrazuje teorie subordinační, teorie podřízenosti subjektů, doplněná teorií organickou (orgánovou), podle které se normy veřejného práva uplatňují tehdy, je-li jedním ze subjektů právního vztahu orgán veřejné moci.⁵¹ Subjekty veřejného práva hájící zájmy dětí a za tímto účelem disponující potřebnými pravomocemi jsou především orgány sociálně-právní ochrany dětí, jejichž činnost a struktura je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Ustanovení § 1 odst. 1 věta druhá občanského zákoníku, zní: „*Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.*“ Odst. 2 téhož ustanovení pak stanoví, že: „*Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázaná jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.*“ Ačkoli lze právo soukromé a právo veřejné považovat za samostatné právní subsystemy, nelze je od sebe oddělit zcela a bezpodmínečně. V případě, kdy se právní jednání zjevně přičí dobrým mravům, anebo odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek, zasáhne veřejná moc a uplatní se normy veřejného práva, zejména normy procesní. Stejně tak ochrana práv týkajících se postavení osob, jejichž úprava je kogentní

⁵⁰ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 7, Systém práva, s. 116. ISBN : 978-80-7478-325-5.

⁵¹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Kapitola 7, Systém práva, s. 116-117. ISBN : 978-80-7478-325-5.

a není možné se od ní dohodou stran odchýlit, je částečně zajišťována pomocí norem veřejného práva a v jejich rámci.

Jednou z norem veřejného práva, která se zásadně pojí s ochranou statusových a osobnostních práv, a tím pádem také s právem znát svůj původ, je zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, neboť právě matriční knihy jsou pro osoby pátrající po svém původu základním zdrojem informací. Vedoucí zásadou matričního práva by tak měla být zásada úplnosti a pravdivosti zápisů obsažených v matriční evidenci.

2. 3. 1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, (dále jen „ZSPOD“)

Sociálně-právní ochrana dětí je jedním z projevů společenské odpovědnosti státu za ochranu a péči o slabší a potřebné.⁵² Jejím předmětem je zejména „ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jmění dítěte, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině“ (ustanovení § 1 ZSPOD).

Úprava sociálně-právní ochrany dětí je vedle ZSPOD obsažena především v mezinárodních smlouvách, a to hlavně v Úmluvě o právech dítěte, a nařízeních Rady EU. Závazné normy doplňují nezávazná doporučení Rady Evropy, která můžeme označit za prameny právní úpravy za předpokladu, že příslušné orgány a instituce s těmito doporučeními pracují a správně je ve vzájemné souvislosti aplikují.⁵³ Základem právní úpravy na vnitrostátní úrovni je především čl. 32 Listiny základních práv a svobod. Prováděcím předpisem k ZSPOD po jeho novele č. 401/2012 Sb. ze dne 7. 11. 2012 je vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochrana dětí se však dotýká celé řady dalších právních předpisů napříč právním řádem.

Základním principem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem a blaho dítěte. Orgány příslušné k poskytování sociálně-právní ochrany dětí jsou

⁵² PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK Radek. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina*. 2013, roč. 15, č. 9, s. 1.

⁵³ NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007. Předmluva, s. 7. ISBN : 978-80-86131-72-6.

povinný při své činnosti respektovat také mnohé další principy, na kterých je sociálně-právní ochrana dětí postavena. Ve vztahu k právu dítěte znát svůj původ lze jako další z principů sociálně-právní ochrany dětí uvést, že „*stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou základních práv a svobod a práv vyplývajících z mezinárodních závazků České republiky. Stát však nenahrazuje povinnosti a odpovědnost rodičů, nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské odpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.*“⁵⁴

Sociálně-právní ochranu dětí lze definovat také jako soubor různých opatření a nástrojů, které směřují k naplnění výše uvedené základní zásady ochrany nejlepšího zájmu a blaha dítěte. Orgány sociálně-právní ochrany dětí aktivně zasahují do soukromých a rodinných vztahů, proto tato opatření a nástroje mohou užívat je v zákonem dovolených případech a zákonem stanoveným způsobem.⁵⁵

Ochrana dětí, které se ocitly v situaci nepříznivé pro jejich zdraví, výchovu či řádný vývoj, byla předmětem státního zájmu již od vzniku samostatného československého státu. Právní předpisy z počátku 20. let 20. stol. upravovaly tzv. „cizí péči“ o děti, tj. péči odlišnou od péče rodičů, ať už vykonávanou fyzickými osobami, tak péči ústavní. Po 2. světové válce byl vývoj právní úpravy ovlivněn změnou společenských podmínek. Příslušnými orgány ve věcech sociálně-právní ochrany dětí se namísto poručenských soudů a spolků „Okresní péče o mládež“ staly okresní a zemské národní výbory. Zákonem č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže, byla za prioritní účel sociálně-právní ochrany dětí označena jejich řádná výchova v uvědomělé občany schopné přispívat svou prací ku prospěchu společnosti. Děti byly přednostně umístovány do ústavů tzv. kolektivní péče, mělo-li být dítě umístěno do rodiny, pak tato rodina musela skýtat záruky politické korektnosti s tím, že bude dítě vychovávat k lásce k lidově demokratickému státnímu zřízení. Od roku 1956 náležela působnost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a mládeže okresním národním výborům. Zákonem o rodině

⁵⁴ NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva, RIEDLOVÁ, Jana. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 1. vyd. Olomouc : ANAG, 2014. Právo. Předmluva, s. 10. ISBN : 978-80-7263-914-4.

⁵⁵ NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva, RIEDLOVÁ, Jana. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 1. vyd. Olomouc : ANAG, 2014. Právo. Předmluva, s. 9. ISBN : 978-80-7263-914-4.

č. 94/1963 Sb. byly zvláštní právní předpisy týkající se této problematiky zrušeny, neboť zásahy státní moci (ze strany soudů a národních výborů) do rodinných vztahů byly napříště upraveny v části druhé, hlavě druhé tohoto zákona, pojmenované: „Účast společnosti při výkonu práv a povinností“.⁵⁶

V souvislosti s rekonstrukcí systému sociálního zabezpečení v roce 1975 se úkoly sociálně-právní ochrany dětí staly součástí systému sociální péče. Na právní úpravu z roku 1975 navazuje právní úprava sociálního zabezpečení z roku 1988, která zmínila sociálně-právní ochranu jako službu sociální péče.

Podnětem pro zahájení prací na novém zákoně o sociálně-právní ochraně dětí bylo vládní usnesení č. 1/1995, jímž bylo ministru práce a sociálních věcí uloženo, aby ve spolupráci s ministry spravedlnosti, školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, vnitra a kultury vypracoval a předložil vládě návrh zásad zákona o sociálně-právní ochraně dětí a mládeže.⁵⁷ Cílem nové právní úpravy mělo být oddělení problematiky sociálně-právní ochrany od sociální péče, se kterou koncepčně nesouvisí, a vytvoření forem působení a nástrojů orgánů státní správy pro ochranu práv dětí.⁵⁸

ZSPOD byl schválen dne 9. 12. 1999, ve Sbírce zákonů byl vyhlášen dne 30. 12. 1999 a stal se účinným právním předpisem ke dni 1. 4. 2000. Ve svém původním znění byl ZSPOD podroben značné kritice a ani k dnešnímu dni jej nelze považovat za zcela vyhovující. Výbor OSN pro práva dítěte po přezkoumání druhé pravidelné zprávy ČR o naplňování Úmluvy o právech dítěte projevil znepokojení nad tím, že preventivní činnosti a rodinné poradenství jsou nedostatečné a že sociální problémy a krizové situace v rodině mohou být řešeny umístěním dětí do ústavní výchovy. Výbor OSN pro práva dítěte zejména kritizoval nedostatečné dodržování základních zásad, vysoký počet dětí

⁵⁶ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 359 ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-11]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=260&CT1=0>.

⁵⁷ Česko. *Usnesení vlády České republiky č. 1/1995 ze dne 4. ledna 1995* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-11]. Dostupný z WWW: https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/E7CA90348C0D022CC12571B6006F7A2D.

⁵⁸ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 359 ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-11]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=260&CT1=0>.

umístěných do ústavní výchovy a špatné podmínky v zařízeních, kde je ústavní výchova vykonávána.⁵⁹

Ve vyjádření k třetí a čtvrté periodické zprávě ČR o naplňování Úmluvy o právech dítěte Výbor OSN pro práva dítěte neskrývá znepokojení nad skutečností, že koordinace mezi různými ministerstvy, odbory a institucemi zabývajícími se právy dětí na národní, regionální a obecní úrovni je nedostatečná. Výbor mimo jiné vyzval Českou republiku, aby zajistila přijetí opatření za účelem vytvoření účinného mechanismu, zaměřeného na koordinaci politik práv dítěte všech příslušných orgánů a institucí, a na jejich vzájemnou spolupráci. Zároveň Výbor OSN pro práva dítěte vyjádřil kritiku nedostatečného omezení počtu dětí umístěovaných do ústavní výchovy a prvenství ústavní výchovy mezi ostatními formami náhradní péče.⁶⁰

ZSPOD byl v posledních pěti letech podroben dvěma rozsáhlejšími novelizacím. První ze zmíněných novel je novela č. 401/2012 Sb. Jejím předmětem byla především úprava podmínek pěstounské péče za účelem posílení této formy náhradní rodinné péče na úkor institucionální výchovy, dále zavedení standardů kvality a sjednocení postupů sociálně-právní ochrany dětí a osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, a změna orientace systému směrem k prevenci, v důsledku čehož by mělo dojít ke snížení nákladů na řešení dlouhodobě neřešených problémů.⁶¹ Novela byla reakcí na vývoj odvětví a také na úkoly, které si Česká republika stanovila v Národním akčním plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011. Dne 4. 1. 2012 schválila vláda usnesením č. 4 Národní strategii ochrany práv dětí a v dubnu 2012 schválila Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012 – 2015, který dále rozvíjí vytyčené úkoly.⁶² Druhou novelou je novela č. 303/2013 Sb. Jedná se

⁵⁹ OSN. Výbor pro práva dítěte. *Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika* [online]. 2003, s. 1-2. [cit. 2016-06-12]. Dostupný z WWW: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Z_v_re_n_doporu_en_2CRC_CZ_2.pdf.

⁶⁰ Česko. Vláda. Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucí z úmluvy o právech dítěte [online]. Praha : 2007, s. 5 [cit. 2016-06-12]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

⁶¹ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 401 ze dne 27. listopadu 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony* [online]. [cit. 2016-06-12]. Dostupný z WWW: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=564&CT1=0>.

⁶² Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodina a ochrana práv dětí : Sociálně-právní ochrana dětí : Důležité strategie, stanoviska a metodiky MPSV* [online]. [cit. 2016-06-12]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.

o tzv. „změnový zákon“, jenž reaguje na změny, které do sociálně-právní ochrany vnesl nový občanský zákoník.⁶³

Dle ustanovení § 4 ZSPOD zajišťují sociálně-právní ochranu orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu, a dále obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. Jak vyplývá z jednotlivých hlav ZSPOD, orgány sociálně-právní ochrany dětí vykonávají preventivní a poradenskou činnost, přijímají opatření na ochranu dítěte, vyvíjejí činnost při svěřeni dítěte do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a zprostředkovávají osvojení a pěstounskou péči.

Ve vztahu k problematice práva dítěte znát svůj původ je podstatná úprava obsažená v hlavě IV. ZSPOD, a sice úprava týkající se osvojení dětí. Příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí pro zprostředkování osvojení jsou v tomto případě krajské úřady a v případě mezinárodního osvojení Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, (ustanovení § 20 odst. 2 ZSPOD). Děti, kterým je potřeba zajistit osvojení, a fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli vyhledávají obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Ty také vedou spisovou dokumentaci, a to jak o dítěti, tak o žadatelích o osvojení (ustanovení § 21 odst. 1 ZSPOD). Dle ustanovení § 21 odst. 4 obsahuje spisová dokumentace dítěte jeho osobní údaje, doklad o státním občanství či jiný doklad umožňující pobyt dítěte na území ČR, údaj o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů, doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení, rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno, a zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte. Dle odst. 5 téhož ustanovení pak dokumentace žadatele o osvojení obsahuje vedle jeho osobních údajů opis z evidence Rejstříku trestů (či obdobný doklad vydaný v zahraničí), zprávu o sociálním a zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, písemné vyjádření žadatele, zda souhlasí, aby byl po uplynutí lhůty zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny, či zda žádá výlučně o osvojení dítěte

⁶³ NOVOTNÁ, Věra. Změny v sociálně-právní ochraně dětí, přijaté v souvislosti s novým občanským zákoníkem. *Právo a rodina*. 2014, č. 6, s. 1.

z ciziny, písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení je oprávněn zjišťovat další údaje o žadateli či zda nedošlo ke změně poskytnutých údajů, písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností postupuje kompletní spisovou dokumentaci příslušnému krajskému úřadu (ustanovení § 21 odst. 6 ZSPOD), ten ji pak dále doplňuje.

Dle ustanovení § 823 a 824 občanského zákoníku mohou nově oba rodiče se souhlasem budoucího osvojitele předat osvojované dítě tomuto budoucímu osvojiteli ihned poté, co dají souhlas k osvojení nebo i dříve, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí. ZSPOD v ustanovení § 16a proto nově ukládá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností povinnost učinit opatření směřující k ochraně dítěte v případě, kdy osoba, která převzala dítě do své péče, bez zbytečného odkladu nepodá příslušnému orgánu návrh na osvojení dítěte. Rodiče osvojovaného dítěte mají současně povinnost o předání dítěte informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, a pokud to neudělají, dopouští se přestupku. Souhlas rodičů s osvojením může přijímat jen soud.⁶⁴

V souladu s ustanovením § 839 odst. 2 občanského zákoníku může soud nařídit, vyžadují-li to okolnosti případu, nad osvojitelem a osvojencem dohled na předem určenou dobu, a to i bez návrhu. Dohled soud vykonává zpravidla prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ustanovení se promítlo do ustanovení § 19 odst. 1 písm. d) ZSPOD dle následujícího: „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen vykonávat na žádost soudu dohled nad úspěšností osvojení a podávat soudu na jeho žádost nebo i bez této žádosti zprávy o průběhu dohledu.*“ Není však blíže specifikováno, co konkrétně má být dohledu podrobena. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku k tomu uvádí, že dohled by mohl vypadat například tak, že bude osvojiteli uložena povinnost jednou za určitý časový interval podat zprávu o tom, jak se osvojení daří.⁶⁵ Vzniká otázka, zda by mohlo uložení dohledu směřovat také k dohledu nad naplňováním ustanovení § 836 občanského zákoníku, kterým je osvojiteli uložena povinnost

⁶⁴ NOVOTNÁ, Věra. Změny v sociálně-právní ochraně dětí, přijaté v souvislosti s novým občanským zákoníkem. *Právo a rodina*. 2014, č. 6, s. 3-4.

⁶⁵ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-13]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

informovat osvojence nejpozději do zahájení školní docházky o jeho osvojení. Je jen těžko představitelné, jakým způsobem by v tomto případě dohled probíhal, když klíčovým nástrojem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je rozhovor s dítětem. Vědomí toho, že je nad osvojiteli vykonáván v tomto směru dohled, by však mohlo osvojitele vést k tomu, že osvojenci skutečnosti týkající se jeho osvojení sdělí co nejdříve.

ZSPOD rovněž zohledňuje ustanovení § 838 občanského zákoníku, které přiznává osvojenci právo seznámit se po nabytí svéprávnosti s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení, a to v ustanovení § 55 odst. 5 ZSPOD. Dle odst. 7 téhož ustanovení je spisová dokumentace uchovávána po dobu 15 let následujících po kalendářním roce, v němž dítě nabylo zletilosti. V kontextu práva dítěte znát svůj původ je nanejvýš žádoucí, aby údaje obsažené v dokumentaci byly dohledatelné i později, po uplynutí stanovené doby, neboť je stále pravděpodobné, ačkoli ustanovení § 836 by mělo tuto možnost vylučovat, že se osvojenec o svém osvojení dozví mnohem později a informace o jeho biologických rodičích tak nebudou existovat. V dnešní době elektronizace veškerých dokumentů by neměl být problém uchovávat data po celý život osvojence a zajistit tak maximální možnou ochranu jeho práva znát svůj původ.

Závěrem lze k ZSPOD shrnout, že se v současné době problematiky ochrany práva dítěte znát svůj původ dotýká spíše okrajově, a to v rámci úpravy postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v řízení o osvojení a teoreticky také poté, co je dítě osvojeno, v rámci dohledu nad osvojením. S nárůstem tlaku na řádnou ochranu práva znát svůj původ by mohly být orgánům sociálně-právní ochrany dětí svěřeny další pravomoci, avšak lze předpokládat, že se tak v nejbližších letech nestane, zvláště, je-li nutné stále pracovat na zlepšování podmínek ochrany dětí ohrožených na zdraví, ba dokonce životě, jejich řádné výchově v rodinném prostředí a fyzickém i psychickém vývoji.

2. 3. 2 Osobní práva a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení

Mezi osobní práva, tedy jednu z podkategorií občanských práv subjektivní povahy, řadíme práva statusová a práva ryze osobní, neboli osobnostní.⁶⁶ Osobní práva

⁶⁶ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek I. Díl první : Obecná část. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013. Kapitola 6, Občanské právo hmotné jako obecné soukromé právo, s. 55. ISBN : 978-80-7478-325-5.

jsou kogentně upravena napříč celým občanským zákoníkem. Statusová práva se týkají právního stavu, respektive postavení osob ve státě, a to jak osob fyzických, tak těch právnických. Status člověka je představován jeho právní osobností, mírou svéprávnosti, identifikačními údaji, pohlavím, národností, původem, rodinnými vztahy, příbuzenskými vazbami apod. Určitý právní status je přiznáván dokonce nenarozeným, ale již počatým dítětem (ustanovení § 25 občanského zákoníku). Osobnostní práva lze definovat jako „*práva vlastní pouze lidské bytosti, představující ucelenou ochranu této osobnosti, zajišťující její uznání jako člověka a přiznávající jí práva na další rozvoj a uplatnění sebe sama*“.⁶⁷ Osobnost člověka je pak definována jako „*jedinečné spojení biologických, psychologických a společenských aspektů, či spíš hodnot lidské bytosti*“.⁶⁸

Mezi chráněné hodnoty osobnosti člověka patří mimo jiné jeho soukromí a jméno. Soukromí představuje souhrn všeho, co je člověku nejbližší, včetně vztahů k těm, kteří jeho soukromý život spoluvytváří, ať už se jedná o členy rodiny či osoby člověku jinak blízké. Jméno identifikuje člověka ve vnějším světě a zároveň dotváří individualitu jeho osobnosti.⁶⁹ Jménem se rozumí osobní jméno člověka a příjmení (především ustanovení § 77 občanského zákoníku).

Jméno je spolu s dalšími údaji o právním statusu člověka předmětem zápisu do veřejné evidence, a to dle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení (dále jen „zákon o matrikách“). Matriky patří k nejstarší evidenci fyzických osob, která je na území České republiky nepřetržitě vedena. Vychází z nich informační systém evidence obyvatel, registr rodných čísel, občanských či cestovních dokladů.⁷⁰ Ustanovení § 1 odst. 1 zákona o matrikách matriku definuje jako státní evidenci *a) narození, uzavření manželství, vzniku registrovaného partnerství a úmrtí fyzických osob na území České republiky, b) narození, uzavření manželství, vzniku partnerství a úmrtí, k nimž došlo*

⁶⁷ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek I. Díl první : Obecná část. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013. Kapitola 7, Subjekty občanského práva, s. 249. ISBN : 978-80-7478-325-5.

⁶⁸ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek I. Díl první : Obecná část. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013. Kapitola 7, Subjekty občanského práva, s. 248. ISBN : 978-80-7478-325-5.

⁶⁹ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek I. Díl první : Obecná část. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013. Kapitola 7, Subjekty občanského práva, s. 257-259. ISBN : 978-80-7478-325-5.

⁷⁰ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. Úvod, s. 12. ISBN : 978-80-7380-525-8.

v cizině, jde-li o státní občany České republiky, a c) uzavření manželství, k nimž došlo v cizině, byl-li život snoubence přímo ohrožen a nejde-li o občany. Matrika se podle skutečností, které se do ní zapisují, dělí na matriku narození, matriku manželství, matriku partnerství a matriku úmrtí (ustanovení § 1 odst. 2 zákona o matrikách). Znovu je nutné zdůraznit, že ve spojení s ochranou práva znát svůj původ jsou matriky nejcennějším zdrojem informací, neboť zápisu do matriky povinně podléhají veškeré výše uvedené matriční události a skutečnosti a dále také údaje o osvojení, určení rodičovství, změně jména nebo příjmení a další skutečnosti, jimiž se mění nebo doplňují zápisy v matriční knize (ustanovení § 5 odst. 1 zákona o matrikách).

Do knihy narození se dle ustanovení § 14 odst. 1 zákona o matrikách zapisuje a) jméno, popřípadě jména, a příjmení dítěte, b) den, měsíc a rok narození dítěte, c) rodné číslo, místo narození a pohlaví dítěte, d) jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů, e) datum zápisu a podpis matrikáře. V případě, že matka požádá o utajení své osoby v souvislosti s porodem, nezapisují se údaje uvedené v odst. 1 písm. d). Pro provedení zápisu je dle ustanovení § 10 zákona o matrikách příslušný ten matriční úřad, v jehož správním obvodu se dítě narodilo. Nelze-li zjistit, kde se dítě narodilo, je příslušným matričním úřadem ten úřad, v jehož správním obvodu bylo dítě nalezeno. Bylo-li dítě porozeno v dopravním prostředku, je příslušný ten matriční úřad, v jehož správním obvodu bylo dítě z dopravního prostředku vyloženo.

Naplnění podmínek pro to, aby mohla žena o utajení své osoby v souvislosti s porodem požádat, matriční úřad nezkontroluje, jejich ověření je věcí zdravotnického zařízení, které žena o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem požádala. Zdravotnické zařízení oznamuje narození dítěte obvyklým způsobem, včetně údajů o matce, pouze navíc uvede, že matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem. Údaje o matce se do knihy narození nezapišují, budou však součástí písemného hlášení o narození dítěte. Údaje o matce a otci budou proškrtnuty a v oddílu matriční knihy „Záznamy a opravy před podpisem“ bude uvedeno: „Matka dítěte požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem.“ Do sbírky listin, která je vedena k zápisu dítěte, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, může nahlížet

pouze matka dítěte. S dovršením věku 12 let nabývá toto právo také dítě, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem.⁷¹

Osoba otce dítěte se do matriční knihy zapíše v souladu s určením otcovství na základě právních domněnek dle ustanovení § 776 a násl. občanského zákoníku. Není-li totožnost otce dítěte známa, zůstanou údaje o otci nevyplněny.

Ustanovení § 17 odst. 1 až 3 zákona o matrikách upravuje postup pro provedení zápisu dítěte nezjištěné totožnosti, tedy dítěte, které matka porodila anonymně. (K anonymním porodům viz dále samostatná podkapitola.) Dítě nezjištěné totožnosti se do knihy narození zapíše na základě výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře, která obsahuje sdělení o pohlaví dítěte a pravděpodobném datu jeho narození. Není-li možné zjistit datum narození dítěte, učiní o tom matriční úřad oznámení soudu a ten je autoritativně určí. Nelze-li zjistit místo narození dítěte, uvede se v zápisu do knihy narození jako místo narození sídlo matričního úřadu příslušného k provedení zápisu narození do matriční knihy.

Z uvedeného je patrné, že orgány veřejné moci jsou poslední instancí pro zajištění dostatečné ochrany osobních práv dítěte. Nelze-li zjistit totožnost dítěte, provádí se šetření za účelem zjištění jeho původu, je-li toto šetření neúspěšné, nezbyvá, než podřídit základní statusové otázky soudní moci.

Stejně je tomu v otázce jména dítěte. Jméno dítěte zvolí souhlasným prohlášením oba rodiče. V případě, že jeden z rodičů není znám, je zbaven rodičovské odpovědnosti, nebo je jeho výkon rodičovské odpovědnosti v této oblasti omezen nebo pozastaven, zvolí jméno dítěte druhý rodič. Nedohodnou-li se rodiče na jméno dítěte, nebo neurčí-li dítěti jméno nejpozději do 1 měsíce od narození, matriční úřad oznámí tuto skutečnost soudu, který o jméno dítěte rozhodne. Soud rozhodne také v případě, kdy nejsou rodiče dítěte známi (ustanovení § 18 zákona o matrikách). Před rozhodnutím soudu o jméně dítěte provede matriční úřad ke jménu dítěte zápis „*nezjištěno*“. S tímto údajem bude vydán

⁷¹ DAUBNEROVÁ Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha : Linde Praha a.s., 2013. Kapitola 3. Rodičovství, s. 44-45. ISBN : 978-80-7201-930-4.

rodný list dítěte. Po rozhodnutí soudu se zápis v matriční knize opraví a matriční úřad vydá nový rodný list.⁷²

Ustanovení § 64 pak ke jménu osvojeného dítěte stanoví, že osvojitelé mají právo do 6 měsíců od právní moci rozsudku o osvojení, nejpozději však do dosažení zletilosti osvojeence, určit osvojení souhlasným prohlášením před matričním úřadem jiné jméno nebo mu zvolit jméno druhé. Osvojeence starší 15 let uděluje se změnou jména nebo připojením druhého jména souhlas. Bez souhlasu osvojeence nebude zápis proveden.

Osvojení dítěte, jak již bylo výše uvedeno, je matriční skutečností, která se do matriky zapisuje dle ustanovení § 5 odst. 1 písm. b) zákona o matrikách. Osvojeence může dle ustanovení § 8a odst. 3 zákona o matrikách nahlédnout do sbírky listin po dovršení 12 let věku. Pokud bylo soudem rozhodnuto o utajení osvojení, může do sbírky listin nahlédnout až po nabytí plné svéprávnosti. V případě osvojení se dle ustanovení § 29 písm. d) namísto údajů o rodičích osvojeence zapisují do rodného listu osvojeence údaje o osvojitelích.

Je stále aktuálnější otázkou, jaké další informace o původu dítěte by měly být do knihy narození zapisovány. Pro maximální možnou ochranu práva dítěte znát svůj původ pochopitelně platí, že čím konkrétnější a obsáhlejší záznamy v matričních knihách a sbírkách listin budou, tím lépe. Můžeme uvažovat např. nad přidáním záznamu o způsobu početí dítěte – umělé oplodnění, náhradní mateřství, a s ním spojenou dokumentací o biologických rodičích dítěte, stejně jako s tím počítá návrh skupiny poslanců na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, a některé další zákony, číslo sněmovního tisku 371/0, o němž je v samostatné podkapitole pojednáváno dále. K tomu nutno podotknout, že současnou právní úpravu lze považovat za diskriminační, když přiznává právo znát totožnost biologických rodičů osvojeným dětem, ale nepřiznává je dětem narozeným po umělém oplodnění z gamety anonymního dárce.

⁷² DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha : Linde Praha a.s., 2013. Kapitola 3. Rodičovství, s. 53. ISBN : 978-80-7201-930-4.

2. 4 Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „ZSZS“), je jedním ze souboru právních předpisů, které nahradily překonanou právní úpravu zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. ZSZS byl přijat dne 6. 11. 2011 a stal se účinným právním předpisem ke dni 1. 4. 2012, stejně jako zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, na který svým obsahem navazuje, a zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě.

Uvedené předpisy můžeme z teoretického hlediska označit jako předpisy medicínského práva. Medicínské právo, nazývané také jako zdravotnické či zdravotní právo, je interdisciplinárním právním oborem. Není pojímáno jako samostatné právní odvětví, ale spíše jako kompilát právních předpisů souvisejících s právem na zdravotní péči, jejím výkonem a odpovědností za její poskytování. Vedle triády výše uvedených předpisů lze mezi prameny medicínského práva dále zařadit například předpisy týkající se veřejného zdravotního pojištění a pojišťoven, zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (tzv. transplantační zákon), zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské, České stomatologické a České lékárnické komoře, či trestní zákoník a správní řád.

Pro rozmanitost právní úpravy medicínského práva a větší přehlednost této práce není pojednání o ZSZS podřazeno ani pod kapitolu týkající se veřejnoprávní úpravy, ani pod kapitolu týkající se úpravy soukromoprávní, ačkoli je ZSZS předpisem soukromého práva.

Relevantní z hlediska práva dítěte znát svůj původ je úprava asistované reprodukce obsažená v Hlavě II., dílu 1. ZSZS. Ustanovení § 3 odst. 3 ZSZS definuje umělé oplodnění jako zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy, nebo přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy. Odst. 4 téhož ustanovení pak uvádí, že pro umělé oplodnění lze použít vajíčka získaná od této ženy, spermie získané od muže, který s touto ženou podstupuje léčbu neplodnosti a zárodečné buňky darované osobou, která je od uvedených osob odlišná. ZSZS používá pro tuto osobu legislativní zkratku „anonymní dárce“.

Anonymním dárcem může být žena, která překročila věk 18 let, ale nedovršila věk 35 let, a muž, který dovršil věk 18 let, ale nepřekročil věk 40 let. Zárodečné buňky (spermie a vajíčka) lze odebrat a pro metody asistované reprodukce použít jen tehdy, byla-li posouzena zdravotní způsobilost osob, které byly odebrány, a příjemkyně (ustanovení § 7 odst. 1 ZSZS). Anonymním dárcem nemůže být ten, kdo byl omezen na svéprávnosti, je umístěn v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence, a dále osoba, které byla nařízena izolace, karanténa nebo je ve výkonu lůžkového ochranného léčení, nebo hospitalizována bez souhlasu této osoby (ustanovení § 7 odst. 3 ZSZS).

Klíčovým a v současné době nejvíce diskutovaným ustanovením týkajícím se práva dítěte znát svůj původ, je ustanovení § 10 ZSZS. Dle odst. 1 tohoto ustanovení je poskytovatel oprávněnému provádět asistovanou reprodukci uložena povinnost zajistit vzájemnou anonymitu anonymního dárce a neplodného páru, a zároveň anonymitu tohoto dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce. Poskytovatel je však povinen po dobu 30 let od provedení umělého oplodnění a na základě písemné žádosti předat neplodnému páru nebo osobě narozené z asistované reprodukce poté, co nabyla zletilosti, informace o zdravotním stavu anonymního dárce.

Otázka anonymity dárců zárodečných buněk není v důvodové zprávě k ZSZS nijak řešena. Pouze je uvedeno, že právní úprava má vycházet z právní úpravy zakotvené v zákoně č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu.⁷³

Anonymita dárců tkání a buněk je požadována také směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. 3. 2004, o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk,⁷⁴ jež byla transponována do zákona č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách).

⁷³ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 373 ze dne 6. listopadu 2011, o specifických zdravotních službách* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-13]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=407&CT1=0>.

⁷⁴ EU. *Směrnice 2004/23/ES ze dne 31. března 2004, o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk* [online]. Evropský parlament a Rada. [cit. 2016-06-13]. Dostupný z WWW: <http://www.eurlex.cz/dokument.aspx?celex=32004L0023>.

Ustanovení § 3 odst. 3 písm. c) zákona č. 296/2008 Sb. ukládá poskytovatelům zacházejícím s tkáněmi a buňkami povinnost zajistit anonymizaci a ochranu údajů shromažďovaných v rámci plnění požadavků zákona tak, aby dárce ani příjemce nemohl být identifikován.

V prosinci 2014 byl skupinou poslanců předložen návrh na změnu ZSZS - sněmovní tisk č. 371/0, jenž směřuje k tzv. „open identity“ v oblasti asistované reprodukce, tzn. zrušení anonymity dárců zárodečných buněk. O anonymitě dárců spermií a vajíček a navrhované novele ZSZS je podrobně pojednáno dále v samostatné kapitole.

2.5 Soukromoprávní úprava obecně

Dítě je nanejvýš zranitelným subjektem práv s částečnou svéprávností a nedostatečnou rozumovou a volní vyspělostí, pročež mu přísluší zvýšená ochrana a garance jeho práv. Za tímto účelem byly přijaty normy jak veřejnoprávního, tak především soukromoprávního charakteru. Vzájemná práva a povinnosti dětí a jejich rodičů jsou upraveny ve druhé hlavě druhé části občanského zákoníku, pojmenované Příbuzenství a švagrovství. Spolu s úpravou manželství (jeho vzniku, zániku, zdánlivosti, neplatnosti, povinností a práv manželů, a manželského majetkového práva), obsaženou v první hlavě druhé části občanského zákoníku, a úpravou poručenství a jiných forem péče o dítě (opatrovnictví, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounství a ústavní výchovy), obsažených ve třetí hlavě druhé části občanského zákoníku, tvoří soubor právních norem označovaný jako rodinné právo.⁷⁵

Před rekodifikací soukromého práva a přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, bylo rodinné právo z práva občanského vyčleněno a upraveno samostatně. Především tak bylo zbaveno vlivu majetkového práva. Občanskému zákoníku bezprostředně předcházel zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který nahradil zákon č. 265/1949, o právu rodinném. Zuklínová uvádí, že důvody, proč se u nás rodinné právo z občanského práva vyčleňovalo, byly dva. Tím prvním byla vědecky zanedbatelná snaha o optické oddělení zákonů. Druhým důvodem byla snaha o ovlivnění rodiny jako základní

⁷⁵ Popsaný systém, ve kterém je rodinné právo obsaženo v občanském zákoníku a je tak součástí práva občanského, však nebyl vždy uznáván.

jednotky státu a s tím spojená možnost získání značného vlivu na společenský život, čehož odjakživa využívaly především totalitní režimy. Zejména ty komunistické a nacistické byly v tomto směru velmi aktivní a důsledné.⁷⁶

Většina familiaristů si v porevolučním období byla vědoma potřeby novelizace rodinného práva a usilovala o jeho zařazení do občanského zákoníku, menšina naopak upřednostňovala zachování socialistického přístupu. V roce 1995 katedra občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze připravila konferenci zaměřenou právě na téma reformy rodinného práva, resp. jeho legislativní podoby. Účelem konference bylo odůvodnit zařazení matérie zákona o rodině do novelizovaného občanského zákoníku a prosazení zvláštního zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Na konferenci však také zazněly názory proti záměru vtělení rodinného práva do občanskoprávního kodexu, které se ozývaly až do přijetí zákona č. 89/2012 Sb. Konference bez pochyby ovlivnila vznik vládního usnesení č. 1/1995. Na základě tohoto usnesení bylo ministerstvu spravedlnosti uloženo, aby se zabývalo právě inkorporací rodinného práva do občanského zákoníku, a ministerstvu práce a sociálních věcí byla zadána příprava zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Výsledkem činnosti ministerstva spravedlnosti byla velká novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb.⁷⁷

Nutno podotknout, že s účinností nového občanského zákoníku nedošlo k radikální změně či přetržení kontinuity vývoje úpravy rodinného práva. Zavedené instituty nebyly odloženy jako nepotřebné, nedošlo k zakotvení institutů diametrálně odlišných od těch zavedených a používaných. Novou úpravu rodinného práva můžeme označit ze své podstaty za rámcově kontinuální, s tím, že došlo k odstranění některých zastaralých pojmů a také k některým dílčím změnám.⁷⁸ Otázkou je, zda tyto dílčí změny dostatečně odrážejí potřeby společnosti, její vývoj a medicínský pokrok.

⁷⁶ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha : Linde Praha, 2001. Kapitola 3, Rodinné právo, s. 26-28. ISBN : 80-7201-313-0.

⁷⁷ RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola I, Současná rodina z hlediska dosaženého stupně legislativy a společenské potřeby, s. 3-4. ISBN : 978-80-7400-578-7.

⁷⁸ RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola I, Současná rodina z hlediska dosaženého stupně legislativy a společenské potřeby, s. 3-4. ISBN : 978-80-7400-578-7.

Předmětem dalšího rozboru je proto občanskoprávní úprava institutů spojených s ochranou práva dítěte znát svůj původ, její konfrontace s aktuálními problémy a tendencemi ve společnosti a zároveň poukázání na nedostatky této úpravy.

3. Určování rodičovství

Uvažujeme-li nad člověkem jako nad kterýmkoli jiným tvorem – živočichem, savcem, odmyslíme-li si jeho jedinečnost, nesrovnatelnou vyspělost, evolucí získané schopnosti a intelekt druhu, zjistíme, že novorozené dítě můžeme přirovnat k jakémukoli jinému novorozenému mláděti. Člověk je, stejně jako všichni živočichové, pouze výsledkem biologického procesu, spojení samčí a samičí zárodečné buňky a jejich následné multiplikace. Když přijde člověk na svět, je jeho jedinou jistotou právě to, že existují, nebo existovali, původci těchto zárodečných buněk. Nabízí se jednoduše konstatovat, že původci nesou označení rodiče, že původce ženské pohlavní buňky je matka dítěte a původce mužské pohlavní buňky je otec dítěte a že spermie otce při koitu oplodní vajíčko matky, která dítě porodí.

Unikátnost lidského druhu však vedle dalšího spočívá v tom, že je člověk schopen zasahovat i do těch nejzákladnějších biologických procesů, utvářet složité sociální konstrukce a tyto konstrukce zaštiťovat právním řádem. Jsme schopni pojmenovat jednu věc několika výrazy a naopak pro několik věcí použít označení jediné. Rozlišujeme rodiče biologické, rodiče v právním slova smyslu, jako děti považujeme za rodiče především ty, kteří se o nás fakticky starají, ačkoli s nimi nejsme nikterak geneticky spojeni, apod. I zdánlivě jednoznačná věc se stává složitější, tím spíše, vezmeme-li do úvahy možnosti, které přináší moderní reprodukční medicína.

Vztah mezi rodiči a dítětem je beze sporu základním příbuzenským vztahem, a to aniž by byl nutně založen na pokrevním poutu. Vedle ideálního stavu, kdy je právní příbuzenství zcela v souladu s příbuzenstvím genetickým a sociálním, tedy kdy je dítě vychováváno oběma rodiči, kteří je společně počali – ať už přirozeně nebo za pomoci reprodukční medicíny, mohou nastat situace, kdy jednotlivá výše uvedená příbuzenství v souladu nejsou, tj. v případě, kdy je dítě vychováváno osobou odlišnou od biologického

rodiče. Občanský zákoník v ustanovení § 771 vymezuje příbuzenství také jako vztah vzniklý osvojením. Osvojení je pak definováno jako „*statusová změna, v důsledku které dítě přestává být příbuzným ve své přirozené rodině a stává se příbuzným v rodině osvojitelské. Tradičně tato statusová změna zakládá překážku manželství jak v původní, přirozené, rodině dítěte, tak v rodině nové, osvojitelské.*“⁷⁹

Z ustanovení § 771 občanského zákoníku vyplývá, že příbuzenství může vzniknout i zaniknout ex lege či rozhodnutím soudu. Ex lege se pokrevními příbuznými mohou stát také osoby bez skutečných pokrevních pout, a to v důsledku konstrukce vyvratitelných domněnek otcovství.⁸⁰ K jednotlivým vyvratitelným domněnkám otcovství viz dále.

Není-li genetické, právní a sociální rodičovství v souladu, může nastat situace, kdy se osoba, která tvrdí, že je biologickým rodičem dítěte, bude domáhat určení rodičovství k tomuto dítěti. Zároveň je v zájmu dítěte, a také je předpokladem pro plnou ochranu jeho práva znát svůj původ, aby existoval soulad mezi právním a biologickým příbuzenstvím, nebo aby mu byla skutečnost rozporu přinejmenším známa, nelze-li souladu dosáhnout např. s ohledem na institut osvojení. Rodičovství je určeno dle následujícího.

3.1 Mateřství

Ustanovení § 775 občanského zákoníku zní: „*Matkou dítěte je žena, která jej porodila.*“ Platná úprava je prakticky totožná s úpravou obsaženou v § 50a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, a odráží se v ní tradiční římskoprávní zásada: „*Mater semper certa est, pater incertus.*“ Přeloženo do češtiny: „*Matka je vždy jistá, otec nejistý.*“ Tato zásada platila po celá staletí, i když do českého právního řádu byla expressis verbis vnesena až velkou novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb. V současné době se však

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 6, Příbuzenství obecně, s. 122. ISBN : 978-80-7400-552-7.

⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol., *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 6, Příbuzenství obecně, s. 121. ISBN : 978-80-7400-552-7.

otevřít prostor pro úvahy nad její aktuálností a nad tím, zda nebyla na konci 20. století překonána medicínským pokrokem.

Dle platné a účinné právní úpravy je porod jedinou relevantní skutečností, která je podstatná pro určení mateřství. Náhradní mateřství nebo porod z darovaného vajíčka nejsou pro určení mateřství rozhodující.⁸¹ Ačkoli mezi odbornou veřejností převažuje názor, že jediné tato koncepce je dlouhodobě udržitelná, a rovněž z důvodové zprávy k občanskému zákoníku, vyplývá, že se jedná o pravidlo u nás přijaté a odpovídající čl. 2 evropské Úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství (bez ohledu na věcnou působnost této Úmluvy),⁸² jsou i tací, kteří právní úpravu kritizují. Například Skácel má ustanovení § 775 za nepřiměřené současnosti, dá se říct zastaralé, když nepřipouští výjimku pro případy související s nestandardním příchodem dítěte na svět, a sice zejména s narozením dětí tzv. náhradním matkám. Má za to, že konzervativní přístup při určování mateřství v případě dětí narozených náhradním (surogátním) matkám škodí všem osobám zúčastněným na této alternativní metodě přivádění dětí na svět, zejména dětem samotným.⁸³

Uvádí, že biologická matka – původkyně genetického materiálu, byla vystavena značným nesnázím již před tím, než došlo k samotnému přenesení jejího oplodněného vajíčka do dělohy náhradní matky, častokrát podstoupila řadu zákroků, vyšetření a nemožnost počít a donosit dítě se bez pochyby podepsala na jejím psychickém zdraví. Obtížné období pro tuto ženu nekončí ani po narození dítěte, neboť je nutné účastnit se řízení o osvojení dítěte, a to bez záruky šťastného konce. Stejně tak náhradní matka souhlasí pouze s tím, že propůjčí své tělo, porodí dítě a z altruistických pohnutek nebo za úplatu je přenechá jeho biologickým rodičům. Nepočítá s tím, že by si dítě ponechala, ani si nemusí uvědomovat, že se porodem stane právě ona matkou dítěte se všemi právy a povinnostmi. Otec dítěte za současné právní úpravy taktéž nemá snadnou pozici. Je partnerem jedné ženy a jeho dítě se narodí ženě cizí. Následně sehrává zásadní roli v řízení o osvojení dítěte jeho partnerkou – původkyní genetického materiálu. V krajním

⁸¹ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2014. Kapitola 2, Určení a popření rodičovství, s. 25. ISBN : 978-80-7478-512-2.

⁸² Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-03-25]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁸³ SKÁCEL Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, č. 6, s. 26.

případě se může stát, že k osvojení dítěte nedojde a muž je má vychovávat s ženou, která měla sehrát pouze roli rodičky, nikoli skutečné matky. Nejzásadněji má právní úprava dopadat na dítě narozené náhradní matce, a to především pro možné budoucí zdravotní komplikace a dále z důvodů osobnostních, týkajících se jeho identity. Dítěti je totiž matkou žena, se kterou nemá geneticky nic společného.⁸⁴

Podrobný rozbor problematiky náhradního mateřství je obsahem samostatné kapitoly zařazené dále, avšak právě tato otázka úzce souvisí s ustanovením § 775, které se na první pohled může zdát naprosto samozřejmé, jednoznačné, bez potenciálu vzbuzovat diskuze.

I když zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, umožňuje vést řízení o určení a popření mateřství, a to za přiměřeného užití úpravy řízení o určení a popření otcovství (ustanovení § 426 zákona č. 292/2013 Sb.), je nutno s ohledem na kogentní charakter ustanovení § 775 občanského zákoníku uzavřít, že nelze vyhovět návrhu ženy, která byla dárkyní genetické látky, aby bylo určeno její mateřství k dítěti. Byl-li takový návrh podán, musí být zamítnut.⁸⁵ Nicméně lze uvažovat nad jinými situacemi, kdy bude mateřství zpochybňováno, resp. kdy nedojde k určení mateřství. Jedná se např. o porody mimo zdravotnická zařízení, po kterých bude muset žena prokázat, že dítě skutečně porodila. Může se také stát, že v matrice nebude matka dítěte zapsána vůbec – v souvislosti s anonymním nebo utajeným porodem, či bude zapsána žena, která dítě neprodila, např. dojde-li k záměně dětí, zejména v porodnici, nebo záměně totožnosti matek. Do úvahy připadají i nezákonné praktiky, např. když cizinky, které nemají v České republice zdravotní pojištění, rodí pod jiným jménem, nebo když náhradní matky rodí po předložení osobních dokladů matek, jež si je objednaly.⁸⁶

⁸⁴ SKÁČEL Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, č. 6, s. 26-32.

⁸⁵ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2014. Kapitola 2, Určení a popření rodičovství, s. 25. ISBN : 978-80-7478-512-2.

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol., *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 6, Příbuzenství obecně, s. 131-132. ISBN : 978-80-7400-552-7.

3.2 Otcovství

Problematicke určování otcovství je v občanském zákoníku věnována daleko větší pozornost než problematicke určování mateřství. Je tomu tak z toho důvodu, že otcovství nelze vymezit stejně jednoznačně jako mateřství. Jediným spolehlivým způsobem, jak zjistit, jestli je určitý muž otcem určitého dítěte, je provést test DNA. K testování je nutné předložit genetický materiál jak dítěte, tak muže, jehož otcovství je předmětem testování a jehož totožnost je známa, což je častokrát nemožné. U dítěte narozeného po umělém oplodnění za užití genetického materiálu anonymního dárce je zjištění totožnosti biologického otce prakticky vyloučeno. Otcovství je proto určováno na základě právních domněnek.

Základní domněnka otcovství obsažená v ustanovení § 776 občanského zákoníku předpokládá, že otcem dítěte je manžel matky, a to až do uplynutí třístého dne od zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné, anebo ode dne, kdy byl manžel matky prohlášen za nezvěstného. V případě, že se žena po zániku manželství znovu provdá, a přestože se dítě narodí do třístého dne od zániku předchozího manželství, platí vyvratitelná domněnka, že otcem dítěte je muž, za kterého je matka provdaná v době porodu.

Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvod manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, může být domněnka dle ustanovení § 776 občanského zákoníku vyvrácena souhlasným prohlášením matky dítěte, manžela matky, popřípadě bývalého manžela matky, a jiného muže, že otcem dítěte je tento jiný muž (§ 777 odst. 1 občanského zákoníku).

V době, kdy se může narodit dítě po umělém oplodnění i ženě neprovdané, se má za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas (§ 778 občanského zákoníku). Z ustanovení vyplývá, že umělé oplodnění může podstoupit také žena neprovdaná. Dřívější úprava umělé oplodnění vázala na manželství, i když na druhé straně dovolovala osvojení i osamělé osobě, což představovalo flagrantní porušení principu rovnosti.

Není-li možné otcovství určit na základě výše uvedených domněnek, má se za to, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky dítěte

a tohoto muže (§ 779 odst. 1 občanského zákoníku). Nepodaří-li se určit otcovství žádným z uvedených způsobů, je možné přistoupit k tomu, aby otcovství určil na návrh matky, dítěte nebo muže, který tvrdí, že je otcem, soud. V tomto případě svědčí vyvratitelná domněnka muži, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než 160 a více než 300 dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti, např. neplodnost (§ 783 občanského zákoníku).

Domněnky otcovství jsou domněnky vyvratitelné. To znamená, že muž, kterému svědčí zákonná domněnka otcovství, avšak má důvod se domnívat, že není skutečným otcem dítěte, může podat návrh na popření jeho otcovství k tomuto dítěti. Naopak muž, který má za to, že je biologickým otcem dítěte, avšak není zapsán v matrice jako otec tohoto dítěte, může podat návrh na určení jeho otcovství. Popěrné právo svědčí rovněž ženě, která dítě porodila (§ 789 a 791 občanského zákoníku). Popřít otcovství lze i bez návrhu, a to na základě ustanovení § 793 občanského zákoníku ve spojení s ustanovením § 419 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, jež stanoví, že řízení o popření otcovství určeného souhlasným projevem rodičů lze zahájit i bez návrhu, nemůže-li být otec takto určený otcem dítěte a vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva.

Zákon stanoví jak matce, tak muži, který se stal otcem na základě první či druhé domněnky otcovství, šestiměsíční lhůtu pro popření otcovství, která počíná běžet dnem narození dítěte, nebo dnem, kdy bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů. Ve druhém případě může být otcovství k dítěti ve stanovené lhůtě popřeno jen tehdy, je-li vyloučeno, aby byl muž otcem dítěte, např. z důvodu jeho neplodnosti (§ 789 a 790 občanského zákoníku). Zmeškání lhůty může být rozhodnutím soudu prominuto, pokud to vyžaduje veřejný pořádek a zájem dítěte (§ 792 občanského zákoníku).

3. 2. 1 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Ačkoli také v případě určování otcovství má být dbáno souladu mezi právním, sociálním a biologickým rodičovstvím, dospěl Evropský soud pro lidská práva opakovaně k závěru, že je třeba ke každému případu přistupovat individuálně, s ohledem na jeho specifika, a důsledně poměřovat vzájemně si konkurující zájmy, a sice zájmy biologického otce, zájmy muže, který se stal otcem dítěte na základě souhlasného

prohlášení, a především zájmy dítěte. V důsledku běhu času dochází k navázání silného pouta mezi dítětem a mužem, který není jeho biologickým otcem, ale v minulosti se rozhodl dítě k sobě právně připoutat. Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva má mít právě z tohoto důvodu sociální rodičovství přednost před rodičovstvím biologickým.⁸⁷ Vystává otázka, jak k těmto závěrům přistupovat s ohledem na ochranu práva dítěte znát svůj původ.

Problematikou sociálního rodičovství se Evropský soud pro lidská práva zabýval např. ve sporech *Kňákal vs. Česká republika*, *Ahrens vs. Německo* a *Kautzor vs. Německo*, kdy opakovaně vyslovil prioritu sociálních vazeb před vazbami genetickými.⁸⁸

Pan Kňákal se seznámil se svou partnerkou, která byla již v době jejich seznámení těhotná. O těhotenství pan Kňákal věděl. Když se ženě narodila dcera, prohlásil k ní pan Kňákal souhlasně s její matkou své otcovství. Přibližně po třech letech se s partnerkou rozešel a dožadoval se, aby státní zástupce inicioval řízení o popření jeho otcovství k tomuto dítěti. Státní zástupce žádosti nevyhověl s tím, že již uplynula šestiměsíční popěrná lhůta. Ústavní soud ČR ústavní stížnost pana Kňákala odmítl jako nepřijatelnou. Pan Kňákal proto podal stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva, který ji posoudil a konstatoval, že pokud určitý muž, jenž věděl, že dítě nezplodil, k sobě toto dítě přesto dobrovolně připoutal, měl by být svým rozhodnutím vázán i v době, kdy se s matkou dítěte rozešel.⁸⁹

Pan Ahrens měl několikaměsíční známost s paní P, se kterou se v září roku 2003 rozešel. Paní P v únoru roku 2004 navázala novou známost s panem M, avšak zároveň udržovala intimní poměr s panem Ahrensem a otěhotněla s ním. V srpnu roku 2005 se paní P narodila dcera. Pan M, který v tu dobu s paní P žil v jedné domácnosti, ještě před jejím narozením prohlásil, že je otcem dítěte. Pan Ahrens podal v říjnu téhož roku žalobu na určení, že otcem dítěte je on. Žaloba byla německými soudy pravomocně zamítnuta až

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol., *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 6, Příbuzenství obecně, s. 142. ISBN : 978-80-7400-552-7.

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol., *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 6, Příbuzenství obecně, s. 142. ISBN : 978-80-7400-552-7.

⁸⁹ Evropský soud pro lidská práva. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva o přijatelnosti stížnosti č. 39277/06, Kňákal proti České republice. In *Information Note No. 93 on the case-law of the Court : January 2007* [online]. Štrasburk : 2007, s. 28 [cit. 2016-03-26]. Dostupný z WWW: http://echr.coe.int/Documents/CLIN_2007_01_93_ENG_840247.PDF.

v roce 2009. Evropský soud pro lidská práva stížnosti pana Ahrense nevyhověl, neboť při posouzení jeho nároku přihlédl k zájmům dítěte a již vzniklým sociálním vazbám mezi dítětem a panem M.⁹⁰ Stejně bylo rozhodnuto též ve skutkově obdobné věci Kautzor vs. Německo.

Evropský soud pro lidská práva vznikl jako nezávislý soudní orgán k ochraně práv a svobod garantovaných Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv, přijatou na půdě Rady Evropy v roce 1959. Jeho jurisdikci podléhají smluvní strany Úmluvy, a to pouze v rozsahu možných zásahů do lidských práv občanů těchto států garantovaných Úmluvou. Citovaná rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva jsou zcela jistě výsledkem odborného posouzení věci, úvah nad dopady rozhodnutí apod., avšak nelze pominout jejich nesoulad s čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Evropský soud pro lidská práva není Úmluvou o právech dítěte ani jinými úmluvami přijatými na půdě OSN nikterak vázán a nepřisluší mu posuzovat, zda došlo k zásahu do práv garantovaných jinými mezinárodními úmluvami, než Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv. Lze namítat, že by neměl rozhodovat zcela izolovaně bez ohledu na další mezinárodní dokumenty, na jejichž obsahu se shodují téměř všechny členské státy OSN, neboť od doby přijetí Evropské úmluvy o ochraně lidských práv došlo k značnému vývoji ochrany lidských práv, čehož je právě Úmluva o právech dítěte důkazem. Evropská úmluva o lidských právech byla přijata v roce 1950 jako bezprostřední reakce na hrůzy druhé světové války. Měla jednoznačně vymezit ta nejzákladnější a nedotknutelná lidská práva, jejichž porušování v tak obrovském měřítku bylo až do druhé světové války nepředstavitelné. V posledních 60 letech ale došlo k zásadnímu vývoji, rozšíření a precizaci přirozených práv člověka, což by nemělo být Evropským soudem pro lidská práva opomíjeno.

⁹⁰ European Court of Human Rights. Judgement : Case of Ahrens vs. Germany (Application no. 45071/09) [online]. Strasbourg, 2012-03-22 [cit. 2016-03-26]. Dostupný z WWW: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UhtSLzrzBkJ:hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/%3Flibrary%3DECHR%26id%3D001-109815%26filename%3D001-109815.pdf+%&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.

4. Asistovaná reprodukce

Je obecně známo, že v poslední době dochází v zemích západního světa ke značnému snižování reprodukční schopnosti lidí. Průměrný věk prvorodiček je navyšován, ženy odkládají založení rodiny, studují, cestují a upřednostňují kariérní úspěchy před výchovou dětí. U žen i mužů má negativní dopad na jejich plodnost všeobecně se zhoršující zdravotní stav populace, což je způsobováno civilizačními vlivy (nedostatkem pohybu, nezdravým stravováním, nedostatečným odpočinkem, nepříznivým životním prostředím, zvýšenou konzumací alkoholu, kouřením atd.).⁹¹

Nedobrovolná bezdětnost byla Světovou zdravotnickou organizací prohlášena za nemoc již v roce 1977. V celosvětovém měřítku se udává, že na přelomu tisíciletí bylo registrováno 60 až 80 milionů neplodných párů, tj. 10 % až 20 % světové populace. V České republice je údajně neplodný každý 6. pár, tj. 15 % páru, a číslo se má nadále zvyšovat.⁹²

Na nepříznivý stav bezprostředně reaguje lékařská věda, která stále zdokonaluje metody asistované reprodukce jako léčby neplodnosti. Nyní již všem známou a běžně užívanou metodou je metoda tzv. in vitro fertilizace (IVF), která nahradila méně úspěšnou metodu intrauterinní inseminace, tedy vpravení spermií do dělohy ženy za pomoci katetru. Při IVF dochází ke splynutí spermie a vajíčka ve vhodném uměle vytvořeném prostředí a následném vpravení oplodněného vajíčka do těla ženy. Prvním „dítětem ze zkumavky“ je Louise Brownová narozená v roce 1978. Protože vědecký pokrok je nezastavitelný a ne vždy je možné metodu IVF použít, může být vajíčko ženy oplodněno za pomoci intracytoplazmatické injekce, kdy je jediná spermie nasáta „mini injekcí“ a po narušení buněčné stěny vajíčka do něj pod mikroskopem vstříknuta. Morální a etické problémy spojené s umělým výběrem spermie ponechme stranou. Nejnovější pokrok přináší zcela novou, v České republice dosud nepraktikovanou, metodu. U jejího zrodu stál poznatek, že kvalita vajíčka ženy klesá s přibývajícím věkem této ženy. Aby bylo dosaženo lepších výsledků umělého oplodnění, dojde k poupravení struktury vajíčka. Lékaři z něj odsají cytoplazmu a tu nahradí cytoplazmou z vajíčka jiné mladší ženy.

⁹¹ FRINTA Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. *Právní fórum*. 2005, č. 4, s. 133-134.

⁹² FRINTA Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. *Právní fórum*. 2005, č. 4, s. 133.

Genetická informace má být z 99 % uchovávána v jádru buňky, 1 % je pak obsaženo právě v cytoplazmě. Lze tedy teoreticky uvažovat tak, že dítě narozené za pomoci této metody má dvě genetické matky. Kdyby bylo poupravené vajíčko vpraveno do těla náhradní matky, existují 3 ženy, které se podílely na přivedení dítěte na svět.⁹³

Je totiž důležité si uvědomit, že oplodněné vajíčko – embryo, může být vpraveno do těla ženy odlišné od původkyně vajíčka, a to tehdy, kdy žena, podstupující se svým manželem či partnerem léčbu neplodnosti, nemá vajíčko, které by bylo schopné oplodnění, nebo není schopna dítě donosit. Stejně tak může být k umělému oplodnění použito sperma muže odlišného od partnera ženy, která se chce stát matkou.⁹⁴ Dítě tak může mít až 5 rodičů podílejících se na jeho narození: matku – původkyni vajíčka, matku – dárkyni cytoplazmy, matku, která dítě donosí a porodí, otce – dárce spermatu, a otce, který dal souhlas s umělým oplodněním, nebo je manželem matky.

Pro shrnutí uvádím, že reprodukční medicína umí pracovat s těmito situacemi: 1) Zárodečné buňky pocházejí od neplodného páru. 2) Vajíčko ženy je oplodněno spermií dárce. 3) Vajíčko pochází od dárkyně, sperma je muže z neplodného páru. 4) Jak vajíčko, tak sperma, respektive embryo z nich vzniklé, pochází od dárců.⁹⁵

4.1 Anonymita dárců

Dle české právní úpravy je matkou dítěte žena, která dítě porodila, a to bez ohledu na to, zda se dítě narodilo z jejího vajíčka či vajíčka dárkyně. Otcem dítěte je pak muž, který dal k umělému oplodnění souhlas, opět bez ohledu na původce pohlavní buňky. Ustanovení § 10 odst. 1 zákona č. 373/2011, o specifických zdravotních službách, zajišťuje naprostou anonymitu dárců, když stanoví: „*Poskytovatel, který je oprávněn provádět metody a postupy asistované reprodukce, je povinen zajistit zachování vzájemné anonymity anonymního dárce a neplodného páru a anonymity anonymního dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce.*“ Neplodnému páru jsou poskytovány všeobecné informace o vzhledu, věku, zdravotním stavu či dosaženém vzdělání dárce. Informace

⁹³ FRINTA Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. *Právní fórum*. 2005, č. 4, s. 134.

⁹⁴ FRINTA Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. *Právní fórum*. 2005, č. 4, s. 138.

⁹⁵ FRINTA Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. *Právní fórum*. 2005, č. 4, s. 138-139.

o zdravotním stavu dárce jsou uchovávány 30 let od provedení umělého oplodnění. Na základě žádosti mohou být zpřístupněny i osobě narozené z umělého oplodnění, a to poté, co nabude zletilosti (§ 10 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách).

Vedle vzájemné anonymity dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce česká právní úprava však de facto připouští i utajení samotného faktu, že se dítě narodilo za pomoci asistované reprodukce. Jestliže mu rodiče nechtějí sdělit, jak došlo k jeho početí, dítě se o tom, že se narodilo po umělém oplodnění, nemusí nikdy dozvědět. Neexistuje povinnost uvést tuto skutečnost při zápisu dítěte do matriky, neexistuje ustanovení občanského zákoníku, které by stejně jako v případě osvojení ukládalo rodičům povinnost informovat dítě o tom, že pochází od (anonymního) dárce. Pouze teoreticky lze uvažovat o analogickém užití spíše proklamativního ustanovení § 836 občanského zákoníku, které stanoví povinnost osvojitelů informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky. Stanovená věkové hranice je ale v tomto případě diskutabilní. To, že by se dítě narozené z biologického materiálu anonymního dárce mělo o okolnostech svého početí dozvědět, můžeme vyvodit jen z výše citovaného ustanovení § 10 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách, což zajistí pro ochranu práva dítěte znát jeho původ není dostačující.

Anonymita dárců zárodečných buněk je aktuálním tématem. Z hlediska ochrany práva dítěte znát svůj původ je nanejvýš žádoucí, aby byla napříště totožnost dárců odtajněna. Odpůrci této myšlenky namítají, že se zrušením anonymity dárců dojde k podstatnému snížení jejich počtu. Právě jistota toho, že nebude možné se jich v budoucnosti dopátrat a z darování zárodečných buněk jim nevzniknou žádné závazky, je vedle finanční kompenzace důvodem, proč se mnoho dárců k darování spermatu a vajíček odhodlá. I dárce darující z jiných než zjištěných důvodů mohou být od darování zárodečných buněk odrazeni právě kvůli tomu, že jejich jméno bude figurovat v evidenci dárců a související dokumentaci a že je jednou mohou jejich potomci kontaktovat. Zároveň lze namítat, že vědomí dítěte o tom, že rodiče, kteří je vychovávají, nejsou jeho biologickými rodiči, může působit negativně na rodinné vztahy, typicky v pubertálním období vzdoru dítěte, neboť dítě může zpochybňovat rodičovskou odpovědnost rodičů, může odmítat akceptovat rodiče, se kterým není geneticky spřízněno, apod.

Na druhou stranu lze tvrdit, že darování spermatu či vajíčka by nemělo být bráno na lehkou váhu. Nejde pouze o způsob, jak si jednoduše přivyknout. Každý dárcce by měl uvažovat nad tím, že nedaruje pouze biologický materiál, ale že dává život jiné lidské bytosti. Rozhodne-li se dárcce sperma či vajíčko darovat i s vědomím toho, že může být v budoucnosti kontaktován svým potomkem, bude jednat uvědoměle a možná nejen ze zjištěných důvodů, což by bylo obecně ku prospěchu morálnímu a etickému aspektu problematiky darování lidských zárodečných buněk. Zároveň lze znovu argumentovat tím, že povědomí o způsobu početí a osobě dárcce zárodečné buňky je jen ku prospěchu formování identity a osobnosti dítěte.

Odtajněním totožnosti dárců se právo dítěte znát svůj původ dostává do střetu s právy neplodného páru a dárcce na ochranu jejich soukromí a rodinného života, garantovanými čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.⁹⁶ V této souvislosti je opět nutno poukázat na časovou souslednost a okolnosti přijetí Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a Úmluvy o právech dítěte. Není pochyb, že ve sféře mezinárodních smluv o lidských právech nelze jednoduše uplatnit zásadu *lex posterior derogat priori* a při posouzení proporcionality jejich omezení přihlídnout k datu přijetí úmluvy, v níž jsou obsažena, ale zajisté je nutné zohlednit kontext přijetí těchto úmluv, stejně jako kontext doby, kdy jsou jednotlivá práva poměřována. V době přijetí Evropské úmluvy o ochraně lidských práv bylo umělé oplodnění hudbou budoucnosti, tudíž nemohlo být uvažováno nad otázkami s ním spojenými. Naopak Úmluva o právech dítěte byla přijata již v době, kdy Louise Brownové bylo 11 let a děti ze zkumavky se rodilo stále více, takže by měla věrněji odrážet potřeby společnosti a tendence ve vývoji ochrany základních práv. Přesto lze dospět k závěru, že právo dítěte znát svůj původ by mělo být před právy neplodného páru a dárcce na ochranu jejich soukromí a rodinného života upřednostňováno.

Evropský soud pro lidská práva však ve věci *Odièvre vs. Francie* dospěl k opačnému závěru. Zabýval se otázkou, či právo na ochranu soukromí a rodinného života dle čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod má přednost a má být chráněno, zda právo matky, která si v souvislosti s porodem přála utajit

⁹⁶ KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12, s. 547.

svou totožnost, nebo právo dítěte, které totožnost své biologické matky nezná. Soud dal v tomto případě přednost ochraně biologické matky.⁹⁷ Právo dítěte znát svůj původ dle čl. 7 Úmluvy o právech dítěte však nikterak výslovně nezvažoval.

V posledních 10 až 15 letech narůstá počet zemí, ve kterých mají potomci dárců po dosažení zletilosti právo zjistit totožnost těchto dárců. Mezi země s tzv. „open identity“ dárcovstvím patří např. Švýcarsko, Rakousko, Norsko, Švédsko, Holandsko, Velká Británie či Nový Zéland. Důvodem pro odkrývání totožnosti dárců je právě ochrana práva dětí narozených z darovaných gamet znát svůj původ. Z výzkumů vyplývá, že zatajování informací o dárcích je pro potomky dárců potenciálně škodlivé. Má se za to, že anonymita dárce může dítěti narozenému po umělém oplodnění za užití gamety anonymního dárce způsobovat krizi identity – tzv. „genealogical bewilderment“,⁹⁸ stejně jako je tento jev popisován u osvojených jedinců.⁹⁹

Z výzkumu Bioetického ústavu Univerzity v Gentu (Belgie) vyplývá, že tyto potomci chtějí znát identitu dárců proto, aby 1) mohli eliminovat zdravotní rizika a nevědomé příbuzenské vztahy partnerského typu; 2) uspokojili zvědavost; 3) dozvěděli se více o sobě a zformovali identitu vlastní; 4) dozvěděli se více o tom, jaký je dárce člověk (proč se rozhodl darovat genetický materiál); 5) navázali s dárce a jeho rodinou bližší vztah, a 6) dozvěděli se více o svých předcích. Výzkum vycházel z poznatků získaných z 10 starších studií, které se zabývaly obdobnou problematikou.¹⁰⁰

⁹⁷ Evropský soud pro lidská práva. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva o přijatelnosti stížnosti č. 42326/98, Odièvre vs. France. In *Reports of Judgment and Decisions* [online]. Štrasburk : 2003 [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: http://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2003-III.pdf.

⁹⁸ Lze přeložit jako „rodové zmatení“

⁹⁹ RAVELINGIEN, An, PROVOOST, Veerle, PENNING, Guido. Open-Identity Sperm Donation: How Does Offering Donor-Identifying Information Relate to Donor-Conceived Offspring's Wishes and Needs? [online]. *Journal of Bioethical Inquiry*. 2014, vol. 11, no. 2. ISSN : 1176-7529. [cit. 16-03-07]. Dostupný z WWW:

https://www.researchgate.net/publication/263699296_Open-Identity_Sperm_Donation_How_Does_Offering_Donor-Identifying_Information_Relate_to_Donor-Conceived_Offspring%27s_Wishes_and_Needs

¹⁰⁰ RAVELINGIEN, An, PROVOOST, Veerle, PENNING, Guido. Open-Identity Sperm Donation: How Does Offering Donor-Identifying Information Relate to Donor-Conceived Offspring's Wishes and Needs? [online]. *Journal of Bioethical Inquiry*. 2014, vol. 11, no. 2. ISSN : 1176-7529. [cit. 16-03-07]. Dostupný z WWW:

https://www.researchgate.net/publication/263699296_Open-Identity_Sperm_Donation_How_Does_Offering_Donor-Identifying_Information_Relate_to_Donor-Conceived_Offspring%27s_Wishes_and_Needs

4. 1. 1 Návrh na změnu zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Tlak na vyřešení střetu zájmů dítěte, jeho rodičů a dárce je se stoupajícím počtem potomků anonymních dárců stále silnější. Právo dítěte znát svůj původ ve vztahu k metodám asistované reprodukce je často diskutovaným tématem. Problematika je složitá, zahrnuje morální a etická dilemata a rozhodně není možné dospět k závěrům zcela vyhovujícím všem zúčastněným. Stejně jako u všech kontroverzních témat by mělo být nalezeno kompromisní řešení.

Ani česká právní úprava nemůže ponechat společenské změny bez povšimnutí a nereagovat na ně, zvláště když tlak na zvýšení ochrany práva dítěte znát svůj původ stále sílí. Nejnovějším návrhem na změnu legislativy týkající se dárcovství gamet je návrh skupiny poslanců na změnu zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ze dne 12. 12. 2014, publikovaný jako sněmovní tisk č. 371/0. Je navrhováno, aby byl výslovně upraven počet embryí, která lze vytvořit ze zárodečných buněk jednoho dárce, tento počet má být maximálně osm. Dále má být doplněno, že pár podstupující léčbu neplodnosti i dárce zárodečných buněk jsou povinni předložit poskytovateli zdravotních služeb na vyzvání poskytovatele rodné listy, poskytovatel je má archivovat.

Zároveň se zákonem o specifických zdravotních službách má být novelizován také zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách jménu a příjmení, neboť identifikační údaje dárce – jméno, příjmení, datum a místo narození, rodné číslo, státní občanství a adresa trvalého bydliště, mají být evidovány v dodatku knihy narození. Stejně tak má být u dětí narozených z umělého oplodnění v knize narození výslovně poznamenáno, že dítě bylo počato umělým oplodněním. Pro zachování jednotnosti právní úpravy by měl být novelizován i občanský zákoník, kde by byla výslovně uvedena překážka uzavření manželství z důvodu genetického příbuzenství.¹⁰¹

Z důvodové zprávy návrhu i ze samotné formulace navrhovaných změn vyplývá, že hlavním důvodem pro odtajnění identity dárců zárodečných buněk je obava z možného navázání partnerského vztahu mezi geneticky spřízněnými osobami a početí dítěte, které by mohlo mít vrozené vady. Druhým důvodem jsou zdravotní aspekty, a teprve jako

¹⁰¹ Česko. Návrh skupiny poslanců ze dne 12. prosince 2014 na změnu zákona o specifických zdravotních službách [online]. In *Sněmovní tisk 371* [cit. 2016-03-27]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=371&CT1=0>.

poslední důvod je okrajově zmiňována ochrana práva dítěte znát svůj původ. Navrhovatelé uvádějí, že inspirací a zdrojem návrhu je částečně Švýcarská právní úprava.¹⁰²

Odhlédneme-li od samotné formulace návrhu, která např. konstantně označuje dárce jako anonymního dárce, i když po předložení rodného listu a zápisu identifikačních údajů do matriky již dárce zcela jistě anonymní není, a budeme-li se zabývat pouze meritem věci, a sice otázkou, zda by měl být v asistované reprodukci uzákoněn tzv. „open identity“ režim, musíme nejdříve zhodnotit důvody, pro které by tomu tak mělo být. Snaha prosadit takto zásadní změnu musí mít nějaký legitimní důvod. Jak bylo výše uvedeno, argumentace možným nevědomým příbuzenstvím partnerů je vzhledem k počtu dětí narozených z darovaného genetického materiálu spíše populistická. Pravděpodobnost, že se potkají osoby geneticky spřízněné v důsledku užití metod asistované reprodukce a že tyto osoby počnou dítě, je velice malá. Zároveň je důležité zopakovat, že genetické příbuzenství rodičů dítěte ještě nutně neznamena komplikace zdravotního stavu jejich potomka.

Jestliže uvažujeme o odtajnění dárců gamet, mělo by tomu tak být s ohledem na zájmy dětí z darovaných gamet narozených. Ani v tomto případě ale není nezbytně nutné poskytnout dětem veškeré identifikační údaje dárce. Pro zachování rovnováhy mezi ochranou práv osob zúčastněných na procesu početí a výchovy dítěte a narozeného dítěte je např. možné vyžádat si od dárce vyplnění rozsáhlého dotazníku, ve kterém mohou být obsaženy velice detailní a specifické otázky na osobnost dárce, jeho záliby, genealogii, motivaci pro darování zárodečných buněk, oblíbená místa, pokrmy, hudební vkus, vzdělání apod. Odpovědi na tyto otázky by mohly dětem dárců pomoci uspokojit jejich zvědavost a formovat vlastní identitu. Dokumentace může obsahovat fotografie, zvukový záznam hlasu dárce atd. Také lze rozšířit genetické testování a uvést veškeré dostupné výsledky a údaje o zdravotním stavu dárce. Potomci by díky tomu získali rozsáhlou škálu informací o dárce, aniž by znali jeho jméno a údaje nutné pro osobní kontakt.

¹⁰² CHALÁNKOVÁ Jitka et al. *Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. 2014, s. 7 [cit. 2016-03-27]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=371&CT1=0>.

Zajisté by nebylo na škodu zahrnout do návrhu na novelizaci právní úpravy určitou míru dobrovolnosti. Pokud by dárce souhlasil, aby byla jeho identita potomkům známa, identifikační údaje o své osobě by poskytovateli zdravotních služeb sdělil. Neplodný pár, který by biologický materiál tohoto dárce využil, by pak údaje o dárci poskytl dítěti, popřípadě by takto činil poskytovatel zdravotních služeb na vyžádání dítěte, či by údaje skutečně byly zapsány v matriční knize narození.

Kompromisním řešením by bylo také vedení identifikačních údajů dárců jako údajů důvěrných, které by mohly být oprávněným osobám vydány pouze ve zvláštních případech na základě rozhodnutí soudu, např. právě z lékařských důvodů. Toto řešení by, stejně jako řešení navrhovaná výše, mohlo být krokem k postupnému odtajnění identity dárců. Přerod z úplné anonymity dárců k „open identity“ úpravě by tak byl pozvolný a méně razantní.

5. Náhradní (surogátní, surogační) mateřství

O náhradní mateřství se jedná v případě, že náhradní matka (hostitelka) donosí a porodí dítě pro někoho jiného, zpravidla pro objednatelský pár.¹⁰³ V přístupu k náhradnímu mateřství a rodičovství neexistují světové standardy. Některé právní řády náhradní mateřství vůbec neupravují, jiné právní řády k němu přistupují buď negativně, a to úplným zákazem této praxe, nebo naopak pozitivně, kdy náhradní mateřství za určitých podmínek akceptují, ba dokonce k němu přistupují natolik liberálně, že určení rodičovství k dítěti ponechávají na dohodě zúčastněných osob. V Evropě je situace poměrně konzistentní. Většina zemí, mezi něž patří např. Francie, Itálie, Polsko, Německo a Rakousko, náhradní mateřství (dohody v rozporu s pravidlem, že matkou dítěte je žena, která je porodila) zakazují. Pozitivně je upraveno pouze v 7 státech, přičemž většinou je založeno na altruismu náhradních matek (např. Velká Británie a Nizozemí).¹⁰⁴ V Makedonii podléhá dohoda mezi náhradní matkou a objednatelským párem soudnímu dohledu. Žena z objednatelského páru musí prokázat, že není schopna

¹⁰³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 7, Mateřství, s. 130. ISBN : 978-80-7400-552-7.

¹⁰⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka.. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 725.

dítě donosit a náhradní matka na narozené dítě nemá právní nárok. Je povinna je předat objednatelskému páru.¹⁰⁵

Obecně můžeme říci, že úprava surogátního mateřství je založena na dvou rozdílných přístupech k určování rodičovství k dítěti narozenému náhradní matce. První z nich lze označit jako přístup „konzervativní“, tradiční, nezohledňující aspekt dohody mezi objednatelským párem a náhradní matkou. Otcem dítěte je nejčastěji muž, který dal souhlas k umělému oplodnění náhradní matky. Matkou dítěte je vždy žena, která dítě porodila, a to bez výjimky. Objednatelka se může stát matkou dítěte až na základě jeho osvojení. Jiná cesta není možná. Česká právní úprava striktně trvá na tomto přístupu, neboť ten svědčí větší právní jistotě a vnímání dítěte jako subjektu práv, nikoli jako objektu právního jednání. Zároveň vychází z řady negativních zkušeností států uplatňujících druhý přístup.¹⁰⁶

Druhou možností je, že k náhradnímu mateřství a následnému určení mateřství k dítěti se přistupuje jako k plnění ze smlouvy. Smlouvy o náhradním mateřství jsou využívány především v některých zemích Spojených států amerických. Možnost dohodnout se, že náhradní matka se nestane matkou dítěte v právním slova smyslu, ale bude povinna dítě po porodu předat objednatelskému páru, a objednatelský pár bude mít na dítě právo, aniž by musel podstoupit zdlouhavý proces osvojení dítěte, je vykoupena značným rizikem a morálními a etickými dilematy. Surogační smlouvy mohou být založeny na altruismu náhradní matky (bez práva na finanční plnění) nebo mohou obsahovat ujednání o peněžitém plnění náhradní matce.

Nevýhodou smluvního přístupu je velký prostor pro vznik sporů mezi náhradní matkou a objednatelským párem. Může se stát, že se náhradní matka odmítne vzdát dítěte ve prospěch objednatelského páru či dát souhlas s jeho osvojením. Stejně tak objednatelský pár může dítě odmítnout převzít, protože u něj např. došlo ke změně rodinné situace, dítě se narodilo s postižením apod. Ať už je dítě odmítnuto matkou, která je „jen porodila“, nebo matkou, která si je „jen objednala“, má v případě soudního sporu

¹⁰⁵ MICKOVIK Dejan, KOCHKOVSKA Katerina. Biomedically Assisted Reproduction in the Republic of Slovenia and the Republic of Macedonia. *Iustinianus Lax Review*. 2013, vol. 4, no. 2, p. 16-17.

¹⁰⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 725.

postavení nechtěného plnění ze surogační smlouvy.¹⁰⁷ Negativa těchto sporů dopadají především na dítě, které o své narození nijak neusilovalo. Je zasaženo do jeho základních osobnostních práv, která mají absolutní povahu. Nahlížení dítěte jako „nechtěného plnění ze smlouvy“ není v souladu s pojmáním lidských práv jako práv přirozených, jichž je člověk subjektem. Naopak v tomto případě je člověk nahlížen jako předmět práv.

5. 1 Náhradní mateřství v českém právním řádu

Do nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, bylo náhradní mateřství opomenutým institutem v celém českém právním řádu, řekněme „šedou zónou reprodukční medicíny“. V centrech asistované reprodukce bylo aplikováno na základě zásady „co není zákonem zakázáno, je dovoleno“. Vzhledem k tomu, že doposud nejsou zveřejněna žádná relevantní data týkající se počtu těhotenství náhradních matek, není možné určit, o jak rozšířený fenomén se v České republice jedná. Ústav zdravotnických informací a statistiky má počet porodů náhradních matek shromažďovat od ledna roku 2015,¹⁰⁸ avšak statistiku zatím na svých internetových stránkách nezpřístupnil. Dle Pektorové a Ventruby se odhaduje, že se u nás náhradním matkám ročně narodí desítky až stovky dětí.¹⁰⁹ Ani nová právní úprava však nepřináší žádné průlomové řešení této problematiky, ačkoli část veřejnosti, zejména odborníci z řad lékařů, po detailnější zákonné úpravě poměrů mezi náhradní matkou, objednatelským párem a dítětem volala.

Například Pektorová a Ventruba s ohledem na kazuistiku a vlastní praxi uvádějí, že vhodnou reakcí na situaci, kdy institut náhradního mateřství vyvolává diskuze a vzbuzuje kontroverzi, by mohlo být vytvoření vhodných a právně komplexních pravidel prostřednictvím diskuze odborníků z řad disciplín zdravotnictví, právo, psychologie, sociologie, etika apod. Cílem diskuzí by měla být eliminace situací hrozících forezním dopadem, popřípadě vedoucích ke zneužívání tohoto nástroje

¹⁰⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícími mateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 725.

¹⁰⁸ JÁNSKÁ, Lucie. Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je už 21 [online]. *Lidovky.cz*. 2014 [cit. 2016-07-12]. Dostupný z WWW: http://relax.lidovky.cz/ja-nahradni-matka-0e2-/zdravi.aspx?c=A140721_204119_In-zdravi_jzl.

¹⁰⁹ PEKTOROVÁ Markéta, VENTRUBA Pavel. Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*. 2015, roč. 80, č. 4, s. 300.

reprodukční medicíny.¹¹⁰ Císařová a Sovová pak v souvislosti s přijetím nového kodexu občanského práva uvedly, že je velkým nedostatkem českého právního řádu, že nezakotvuje žádnou možnost právní regulace mezi matkou a párem, pro který chce dítě porodit.¹¹¹ Skácel dokonce označil konstrukci určování mateřství v souvislosti s náhradním mateřstvím za neadekvátní třetímu tisíciletí.¹¹²

Jedinou zmínkou a stvrzením legálnosti využívání institutu náhradního mateřství, nikoli ve smyslu legálnosti smluv o náhradním mateřství, které je v českém právním prostředí nutné považovat za absolutně neplatné, je ustanovení § 804 občanského zákoníku, jež stanoví zákaz osvojení mezi osobami příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci, s výjimkou případů, kdy jde o náhradní mateřství. Ustanovení § 775 občanského zákoníku tím není nijak dotčeno a pravidlo, že matkou dítěte je žena, která je porodila, se kogentně aplikuje i v tomto případě. V původním textu návrhu občanského zákoníku byla absolutní neplatnost odchýlných ujednání výslovně stanovena, avšak tato část ustanovení § 775 byla před schválením zákona vypuštěna pro tvrzenou nadbytečnost.¹¹³ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí: „*Vztahy mezi ženou z objednatelského páru a dítětem narozeným náhradní matce z tohoto vajíčka mohou být upraveny cestou osvojení.*“¹¹⁴ Z dosavadních tuzemských i zahraničních zkušeností má vyplývat, že náhradní mateřství bude i nadále využíváno nejčastěji mezi ženami, které jsou si navzájem příbuzné.¹¹⁵

Vedle příbuzenství náhradní a biologické matky dítěte lze dle Králíčkové uvést následující charakteristické znaky náhradního mateřství. Náhradní matkou je většinou žena neprovdaná (vzhledem k základní domněnce otcovství manžela matky dle ustanovení § 776 odst. 1 občanského zákoníku), ženě z objednatelského páru zpravidla

¹¹⁰ PEKTOROVÁ Markéta, VENTRUBA Pavel. Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*. 2015, roč. 80, č. 4, s. 301.

¹¹¹ CÍSAŘOVÁ Dagmar, SOVOVÁ Olga. Náhradní mateřství v právní praxi. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2015, č. 5, s. 14

¹¹² SKÁCEL Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, č. 6, s. 27.

¹¹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka.. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 728.

¹¹⁴ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR [cit. 2016-06-11]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹¹⁵ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR [cit. 2016-06-11]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

brání donošení dítěte závažné zdravotní komplikace, objednatelka i objednatel mohou být genetickými rodiči dítěte, ale je také možné, aby zárodečné buňky pocházely od dárcе spermatu či dárkyně vajíčka, k otěhotnění náhradní matky dochází většinou za pomoci metod asistované reprodukce, respektive umělého oplodnění, avšak může k němu dojít přirozenou cestou, stane se tak altruisticky – bezúplatně, či za dohodnutou odměnu. Objednatelský pár zpravidla hradí náklady spojené se zdravotní péčí, těhotenstvím a porodem.¹¹⁶ O právech náhradní matky na peněžité plnění bude pojednáno dále v samostatné podkapitole.

Také v českém prostředí bohužel dochází k případům, kdy objednatelský pár odmítne dítě převzít a náhradní matka o dítě po porodu nejeví zájem. Pektorová a Ventruba jeden z těchto případů popisují. Svobodná těhotná žena – náhradní matka, ve věku 35 let, jejíž gynekologická anamnéza obsahuje dva spontánní potraty a jednu interrupci ze zdravotních důvodů, s lehkou psychomotorickou retardací a silnou epilepsií, podstoupila in vitro fertilizaci ve prospěch objednatelského páru. Ve druhém trimestru těhotenství lékaři diagnostikovali vadu plodu. Objednatelský pár nemá o dítě s postižením zájem, náhradní matka měla po dohodě s objednatelským párem a lékaři podstoupit umělé přerušování těhotenství. K zákroku se dostavila v pokročilejším stádiu těhotenství, než je dovoleno, s odůvodněním, že byla pracovně vytížena. Interrupce nemohla být provedena a žena dítě donosila a porodila. Třetí den po porodu byla propuštěna z nemocnice, o postižené dítě s nejasnou prognózou více nejeví zájem. Dítě bylo předáno k ústavní péči.¹¹⁷

Vzhledem k české právní úpravě není u tohoto dítěte problém určit, kdo jsou jeho rodiče. Matkou dítěte je „náhradní matka“, otcem je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas, a sice muž z objednatelského páru. Statusové otázky dítěte jsou vyřešeny. Dále může být postupováno stejně jako v případě kteréhokoli jiného dítěte, jehož rodiče se rozhodnou předat je k osvojení. Bohužel vážně nemocné dítě s největší pravděpodobností nikdy osvojeno nebude.

¹¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. Kapitola 7, Mateřství, s. 131. ISBN : 978-80-7400-552-7.

¹¹⁷ PEKTOROVÁ Markéta, VENTRUBA Pavel. Surogace, ano či ne? *Kazuistika. Česká gynekologie*. 2015, roč. 80, č. 4, s. 300.

Pokud by česká právní úprava umožňovala uzavírání smluv o surogátním mateřství, případ by nejspíše skončil před soudem, jehož úkolem by bylo určit rodiče dítěte. Objednatelský pár by své rodičovství s největší pravděpodobností popíral s tím, že od surogátní smlouvy odstoupil v okamžiku, kdy se s náhradní matkou dohodl na umělém přerušení těhotenství. Náhradní matka by namítala nemožnost odstoupení od smlouvy a argumentovala by genetickým původem dítěte. Soud by byl postaven před nelehký úkol posoudit záležitost nejen z právního hlediska, ale také zaujmout morální a etické stanovisko, a vyslovit právní názor směřovaný pro další obdobné případy.

Zakotvení smlouvy o náhradním mateřství do občanského zákoníku by znamenalo, že statusové poměry dítěte narozeného náhradní matce by byly od počátku nejisté. Králíčková uvádí, že racionální zákonodárce musí jakémukoli sporu o dítě předcházet. Proto nebylo vyslyšeno přání z řad lékařů, aby občanský zákoník surogátní smlouvy jako zvláštní smluvní typ upravoval., a jejich argument „*v praxi se to děje, mělo by to být upraveno zákonem*“ nebyl vyslyšen.¹¹⁸

V souvislosti s náhradním mateřstvím a nelegálními postupy, které se při porodu dítěte náhradní matkou objevují, např. porod matky na cizí doklad totožnosti, porody doma a následné vydávání dítěte za dítě jiné ženy, než která je skutečně porodila, je možné uvažovat nad soudními řízeními o určení a popření mateřství dle zákona č. 292/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Bude-li do matriční knihy jako matka dítěte zapsána objednatelka a náhradní matka si přenechání dítěte objednatelskému páru následně rozmyslí, nabízí se jí možnost podat žalobu na určení a popření mateřství.¹¹⁹

Dle ustanovení § 426 zákona o zvláštních řízeních soudních se toto řízení přiměřeně řídí ustanoveními o řízení paternitním. Aplikací právních norem o určování a popírání otcovství lze dospět k závěru, že žena, která dítě porodila, není oprávněna se domáhat popření mateřství ženy, která je prozatím vedena v knize narození jako matka dítěte. Je otázkou, zda bude v případě, kdy je v matrice již zapsána matka dítěte, možné zahájit řízení o popření mateřství jinak než návrhem zapsané matky nebo zapsaného otce. Řízení o určení mateřství připadá do úvahy spíše v okamžiku, kdy matka dítěte v knize

¹¹⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka.. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 725-726.

¹¹⁹ ŠÍNKOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství od 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 12, s. 52.

narození ještě není zapsaná. Soud bude především zkoumat, která z žen v rozhodné době skutečně rodila.¹²⁰

5. 2 Právo náhradní matky na peněžité plnění

Jak již bylo výše uvedeno, také v České republice je náhradní mateřství realitou a navzdory domněnkám zákonodárce se nejedná výhradně o nezištnou pomoc mezi příbuznými ženami. Náhradními matkami se stávají také ženy, které jsou pro objednatelský pár cizí. Při zadání hesla „hledám“ do internetového prohlížeče se hned jako druhá možnost našeptávače nabízí spojení „hledám náhradní matku“. Na nejrůznějších serverech se pak poptávka střetává s nabídkou žen, které se jako náhradní matky nabízejí. Ačkoli motivem potenciálních náhradních matek může být touha altruisticky pomoci neplodnému páru, z naléhavosti některých inzerátů je zřejmým motivem spíše „odměna“ za „pronájem dělohy“. Některé potenciální náhradní matky, i když se jedná spíše o výjimku, výši požadované odměny přesně stanoví. V prostředí českých internetových serverů se výše požadovaného peněžitého plnění pohybuje kolem částky 500.000,- Kč.¹²¹

Vzhledem k tomu, že smlouvy o náhradním mateřství jsou pro rozpor se zákonem absolutně neplatné, není plnění představující „odměnu“ slíbenou náhradní matce právně vynutitelné. Narozením dítěte právo na zaplacení ujednané „odměny“ náhradní matce nevzniká. Náhradní matka má však dle ustanovení § 920 odst. 1 občanského zákoníku právo na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem, není-li provdána za otce dítěte. K úhradě nákladů je povinen otec dítěte. Povinnost úhrady těchto nákladů vzniká muži, jehož otcovství je pravděpodobné, i v případě, že se dítě nenarodí živé. Na návrh těhotné ženy může soud uložit pravděpodobnému otci, aby náklady spojené s těhotenstvím a porodem poskytl předem (ustanovení § 920 odst. 2).

Mezi náklady spojené s těhotenstvím lze zařadit např. těhotenské ošacení a obuv, výdaje na dopravu k lékaři, léky, lékařskou péči a další náklady, které nejsou hrazeny

¹²⁰ ŠÍNKOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství od 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 12, s. 52.

¹²¹ Např. <http://diskuse.dama.cz/d.php?d=11930>, <http://nahradni-materstvi.webnode.cz/kniha-navstev/>.

z veřejného pojištění či jiných veřejných zdrojů. Stejně tak náklady spojené s porodem představují náklady na lékařskou péči, léky, pobyt v nemocnici či lékařský zákrok. Je jen těžko představitelné, že soud rozhodující o žalobě náhradní matky uzná její nárok na vyplacení částky 500.000,- Kč jako přiměřené náhrady nákladů spojených s těhotenstvím a porodem.

Lze teoreticky uvažovat nad právem náhradní matky požadovat přiměřené zadostiučinění za újmu na zdraví (ustanovení § 2958 občanského zákoníku), která jí těhotenstvím a porodem vznikla, a dále náhradu za ztrátu na výdělku (ustanovení § 2962 občanského zákoníku). Osobně se však domnívám, že těhotenství a porod nelze za újmu na zdraví v právním slova smyslu považovat, neboť první rozhodnutí ve prospěch náhradní matky by mohlo vyvolat „lavinu“ žalob matek požadujících po svých potomcích či otcích těchto dětí peněžní kompenzaci útrap způsobených těhotenstvím a porodem. Považuji rovněž za nejisté, kdo by měl být v tomto případě v postavení žalovaného, neboť fakticky „zdravotní újmu“ a případné bolesti působí ještě nenarozené dítě, ať již v průběhu těhotenství či poté během porodu. Otec dítěte je „škůdcem“ pouze v tom smyslu, že nebýt jeho, k těhotenství by vůbec nedošlo, fakticky újmu a bolest nepůsobí. Otázkou zůstává, zda by bylo přípustné postupovat odlišně v případě náhradních matek. Úvahu je nutné ponechat soudní praxi a zejména judikatuře Ústavního soudu ČR, neboť otázka značně zasahuje etické a morální standardy, když má být těhotenství a porod považováno za něco negativního, co ženě způsobuje újmu na zdraví, respektive za škodlivý následek. Náhrada za ztrátu na výdělku náhradní matky je již přijatelnější formou plnění a dle mého názoru by mohlo být právo na tuto náhradu před soudem s úspěchem uplatněno, neboť se svou povahou blíží náhradě nákladů spojených s těhotenstvím a porodem.

Náhradní mateřství přináší rizika na obou zúčastněných stranách. Objednatelský pár podstupuje to riziko, že si náhradní matka předání dítěte a udělení souhlasu s jeho osvojením rozmyslí, což je vzhledem k vazbě těhotné ženy k očekávanému dítěti, i když nepochází z jejího vajíčka, a hormonální změnám po porodu pochopitelné. Zároveň hrozí, že si náhradní matka nebude během těhotenství počínat zodpovědně, což se může projevit na vývoji plodu a zdraví dítěte. Náhradní matka na druhou stranu podstupuje to riziko, že za značné útrapy, komplikace osobního života a vytrpěné porodní bolesti neobdrží od objednatelského páru sjednanou odměnu. Nárok pak bude moci uplatnit před

soudem jen ve výši přiměřené nákladům spojených s těhotenstvím a porodem. Tyto náklady budou odpovídat spíše zlomku sjednané „odměny“. Postavení náhradní matky vůči objednatelskému páru je však v tomto případě de facto silnější, neboť náhradní matka může odmítnout udělit souhlas s osvojením dítěte, dokud jí nebude odměna poskytnuta.

5. 3 „Surogační turistika“, související judikatura ESLP

Stejně jako je provozována tzv. „potratová turistika“, není neobvyklé, že neplodné páry ze zemí, kde jsou smlouvy o náhradním mateřství zakázány, oslovují náhradní matky ze států, kde jsou takové smlouvy zákonem dovoleny. Neplodné páry rovněž často upřednostňují náhradní matky z chudších oblastí, které nemají tak vysoké nároky na sjednanou odměnu, typicky z asijských zemí či zemí východní Evropy. Následně se objednatelské páry domáhají zápisu „objednaného“ dítěte do matriční knihy před příslušnými úřady státu, jehož jsou občany, nebo kde trvale pobývají. De facto porušují zákon a doufají, že se stát nebude věcí zabývat, nebo že před nezákonným postupem zavře oči.

S náhradním mateřstvím souvisí problematika uznávání rozhodnutí zahraničních orgánů o rodičovství k dítěti narozenému náhradní matce. Je-li v jedné zemi uzavírání smluv o náhradním mateřství legální a rodičovství svědčí objednatelskému páru, dostávají se orgány státu, kde je taková praxe nezákonná či zákonem neupravená, při zápisu rodičovství do matriční knihy do svízelné situace, neboť provedení zápisu je v rozporu se zákonem či veřejným pořádkem. K věci se v několika případech vyjádřil Evropský soud pro lidská práva.

Skutkově podobné případy *Mennesson vs. Francie* a *Labassee vs. Francie* se týkaly toho, že francouzské manželské páry odjely do Spojených států amerických, kde uzavřely dohodu s náhradní matkou a po narození dítěte se v USA staly jeho rodiči. Francouzské úřady však po jejich návratu odmítly rodičovství uznat. Manželé podali stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva s tím, že jednáním francouzských úřadů došlo k porušení čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a jím garantovaného práva na ochranu jejich soukromého a rodinného života. Evropský soud pro lidská práva

konstatoval, že v jednání úřadů nespátřuje porušení práva rodičů, neboť právo na dítě není právem absolutním, ale porušení práv těchto dětí dle čl. 8. Soud spatřuje pochybení francouzských úřadů v tom, že nevzaly v potaz genetické příbuzenství mezi mužem z objednatelského páru a dítětem narozeným náhradní matce, ale zohlednily pouze fakt, že dítě je „plněním“ ze surogátní smlouvy.¹²²

Dalším významným rozhodnutím je rozhodnutí ve věci *Paradiso a Campanelli* proti Itálii. Devítiměsíční dítě narozené v Rusku náhradní matce na základě surogátní smlouvy uzavřené mezi náhradní matkou a italským objednatelským párem bylo odebráno objednatelskému páru a předáno k náhradní rodinné péči poté, co je příslušné italské úřady odmítly registrovat a uznat ruský rodný list dítěte. Bylo zahájeno trestní i opatrovnické řízení, během kterých se zjistilo, že dítě nemělo s objednatelským párem žádnou genetickou vazbu. *Paradiso a Campanelli* podali stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva rovněž pro porušení čl. 8 Úmluvy. Soud se však nezabýval otázkou náhradního mateřství, ale posuzoval zákonnost odebrání dítěte z péče objednatelského páru. Konstatoval, že k porušení Úmluvy skutečně došlo, neboť italské úřady upřednostnily formální aplikaci práva, jež stanoví zákaz surogačních smluv a určitý postup při mezinárodním osvojení, před nejlepším zájmem dítěte. Odebrání dítěte přichází v úvahu jako poslední možnost, je-li ohrožen život, zdraví a výchova dítěte. V tomto případě nebyly naplněny podmínky pro předání dítěte k náhradní rodinné péči. Nicméně, Evropský soud pro lidská práva uzavřel, že jeho konstatování nezavazuje Itálii k navrácení dítěte objednatelskému páru, neboť dítě si za dobu, kdy probíhalo řízení, vybuodovalo silný vztah k náhradní rodině. Opětovné odejmutí dítěte z prostředí, ve kterém vyrůstá, by mu nepřineslo žádný užitek, naopak by opětovně zasáhlo do jeho emocionálních vazeb.¹²³

Problematika zápisu rodičovství k dítěti narozenému náhradní matce v zemi, kde jsou smlouvy o náhradním mateřství legální, se nevyhýbá ani České republice. Králíčková k tomu uvádí, že v případě, kdy jsou oba rodiče dítěte dle cizozemské veřejné

¹²² European Court of Human Rights. Judgements : Cases of *Menesson v. France* (Application no. 65192/11) and *Labassee v. France* (Application no. 65941/11) [online]. Strasbourg, 2014-06-26 [cit. 2016-06-19]. Dostupné z WWW: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4804617-5854908> a <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4804617-5854908>.

¹²³ European Court of Human Rights. Judgement : Case of *Paradiso and Campanelli v. Italy* (Application no. 25358/12) [online]. Strasbourg, 2015-01-27 [cit. 2016-06-19]. Dostupný z WWW: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5250236-6516075>.

listiny různého pohlaví a jsou-li s dítětem geneticky spjati, je třeba zápis do zvláštní matriky v Brně, i s ohledem na sociální rodičovství, provést. Zájem dítěte musí převážit nad veřejným pořádkem. Totéž platí pro případy, kdy jsou rodiče dítěte stejného pohlaví, jeden z rodičů je s dítětem geneticky spřízněn a druhý dítě osvojil, ačkoli provedení zápisu odporuje kogentním normám, které stanoví zákaz osvojení osobami stejného pohlaví (ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství). Vždy je nutné přihlížet ke konkrétním specifikům daného případu, což by se mělo dít již v řízení o uznání cizozemského rozhodnutí před Nejvyšším soudem ČR.¹²⁴

6. Osvojení a právo dítěte znát svůj původ

Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní (§ 794 občanského zákoníku). Institut osvojení je upraven v hlavě II. díle 2. oddílu druhém občanského zákoníku. Občanský zákoník samostatně upravuje osvojení nezletilého a nově také institut osvojení zletilého. Osvojení zletilého pak dělí na osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého, a osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Vzhledem k tomu, že problematika osvojení je pro svůj význam a rozsah předmětem celé řady samostatných prací a její detailní rozbor zde není na místě, budu se dále osvojením zabývat pouze ve vztahu k ochraně práva dítěte znát svůj původ. Relevantní právní úprava se tak zužuje pouze na některá ustanovení občanského zákoníku upravující osvojení nezletilého.

Již v předcházejících kapitolách této práce bylo o osvojení hovořeno. Významnou roli při realizaci osvojení mají orgány sociálně-právní ochrany dětí, které postupují v souladu s veřejnoprávním zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Pouze na základě osvojení může být dosaženo souladu mezi genetickým (biologickým) a právním materstvím k dítěti narozenému náhradní matce. Jedná se o beze sporu nejstarší institut umožňující rodičovství i neplodnému páru.

Osvojením má mezi osvojencem a osvojitelem vzniknout takový vztah, jaký je mezi rodiči a dítětem, a to v souladu se zájmy dítěte (§ 795 občanského zákoníku).

¹²⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka.. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím materství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21, s. 731.

O osvojení nezletilého rozhoduje soud na návrh osoby, která ho chce osvojit (§ 796 občanského zákoníku). Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, popřípadě osvojitelé, zapíší do matriky jako rodiče osvojence (§ 797 občanského zákoníku). Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, která skýtá záruky toho, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem (§ 799 občanského zákoníku). Podmínkou osvojení nezletilého je dostatečný věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem, a to minimálně 16 let. Výjimečně se připouští menší věkový rozdíl, je-li to v zájmu osvojovaného dítěte (§ 803 občanského zákoníku). Osvojit lze nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti (§ 802 občanského zákoníku).

S osvojením musí vyslovit souhlas dítě, rodiče osvojovaného dítěte, popřípadě osoby oprávněné udělit souhlas za ně či manžela osvojitele (§ 805 občanského zákoníku). Dítě uděluje osobní souhlas, dosáhlo-li věku alespoň 12 let (§ 806 občanského zákoníku). Za dítě mladší 12 let uděluje souhlas opatrovník, nejčastěji orgán sociálně-právní ochrany dětí. Je-li to možné, soud dítě vyslechne a k jeho vyjádření přihlédne s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje (§ 807 občanského zákoníku). Otec osvojovaného dítěte může dát souhlas s osvojením ihned po narození dítěte, matka osvojovaného dítěte nejdříve 6 týdnů po jeho narození (§ 813 občanského zákoníku). Souhlas může být odvolán do tří měsíců od jeho udělení, v zákonem stanovených případech i po uplynutí tříměsíční lhůty (§ 817 občanského zákoníku). Souhlas pozbývá platnosti po uplynutí 6 let od jeho udělení, nebylo-li dítě osvojeno (§ 816 občanského zákoníku). Souhlas rodiče osvojovaného dítěte se nevyžaduje, jestliže byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva souhlas udělit, není-li schopen projevit svou vůli, nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, zdržuje-li se na neznámém místě a soudu se nepodařilo toto místo zjistit, či zjevně nemá o dítě zájem (§ 818 a 819 občanského zákoníku).

Dle ustanovení § 840 občanského zákoníku je osvojení vyloučeno mezi osobami příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství. K náhradnímu mateřství viz výše. Následkem osvojení nezletilého je dle ustanovení § 833 odst. 1 občanského zákoníku zánik příbuzenského poměru mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Osvojenec má příjmení osvojitele, společný osvojenec manželů má příjmení, které bylo určeno pro jejich děti při uzavření manželství (§ 835 občanského zákoníku).

Zásadním ustanovením pro ochranu práva dítěte znát svůj původ je ustanovení § 836 občanského zákoníku, dle kterého mají osvojitelé povinnost informovat osvojenec o skutečnosti osvojení, jakmile se to jeví vhodné, nejpozději však před zahájením jeho povinné školní docházky. Dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku má obsah tohoto ustanovení vyplývat z čl. 7 a 8 Úmluvy o osvojení dětí.¹²⁵ Domnívám se však, že jde o chybu v textu důvodové zprávy a správně má být z čl. 7 a 8 Úmluvy o právech dítěte, neboť Evropská úmluva o osvojení dětí, která byla sjednána ve Štrasburku dne 24. 4. 1967 a v České republice pak byla vyhlášena pod číslem 132/2000 Sb. m. s., otázku sdělování skutečnosti osvojení v čl. 7 a 8 neupravuje, naopak v čl. 20 odst. 3 stanoví, že osvojitel a osvojenec budou moci obdržet doklad obsahující výpis z matriky, osvědčující datum a místo narození osvojenec, nikoli však výslovnou zmínku o osvojení nebo o totožnosti dřívějších rodičů osvojenec.¹²⁶ Z uvedeného lze dovozovat, že Evropská úmluva o osvojení dětí právo dítěte znát svůj původ ještě nereflektuje. Důvodová zpráva dále uvádí, že význam ustanovení stoupá nejen se zřetelem na dědičné choroby, ale i ve směru statusových poměrů osvojeného. Odkaz na tradici anonymity nemůže být považován za relevantní, jako argument není udržitelný.¹²⁷

Komentářová literatura k ustanovení § 836 občanského zákoníku konstatuje, že z dikce ustanovení vyplývá pouze povinnost informovat o skutečnosti osvojení, osvojitelé nemají povinnost sdělit informace o biologických rodičích osvojenec. Je pravdou, že sami často takovými informacemi ani nedisponují.¹²⁸ Zákon tak ponechává na osvojitelích, do jaké míry naplní právo dítěte znát svůj původ. O vhodnosti tohoto přístupu lze polemizovat. Obecně platí, že otevřené vztahy jsou ku prospěchu, jsou-li informace před dětmi utajovány, mohou být zdrojem pozdějšího konfliktu. Stejně tak, zjistí-li dítě, že mu osvojitelé v souvislosti s jeho osvojením lhali, může docházet ke zbytečným konfrontacím. Na druhou stranu si lze představit, že některé informace o biologických

¹²⁵ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-19]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹²⁶ Česko. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí ze dne 28. listopadu 2000 o Evropské úmluvě o osvojení dětí. In *Sbírka zákonů*. 2000, částka 55.

¹²⁷ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-19]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹²⁸ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 742. ISBN : 978-80-7400-503-9.

rodičích a okolnostech osvojení dítěte mohou být natolik negativní, že jejich zatajení a sdělení v pozdějším věku může být pro dítě vhodnější. Mám za to, že v konečném důsledku by osvojenec měl být seznámen se všemi dostupnými informacemi o jeho biologických rodičích.

Ustanovení § 836 občanského zákoníku neobsahuje žádnou sankci. Ačkoli povinnost osvojitelů vymezuje jasně, jedná se spíše o morální apel na rodiče - osvojitele, aby se dítě o skutečnosti osvojení dozvědělo ve správný okamžik, co možná nejdříve a nejšetrněji, právě od svých rodičů. Stanovení nejzazšího momentu pro předmětné sdělení - zahájení povinné školní docházky dítěte, vychází z doporučení psychologů, kteří toto období označují za zásadní ve vývoji dítěte.¹²⁹ Je však nutné si uvědomit, že každé dítě je jiné a určitého stupně duševního vývoje může dosáhnout daleko dříve nebo naopak mnohem později než jeho vrstevníci. Mělo by být na osvojitelích, u kterých se předpokládá, že dítě znají nejlépe, aby vhodný okamžik pro sdělení skutečnosti osvojení zvolili s ohledem na individualitu a osobnost dítěte. Stejně individuálně by měli volit způsob, jakým dítěti situaci vysvětlí, a vymezit rozsah sdělovaných informací a detaily sdělení. Zákon ponechává na judikatuře, aby se vypořádala s případnými žalobami osvojeneců, kteří se budou vůči osvojitelům domáhat náhrady škody či nemajetkové újmy pro porušení tohoto ustanovení. Osvojenec budou povinni vznik škody či nemajetkové újmy dokázat.¹³⁰

Zahájení povinné školní docházky se za vhodnou časovou hranici pro informování dítěte o jeho osvojení považuje také z pragmatických důvodů. Dítě se dostane do většího kolektivu, kde roste míra pravděpodobnosti, že se o skutečnosti osvojení dozví z úst spolužáků či jejich rodičů. Takto sdělená informace by mohla narušit vztah a důvěru mezi osvojitelem a osvojeným dítětem.¹³¹ Pro dítě je vždy vhodnější, když se citlivé informace dozvídá z rodinného prostředí a není jim vystaveno zcela nepřipravené.

¹²⁹ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 742. ISBN : 978-80-7400-503-9.

¹³⁰ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 742. ISBN : 978-80-7400-503-9.

¹³¹ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 742. ISBN : 978-80-7400-503-9.

Osvojenec se může o skutečnosti osvojení dozvědět rovněž nahlédnutím do sbírky listin vedené matričními úřady, a to dle ustanovení § 8a odst. 3 zákona o matrikách, které nahlédnutí do sbírky listin dovoluje osvojitelům a osvojenci staršímu 12 let, nebylo-li rozhodnuto o utajení osvojení. V případě, že bylo rozhodnuto o utajení osvojení, může osvojenec do sbírky listin nahlédnout po nabytí svéprávnosti. Ustanovení nerozlišuje mezi osvojenci, kteří byli osvojeni před nebo po dovršení 12 let. Informace o svém osvojení může osvojenec starší 12 let získat bez jakékoli součinnosti osvojitelů. Místo toho, aby osvojitelé osvojenec seznámili se skutečností osvojení, může osvojenec osvojitele v této věci konfrontovat.¹³²

6. 1 Utajení osvojení

Ustanovení § 837 občanského zákoníku přináší zcela nově institut utajení osvojení. Podle tohoto ustanovení může soud na návrh osvojitele nebo osvojenec rozhodnout, že okolnosti osvojení mají být utajeny před biologickou rodinou osvojenec. To obdobně platí také pro utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení před osvojitelem a osvojenecem. Soud může i bez návrhu rozhodnout, že utajené skutečnosti mají být odtajněny, a to tehdy, je-li ohrožen život nebo zdraví osvojenec. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uvádí, že by mělo být ponecháno na zúčastněných osobách – osvojitelích, osvojenci či pokrevních rodičích osvojenec, aby sami zvážili, zda soudu navrhnou, aby rozhodl o tom, že skutečnost osvojení a okolnosti související s udělením souhlasu s osvojením mají být utajeny. Možnost volby náleží jak osvojitelům, tak pokrevním rodičům osvojenec, přestože světové tendence směřují především k potlačování anonymity osvojení.¹³³

Institut utajení osvojení je ve vztahu k ochraně práva dítěte znát svůj původ značně problematický. Působí jako „protiváha“ ustanovení § 836 občanského zákoníku. Má poskytovat prostor pro legální realizaci vůle jednotlivých subjektů.¹³⁴ Otázkou je, zda je tento prostor žádoucí

¹³² HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 742. ISBN : 978-80-7400-503-9.

¹³³ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-19]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹³⁴ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 744. ISBN : 978-80-7400-503-9.

a ku prospěchu věci. Jeden z komentářů k občanskému zákoníku se k úpravě vyjadřuje tak, že přes snahy o potlačení anonymity osvojení, je pravý opak realitou všedního dne.¹³⁵

Podáním návrhu na utajení osvojení nevzniká návrhovateli nárok na to, aby byly okolnosti osvojení nebo osoby osvojitelů či pokrevních rodičů skutečně utajeny. Návrh musí být řádně odůvodněn, soud by se měl uvedenými důvody důkladně zabývat. Soud návrhu vyhová jedině tehdy, bude-li obsahovat racionální důvody pro utajení skutečností, jejich utajení nebude v rozporu s veřejným zájmem, který může být silnější než soukromý zájem zúčastněných osob, a se zájmem osvojovaného dítěte. V řízení se uplatní vyšetřovací zásada.¹³⁶

V případě osvojitelů a osvojence je možné uvažovat nad tím, že návrhu na utajení osvojení bude vyhověno, existují-li důvodné obavy či dřívější zkušenost, že pokrevní rodiče a původní rodina osvojence se budou snažit kontaktovat osvojitele za účelem získání majetkového prospěchu z osvojení, bylo-li dítě v minulosti podrobena domácímu násilí, stalkingu či jiným formám trestné činnosti, nebo má rodina původu dítěte kriminální minulost. Důvodem, pro který by pokrevní rodič dítěte usiloval o utajení své osoby v souvislosti s osvojením a udělením souhlasu s osvojením, je úsilí o to, aby nebyl kontaktován osvojitelem či dítětem – osvojencem. Zákonná úprava není ve vztahu k pokrevním rodičům osvojence jednoznačná. Nevyplyvá z ní, kdy je pokrevní rodič oprávněn o utajení své osoby v souvislosti s osvojením či okolností souhlasu s osvojením požádat. Výkladem lze dospět k závěru, že pokrevní rodič může požádat o utajení své osoby již v průběhu řízení o to, zda je potřeba jeho souhlasu s osvojením nebo nikoli. Uděluje-li pokrevní rodič souhlas s osvojením, měl by být návrh o utajení jeho osoby v souvislosti s osvojením podán nejpozději zároveň s udělením souhlasu.¹³⁷

Předmětem utajení jsou především údaje identifikující návrhovatele, jako je jeho jméno, datum narození, rodné číslo či bydliště. Informace o zdravotním stavu osob již z podstaty institutu osvojení utajení podléhat nemohou. Důsledkem rozhodnutí o utajení osvojení je, že řízení je dále vedeno jako řízení neveřejné.¹³⁸ Důvodová zpráva k tomu doplňuje, že je nutné zajistit soulad

¹³⁵ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 744. ISBN : 978-80-7400-503-9.

¹³⁶ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 745. ISBN : 978-80-7400-503-9.

¹³⁷ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 744-745. ISBN : 978-80-7400-503-9.

¹³⁸ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 746. ISBN : 978-80-7400-503-9.

mezi matričními a katastrálními předpisy na straně jedné a předpisy o ochraně osobních údajů na straně druhé.¹³⁹

Rozhodnutí o utajení osvojení není rozhodnutím neměnným a nevratným. Jak již bylo výše uvedeno, může soud i bez návrhu rozhodnout o odtajnění rozhodných skutečností, je-li to v zájmu dítěte, jehož život či zdraví je ohroženo. Ustanovení § 838 občanského zákoníku utajení skutečností souvisejících s osvojením zcela prolamuje ve prospěch osvojence, když stanoví, že osvojení vznikne právo seznámit se se spisem vedeným o jeho osvojení, jakmile nabyde svéprávnosti. Občanskoprávní úprava je reflektována také zákonem o matrikách v ustanovení § 8a odst. 3.

Z hlediska ochrany práva dítěte znát svůj původ je možnost utajení totožnosti biologických rodičů osvojence zcela nevhodným právním nástrojem. Potřeba utajení okolností osvojení před rodinou původu dítěte je z výše uvedených důvodů pochopitelná, avšak utajení okolností osvojení a totožnosti rodiny původu dítěte již nelze mít za ospravedlnitelné. Možnost seznámit se se spisovou dokumentací, vedenou v řízení o osvojení po nabytí svéprávnosti osvojence, zásah do práva znát svůj původ spočívající v utajení totožnosti rodiny původu dítěte nikterak nekompensuje. Jak z dříve uvedeného vyplývá, povědomí o vlastním původu je důležitou složkou lidské identity. Osobnost člověka je formována nejvíce v době dospívání, tedy před nabytím svéprávnosti. V případě utajení totožnosti rodiny původu dítěte má osvojenec možnost seznámit se s pro něj podstatnými skutečnostmi značně pozdě. Delší časová prodleva rovněž znamená zvýšení rizika, že osoba, která dala souhlas s osvojením dítěte, již nebude v době dosažení zletilosti osvojence na živu, a osvojenec např. ztratí možnost osobního setkání.

6. 2 Dohled nad úspěšností osvojení

Dohled nad úspěšností osvojení vykonává na základě rozhodnutí soudu zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten je povinen poskytovat osvojitelům pomoc související s osvojením a spolupracovat s nimi i v případech, kdy nebylo o výkonu dohledu rozhodnuto. Soud dohled uloží na dobu nezbytně nutnou, odůvodňují-li to okolnosti případu (§ 839 občanského zákoníku). Dohled nad úspěšností osvojení je dle

¹³⁹ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-19]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

ustanovení § 19 odst. 1 písm. d) zákona o sociálně-právní ochraně dětí svěřen obecním úřadům obcí s rozšířenou působností.

Již výše byla vyslovena úvaha nad tím, zda je předmětem dohledu také to, zda osvojitelé splnili povinnost dle ustanovení § 836 občanského zákoníku. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ani občanský zákoník nic takového nestanoví. Z důvodové zprávy k občanskému zákoníku vyplývá, že dohled má být uskutečňován zejména proto, aby tam, kde je třeba poskytnout osvojiteli nebo osvojenci radu nebo pomoc, se tak stalo operativně a řádně. Rozhodně by nemělo jít o vměšování do soukromí a soukromých záležitostí rodiny. Zákonodárce si výkon dohledu představuje obdobně jako je tomu v zahraničí, a sice že osvojitelé budou podávat orgánu dohledu pravidelné zprávy o tom, jak se osvojenci vede.¹⁴⁰ Orgán dohledu (orgán sociálně-právní ochrany dětí) by zasáhl pouze v případě, že by podávání zpráv nefungovalo, nebo by z průběžných zpráv vyplýval v rodině nějaký problém, anebo tehdy, potřebovali by osvojitelé radu či pomoc.

K uvedenému je nutné doplnit, že povinnost podávat pravidelné zprávy orgánu dohledu lze za určitých okolností považovat ve vztahu k osvojitelům až za šikanózní, neboť mám za to, že dohled nad úspěšností osvojení by měl být uplatňován bezprostředně po osvojení dítěte, v době, kdy se utváří vazby mezi osvojencem a osvojiteli. Nemělo by být možné jej nařídit kdykoli, a to až do nabytí zletilosti osvojence. Rodičům vychovávajícím vlastní děti soud obdobnou povinnost uložit nemůže a není důvod, proč by tomu mělo být u osvojitelů jinak. Naopak u osvojitelů je pravděpodobnější, že se o osvojence budou starat řádně, s maximální péčí a úsilím.

Z koncepce dohledu, jak byla nastíněna v důvodově zprávě k zákonu, nevyplývá, že by měl dohled směřovat i k ochraně práva dítěte znát svůj původ. Pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí tak mohou předkládat doporučení a upozorňovat osvojitele na nesplnění jejich zákonné povinnosti, ale seznámit dítě se skutečností osvojení oprávněni nejsou. Opačná možnost by zřejmě byla v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, neboť sdělení ze strany třetí osoby by mohlo značně narušit vztahy mezi osvojencem a osvojiteli.

¹⁴⁰ Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)* [online]. Vláda ČR. [cit. 2016-06-19]. Dostupný z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

7. Anonymní a utajené porody

Vedle neplodných párů, které marně touží po dítěti, a proto podstupují časově, finančně a většinou i psychicky náročnou léčbu neplodnosti či jsou ochotny zaplatit značnou sumu peněz a nést riziko spojené s náhradním mateřstvím, se na opačné straně spektra nachází ženy ve složitých situacích, jež si nepřejí dítě, které očekávají. Důvodů může být celá řada, ať už nízký věk matky dítěte, její špatná sociální situace, špatné rodinné zázemí, anebo okolnosti početí dítěte.

Žena, která je v očekávání a dítě si nepřeje, má pouze dvě možnosti, jak řešit tuto situaci. V rané fázi těhotenství může podstoupit umělé přerušování těhotenství (interrupci), anebo dítě donosit, porodit a následně ho „opustit“. Opuštěním dítěte mám v tomto kontextu na mysli jeho předání k osvojení, neprojevení zájmu, ale také ponechání vlastního osudu na veřejném místě či umístění dítěte do babyboxu. Česká právní úprava neumožňuje vzdát se rodičovství k dítěti. Matkou dítěte je vždy žena, která je porodila. Původní vztahy mezi matkou a dítětem jsou nahrazeny až osvojením dítěte, teprve tehdy zanikají všechna rodičovská práva a povinnosti matky. Dřívější jednostranné projevy vůle matky nemají na právní vztah mezi ní a dítětem žádný vliv, a to ani tehdy, není-li známa její totožnost. Rodičovské povinnosti a práva této ženě právně náleží, ačkoli je fakticky nevykonává.

Některé matky bohužel mají v souvislosti s porodem nechtěného dítěte sklony k patologickému chování, kdy pod tíhou obtížné situace a hormonálních změn spojených s porodem přistupují k extrémnímu řešení a dítě usmrtí nebo je někde ponechají, v důsledku čehož se dítě může ocitnout v ohrožení života. Ve snaze tomuto jednání předcházet byl přijat zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, a další související předpisy, jenž do českého právního řádu přinesl úpravu tzv. porodů s utajením totožnosti matky.

7.1 Porod s utajením totožnosti matky

Důvodová zpráva k zákonu č. 422/2004 Sb. uvádí, že účelem úpravy má být snížení počtu umělých potratů a předcházení extrémnímu jednání rodiček – usmrcování

novorozenců. Jedním z důvodů, proč se matka uchyluje k umělému přerušení těhotenství, má být obava ze společenské stigmatizace a reakce okolí na její těhotenství a mateřství. Zavedení utajených porodů, tedy porodů s utajením totožnosti matky, má umělým potratům a patologickému chování rodiček předcházet.¹⁴¹ Zákonodárce se domnívá, že pokud bude mít žena na výběr mezi tím, zda porodí zdravé dítě, které může předat k osvojení, když ani po porodu nezmění své stanovisko a nebude si je chtít ponechat, a umělým přerušením těhotenství, zvolí život dítěte. Navrhovatelé zákona dávají za příklad Francii, kde jsou uzákoněny anonymní porody, přičemž tam má takto přicházet na svět 500 až 700 dětí ročně.¹⁴²

Do přijetí zákona č. 422/2004 Sb. existovala praxe „částečných utajených porodů“, kdy sociální pracovnice umožňovaly ženám porodit ve zdravotnických zařízeních vzdálených od místa jejich bydliště, aby tak zajistily větší ochranu soukromí těhotné ženy ve vztahu k jejímu okolí.¹⁴³

Úpravu utajených porodů převzal také zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, který nahradil nevyhovující zákon o péči o zdraví lidu. Ustanovení § 37 zákona o zdravotních službách přiznává právo na utajení totožnosti v souvislosti s porodem svobodné ženě s trvalým pobytem na území České republiky. Totožnost ženy může být utajena pouze na její žádost, která musí obsahovat prohlášení, že o dítě nehodlá pečovat. Anonymita matky má být zachována ve všech postupech při poskytování zdravotních služeb v souvislosti s těhotenstvím a porodem s výjimkou postupů spojených se

¹⁴¹ HOLÁŇ, Vilém, JANEČEK Josef a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 422 ze dne 19. července 2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [cit. 2016-06-21]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=414&CT1=0>.

¹⁴² HOLÁŇ, Vilém, JANEČEK Josef a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 422 ze dne 19. července 2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [cit. 2016-06-21]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=414&CT1=0>.

¹⁴³ HOLÁŇ, Vilém, JANEČEK Josef a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 422 ze dne 19. července 2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů* [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. [cit. 2016-06-21]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=414&CT1=0>.

zajištěním úhrady zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění a zajištění informací pro Národní zdravotnický informační systém.

Zdravotnická dokumentace ženy, která požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem je vedena „podvojně“. Po dobu pobytu této ženy ve zdravotnickém zařízení dokumentace o jejím zdravotním stavu neobsahuje identifikační údaje, a sice jméno, příjmení a datum narození ženy. Tyto údaje jsou spolu s písemnou žádostí o utajení totožnosti matky v souvislosti s porodem a datem porodu do dokumentace vloženy po ukončení hospitalizace ženy. Následně je dokumentace zapečetěna a označena bezpečnostním kódem, který je předán ženě, která požádala o utajení totožnosti v souvislosti s porodem (ustanovení § 56 odst. 1 zákona o zdravotních službách). Je-li zdravotnická dokumentace vedena elektronicky, převede se do listinné podoby a nakládá se s ní dle uvedeného. Do dokumentace má právo nahlédnout jen žena, jíž se dokumentace týká. Otevřít zapečetěnou dokumentaci lze pouze na základě soudního rozhodnutí (ustanovení § 56 odst. 2 a 3 zákona o zdravotních službách). To připadá do úvahy např. tehdy, vyžaduje-li to zdravotní stav dítěte.

S právní úpravou utajených porodů souvisí zvláštní úprava obsažená v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, o kterém je pojednáváno v samostatné kapitole výše. Každé dítě má dle čl. 7 Úmluvy o právech dítěte právo na registraci ihned po narození. Ustanovení § 17 odst. 1 zákona o matrikách stanoví, že zápis dítěte, jehož matka požádala o utajení totožnosti v souvislosti s porodem, se do knihy narození zapíše na základě zprávy zdravotnického zařízení, ve kterém byl porod ukončen. Zdravotnické zařízení matričnímu úřadu sdělí, že se jedná o utajený porod a matriční úřad do knihy narození údaje identifikující matku dítěte neuvede. Opomenutím zákonodárce však není stanoven žádný zvláštní postup pro zápis jména a příjmení dítěte. Dítě nese příjmení matky, neboť ta po porodu žádá o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, nikoli o utajení totožnosti dítěte.¹⁴⁴

Do sbírky listin vedené matričním úřadem může obecně nahlédnout osoba, které se zápis týká (ustanovení § 8a odst. 1 zákona o matrikách). V souvislosti s utajenými porody je to v první řadě matka dítěte, která požádala o utajení totožnosti v souvislosti

¹⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 130. ISBN : 978-80-7400-552-7.

s porodem. Dle ustanovení § 8a odst. 4 náleží právo nahlédnout do sbírky listin také dítěti, jehož matka požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, staršímu 12 let. Zakotvení tohoto práva je krokem k zajištění ochrany práva dítěte znát svůj původ.

Jak již bylo výše uvedeno, matka, která požádá o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, se tímto projevem nemůže vzdát rodičovských práv a povinností. Stále je matkou dítěte, dítě nemá status nalezence. Má-li být dítě předáno k osvojení, vyžaduje se souhlas matky. Nebude-li souhlas udělen, je nutné vést řízení o nezájmu dle ustanovení § 427 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.¹⁴⁵ Před tím, než dojde k osvojení dítěte a zániku původních rodinných vazeb mezi ženou, která dítě porodila a tímto dítětem, může se matka, jejíž totožnost byla utajena, kdykoli domáhat zápisu svého mateřství do knihy narození. Žádosti by mělo být vyhověno, poskytne-li žena důkaz o porodu. Bude se jednat o dodatečný záznam matriční události. Jestliže matriční úřad žádosti matky nevyhoví, je možné postupovat soudní cestou a vést řízení o určení mateřství.¹⁴⁶

Požádá-li matka o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, znamená to, že odepře biologickému otci dítěte možnost prohlásit k dítěti otcovství. Otcovství totiž nemůže být určeno bez matrikového mateřství, tedy bez zápisu matky dítěte do knihy narození. Otcí dítěte nezbývá, než podat soudu návrh na určení otcovství.¹⁴⁷ Otec musí v návrhu označit jak dítě, k němuž se domáhá určení otcovství, tak matku, jejíž totožnost je však utajena. Předpokladem podání návrhu musí být vědomí toho, že určitá žena porodila určité dítě. Domnívám se, že by soud rovněž musel rozhodnout o odtajnění totožnosti matky a otevření zdravotnické dokumentace, aby bylo možné potvrdit totožnost žalované.

K porodům s utajením totožnosti matky lze uzavřít, že ačkoli je jejich zakotvení v právním řádu vedeno ušlechtilou myšlenkou, a sice snížením počtu potratů a dětí, které matka po porodu usmrtí či opustí, dostává se tento institut do rozporu se statusovými právy dítěte. Nelze rovněž statisticky vyčíslit, zda je požadovaného účelu dosahováno,

¹⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 130. ISBN : 978-80-7400-552-7.

¹⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*. 2005, č. 2, s. 55.

¹⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*. 2005, č. 2, s. 55.

neboť není dáno, že každá matka, která se rozhodne požádat o utajení totožnosti v souvislosti s porodem, by dítě v lepším případě opustila, v tom horším usmrtila. Ženy, které po porodu dítě usmrtí, jednájí z patologických příčin, v afektu, zkratkovitě, proto jejich jednání možnost utajení totožnosti v souvislosti s porodem ovlivní jen stěží. Pozitivně, ve vztahu k právu dítěte znát svůj původ, je nutné vnímat zákonné právo dítěte staršího 12 let nahlédnout do sbírky listin vedené matričním úřadem k zápisu dítěte do knihy narození.

7.2 Anonymní porod

Anonymním porodem se rozumí porod, kdy není zjištěná totožnost rodičky. Nejčastěji se děti rodí anonymně mimo lékařská zařízení, doma či jinde v soukromí. Z praxe je známo také několik případů, kdy žena ve zdravotnickém zařízení předložila falešné doklady a její skutečná totožnost nemohla být zjištěna. Anonymní porody představují vůbec největší zásah do práva dítěte znát svůj původ. Matka dítě opustí, ať vložením do babyboxu či jiným způsobem (položí je před nemocnici, kojenecký ústav či na jiné veřejně přístupné místo, v horším případě tam, kde je malá šance, že je někdo objeví). Je-li nalezen novorozenec s nezjištěnou totožností, je nutné zahájit šetření. Do knihy narození je dítě zapsáno podle výsledků šetření policie a lékařské zprávy, která konstatuje pohlaví dítěte a stanoví přibližné datum narození dítěte. Není-li pátrání po matce úspěšné, má dítě status nalezence. Soud nalezenci ustanoví poručníka a určí mu osobní jméno a příjmení.¹⁴⁸

Anonymním porodům nelze zcela úspěšně předcházet. Prevencí může být posílení informovanosti žen o antikoncepci či možnosti utajení jejich totožnosti v souvislosti s porodem, šíření osvěty ohledně institutu osvojení. Za kontraproduktivní je nutné v této souvislosti považovat zřizování babyboxů, které mohou matky k anonymním porodům naopak podněcovat. Anonymita je v souvislosti s osobností dítěte nežádoucím jevem, proto by mělo být vyvíjeno maximální úsilí o její odstranění.

¹⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 129. ISBN : 978-80-7400-552-7.

8. Babyboxy

Žádné z výše uvedených témat nebudí tolik kontroverze a diskuzí jako tzv. babyboxy – schránky určené k anonymnímu odkládání novorozenců. Babyboxy jsou vyhřívané kovové schránky, opatřené ze dvou stran dvířky a zabudovaným váhovým čidlem, umístované zpravidla v bezprostřední blízkosti zdravotnických zařízení. Jakmile je do babyboxu vloženo dítě, spustí se signalizace upozorňující na tuto skutečnost zdravotnický personál příslušného zdravotnického zařízení, který je z druhé strany babyboxu vyjme a předá k lékařskému ošetření.

Zásadním pojmem a důvodem sporů o legálnost, ale také legitimnost babyboxů, je anonymita jak osoby, která dítě do babyboxu odloží, tak anonymita tohoto odloženého dítěte. Zastánci této praxe existenci babyboxů ospravedlňují zvýšenou šancí na záchranu života dítěte, jehož matka se o ně nechce nebo nemůže z nejrůznějších důvodů starat. Možnost předat dítě zcela anonymně do rukou zkušených zdravotníků má vést ke snížení počtu novorozenců usmrčených jejich matkou v období těsně po porodu. Aspekt anonymity má zabránit společenské stigmatizaci rodičky, jejímu studu a pocitu viny z toho, že odkládá své dítě. Na druhé straně se však projevují negativa tohoto přístupu. O dítěti odloženém do babyboxu nejsou žádné informace. Není zřejmé, je-li zdravé, nenarodilo-li se ženě se závislostí na alkoholu či jiných omamných látkách, nemá-li nějaké infekční onemocnění, kterým by mohlo nakazit ostatní děti apod. Dítě je prakticky bez jakýchkoli vazeb, nemá jméno, příjmení, identitu. Jeho postavení je stejné jako postavení dítěte narozeného z anonymního porodu, protože je nutné postupovat při převzetí dítěte stejně jako při jeho nalezení. Nepodaří-li se vypátrat osobu jeho matky, má dítě statut nalezence – dítě nezjištěné totožnosti.

Schránky na odkládání dětí lze v poměrně hojném počtu nalézt také na Slovensku, v Polsku, byť tyto země nemají v takovém počínání tradici, Rakousku, Německu či Švýcarsku. Jejich zastánci argumentují mimo jiné historickými aspekty této praxe, kdy již ve středověku byla obdobná zařízení instalována v kláštrech a sirotčincích. V zemích, kde je praxe vzhledem k tradici zavedena, dochází spíše k jejímu opouštění a zazdívání schránek, a to s ohledem na nové nazírání na práva dítěte, především na právo dítěte znát

svůj původ.¹⁴⁹ Domnívám se, že v tomto případě nelze na tradici odkazovat, protože právě rodinné vztahy a nazírání na rodinný život se v čase rychle proměňuje. Na ženu vychovávající nemanželské dítě bylo v minulosti nahlíženo s despektem, opovržením, dnes se jedná o běžnou věc. Bylo nemyslitelné, aby bylo dítě osvojeno homosexuálním párem, díky nedávnému rozhodnutí Ústavního soudu ČR je u nás tato praxe možná. Co bylo dříve zavržováno, stává se normou. Stejně tak, co bylo dříve považováno za vhodné, nemusí vyhovovat současnému standardu ochrany lidských práv. Argument dlouhodobé historie schránek pro odkládání dětí nemůže být považován za směrodatný.

8. 1 Babybox pro odložené děti – Statim z. s.

Zřizování, provozování a samotná existence babyboxů není v České republice nikterak upravena zákonem. Babyboxy jsou zřizovány spolkem Babybox pro odložené děti – Statim z.s., IČ: 270 06 891, se sídlem Pod Oborou 88, 104 00 Praha – Hájek, jehož účelem je „*snaha o záchranu novorozenců, kteří by jinak byli matkou odloženi za podmínek, v nichž by jim hrozila vážná újma na zdraví nebo smrt.*“¹⁵⁰ Za tímto účelem spolek instaluje po dohodě se zdravotními zařízeními schránky – babyboxy, umožňující anonymní odložení novorozených dětí, odložené děti dále sleduje a podporuje jejich vývoj, spolupracuje se státními orgány a institucemi, které se zabývají ochranou dětí, informuje prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků veřejnost o problematice odložených dětí apod.¹⁵¹ Zakladatelem a předsedou spolku je Ludvík Hess. Od června roku 2005, kdy byla v pražském Hloubětíně zpřístupněna první schránka, bylo po celé České republice umístěno již 70 babyboxů, do kterých bylo ke dni 13. 6. 2016 odloženo celkem 139 dětí.¹⁵²

¹⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 129. ISBN : 978-80-7400-552-7.

¹⁵⁰ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Veřejný rejstřík a sbírka listin* [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=752683&typ=PLATNY>.

¹⁵¹ Babybox pro odložené děti – Statim, z.s. *Zapsaný spolek* [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <http://www.babybox.cz/?p=sdruzeni>.

¹⁵² Babybox pro odložené děti – Statim, z.s. *Statistiky babyboxů* [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>.

Vymezený účel spolku je pochopitelně nutné vnímat pozitivně. Každá snaha o snížení počtu zaviněných úmrtí novorozenců je ušlechtilým počinem, tím spíše, jsou-li děti odložené do babyboxů umístovány do péče osvojitelů, kde o ně bude pravděpodobně dobře a s láskou postaráno. Bohužel způsob, jakým má být účelu dosahováno, se nejeví jako nejvhodnější. V první řadě je nutné zmínit, že ne každé dítě, které bylo vloženo do babyboxu by jinak bylo stíženo tak negativním následkem jako je vážná újma na zdraví nebo smrt. Matka, která usmrtí novorozené dítě, jedná patologicky, v šoku atd. Lze si těžko představit, že ve stavu myslí, kdy je skutečně schopna ublížit dítěti, zvažuje možnost přepravy novorozence do častokrát několika desítek kilometrů vzdáleného babyboxu. Domnívám se, že možnost umístit dítě do babyboxu je pouze usnadněním procesu „vzdání se“ dítěte. Pro matku je daleko jednodušší umístit dítě zcela anonymně do schránky a neřešit otázky spojené s utajením její totožnosti v souvislosti s porodem, osvojením apod. Matka není vystavena tak silnému tlaku, nemusí nic vysvětlovat. Naopak je možné tvrdit, že v případě, kdy si není jistá, zda si chce dítě ponechat, může jí jednoduchost řešení v podobě odložení dítěte do babyboxu k tomuto kroku přesvědčit. Pokud by tato možnost neexistovala, byla by nucena situaci řešit jinak a třeba by nakonec dospěla k tomu, že si dítě ponechá.

S ohledem na práva dětí z babyboxů je nutné zmínit, že primární účel babyboxů – ochrana zdraví a života dítěte, je spíše odsunut do pozadí. Z kriminální statistiky obsažené v příloze č. 2 vyplývá, že k trestným činům vražda novorozeného dítěte matkou a opuštění dítěte stále dochází, ačkoli u prvního z nich byl zaznamenán statistický pokles. Počet opuštěných dětí naopak vzrostl.¹⁵³ Domnívám se, že přisuzovat snížení průměrného počtu usmrcených novorozenců pouze babyboxům by bylo zjednodušením problematiky a že matky, u kterých jsou dány předpoklady pro to, že své dítě usmrtí, tak s největší pravděpodobností učiní bez ohledu na to, zda se v jejich blízkosti nachází babybox nebo ne. Babyboxy tak spíše než aby zachraňovaly životy dětí, usnadňují tíživou životní situaci jejich matkám. Právo dítěte znát svůj původ je při tom opomenuto.

¹⁵³ Policie České republiky. *Informační servis. Statistiky* [online]. [cit. 2016-07-18]. Dostupný z WWW: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

8. 2 Babyboxy a veřejné právo

Jak bylo výše řečeno, zřizování babyboxů není nijak zákonem upraveno. Babyboxy jsou zřizovány z vlastní iniciativy subjektem soukromého práva – spolkem Babybox pro odložené děti – Statim z. s. V otázce odložených dětí se však v první řadě uplatní úprava práva veřejného, neboť se má postupovat v souladu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Jestliže se aplikuje předpis práva veřejného, je nutné upustit od soukromoprávní zásady autonomie vůle a legální licence, tj. je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno. Naopak je nutné aplikovat zásadu, že státní moc je možné uplatňovat pouze v mezích a způsobem stanoveným zákonem. Zcela objektivně řečeno je provozování babyboxů v rozporu se zákonem, neboť zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanoví, které orgány sociálně-právní ochranu dětí vykonávají a v čem jejich činnost spočívá.¹⁵⁴ Aby mohl subjekt soukromého práva vykonávat sociálně-právní ochranu dětí, musel by být tímto výkonem pověřen, což se v případě spolku Statim doposud nestalo.

Spolek Statim na svých internetových stránkách vede přesné statistiky dětí odložených do babyboxů. Ke každému dítěti eviduje datum odložení do babyboxu a jméno, které bylo dítěti vybráno Ludvíkem Hessem. Dle ustanovení § 17 odst. 3 a 4 a ustanovení § 18 odst. 4 písm. d) zákona o matrikách, jménu a příjmení platí, že pokud nelze po následném dalším šetření určit datum a místo narození dítěte a nejsou známi rodiče dítěte, kteří by určili dítěti jméno, učiní matriční úřad oznámení soudu, který toto autoritativně stanoví. Není zřejmé, zda jsou u dětí z babyboxů do knihy narození zapisována právě jména určená Hessem, ale předpokládám, že ano. Ani tento postup není zákonem upraven.

K tématu je vhodné upozornit také na to, že ačkoli je v souvislosti s dětmi odloženými do babyboxů používáno označení „nalezené dítě/nalezenec“, právní úprava tento pojem nezná a nepoužívá. Zákon o matrikách, jménu a příjmení používá pouze označení „dítě nezjištěné totožnosti“ (ustanovení § 17 zákona o matrikách, jménu a příjmení).¹⁵⁵

¹⁵⁴ ZUKLÍNOVÁ Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7, s. 250.

¹⁵⁵ ZUKLÍNOVÁ Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7, s. 251.

8. 3 Doporučení Výboru pro práva dítěte OSN

Základem pro další směřování české právní úpravy a praxe týkající se babyboxů může být doporučení Výboru pro práva dítěte OSN obsažené v Závěrečné zprávě Výboru k 3. a 4. periodické zprávě. Výbor pro práva dítěte OSN výslovně vyjadřuje vážné znepokojení programem zvaným „Babybox“, který dle něj porušuje články 6, 7, 8, 9 a 19 Úmluvy o právech dítěte. „*Důrazně vyzývá smluvní stranu, aby co nejdříve přijala veškerá opatření nezbytná pro ukončení programu „Babybox“ a urychleně posílila a podpořila alternativy s přihlédnutím k povinnosti zcela dodržovat veškerá ustanovení Úmluvy. Dále Výbor vyzývá smluvní stranu, aby zvýšila své úsilí o řešení základních příčin, jež vedou k opuštění novorozenců, včetně plánovaného rodičovství a přiměřeného poradenství a sociální podpory pro neplánovaná těhotenství a prevenci rizikových těhotenství.*“¹⁵⁶

Tetřevová, právnička Ligy lidských práv, která se osobně zúčastnila zasedání Výboru pro práva dítěte OSN, když byla projednávána česká 3. a 4. periodická zpráva, uvádí, že Výboru se nelíbilo především to, že Česká republika pouze přihlíží tomu, že děti jsou opuštěny svými rodiči, nesnaží se snížit počty opuštěných dětí a nemá žádný program prevence, který by šířil osvětu v plánování rodičovství či poskytoval dostatečné sociální poradenství ženám, které neplánovaně otěhotní. Kvůli babyboxům není možné řešit otázku a zkoumat, proč matka dítě odložila.¹⁵⁷

Proti závěrům a doporučením Výboru se ohrazuje např. Vaníčková, předsedkyně vládního Výboru pro práva dítěte, když namítá, že k porušování práv dítěte obsažených v Úmluvě o právech dítěte nedochází, neboť „*dítě odložené do babyboxu je okamžitě registrované, dostane jméno, českou státní příslušnost a pokud je to možné (dopis rodičů), bude znát své rodiče. Jejich péče mu bude z jejich rozhodnutí odepřena a stát zajistí náhradní rodinnou péči.*“¹⁵⁸ Zároveň tvrdí, že identita dítěte není soubor informací

¹⁵⁶ OSN. Výbor pro práva dítěte. *Přezkoumání zpráv předložených státy v souladu s čl. 44 Úmluvy : Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika* [online]. 2011, s. 12. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

¹⁵⁷ TETŘEVOVÁ Michaela. Na zrušení babyboxů má Česko sedm let. Trest mu ale nehrozí. iDnes [online]. 2011-07-13. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/na-zruseni-babyboxu-ma-cesko-sedm-let-trest-mu-ale-nehrozi-p3j-/domaci.aspx?c=A110712_140548_domaci_taj.

¹⁵⁸ VANÍČKOVÁ Eva. Noticka k závěru Výboru OSN pro práva dítěte týkajícího se výzvy k ukončení programu Babybox [online]. 2011 [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW:

vidovaný v matriční knize. „*Osobní identita dítěte se utváří celé dětství v návaznosti na interakci s okolím a jsou ro právě blízcí lidé, kteří identitu dítěte pomáhají spoluvytvářet, nicméně ani v dospívání není vývoj identity ukončený, její vývoj a rozvoj pokračuje de facto až do smrti a hovoříme o sociální identitě, protože v dospělosti jsou to sociální role, které se nejvýznamněji podílejí na utváření identity.*“¹⁵⁹

Ačkoli Vaníčková uznává, že znalost biologických rodičů je jednou z mnoha částí mozaiky lidské identity a souhlasí s tím, že prevence odkládání dětí a pomoc budoucím rodičům je v České republice nedostatečná, uzavírá, že doporučení Výboru, usilující o zákaz babyboxů, je všeobecně mylně vykládáno. Domnívá se, že skutečně existují některé krizové body v programu „Babybox“ a tyto by měly být eliminovány, k čemuž je nutné vést další odborné diskuze.¹⁶⁰

K uvedenému namítám a doplňuji, že ne vždy musí být péče rodičů dítěti odepřena z rozhodnutí obou rodičů. Otec dítěte nemusí být o těhotenství ženy informován a nemusí vůbec vědět o odložení dítěte. Stejně tak blízcí příbuzní matky a dítěte jsou v důsledku rozhodnutí matky dítěte z případné péče o dítě vyloučeni. Rovněž není pamatováno na případy, kdy může být do babyboxu odloženo starší dítě (ne novorozenec), o které matka nechce nebo dle dopisů zanechaných v babyboxech nemůže pečovat.

<http://www.babybox.cz/?p=problematika>.

¹⁵⁹ VANÍČKOVÁ Eva. Noticka k závěru Výboru OSN pro práva dítěte týkajícího se výzvy k ukončení programu Babybox [online]. 2011 [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW:

<http://www.babybox.cz/?p=problematika>.

¹⁶⁰ VANÍČKOVÁ Eva. Noticka k závěru Výboru OSN pro práva dítěte týkajícího se výzvy k ukončení programu Babybox [online]. 2011 [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW:

<http://www.babybox.cz/?p=problematika>.

Závěr

Cílem této práce bylo detailně analyzovat právní úpravu týkající se ochrany práva dítěte znát svůj původ a kriticky ji zhodnotit. Po provedeném rozboru je nutné konstatovat, že právo dítěte znát svůj původ je v české legislativě spíše opomíjeno. Nedostatky jsou České republice vytýkány i na mezinárodní úrovni, a sice Výborem pro práva dítěte OSN. Česká republika stále neodvolala svou výhradu k čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, který je základním pramenem garantujícím právo dítěte znát svůj původ, a s největší pravděpodobností tak ani v nejbližší době neučiní.

Ačkoli nový občanský zákoník má být moderním a nadčasovým kodexem reflektujícím porevoluční vývoj české společnosti, k některým otázkám se staví spíše zpátečnický, případně je i přes obecně větší míru kazuistiky neřeší vůbec. Spíše nezměněná oproti zákonu č. 94/1963, o rodině, zůstává úprava určování rodičovství. Kogentní pravidlo, které stanoví, že matkou dítěte je žena, která je porodila, sice zaručuje právní jistotu a snižuje riziko, že statusové otázky dítěte nebudou vyřešeny bezprostředně po jeho narození, avšak nikterak nezohledňuje stále častěji využívané náhradní mateřství ani fakt, že žena, která dítě porodí, s ním nemusí být geneticky spřízněna.

Pozitivně je možné vnímat skutečnost, že zákon ukládá osvojitelům povinnost, ač bez hrozby sankce za její porušení, informovat dítě o skutečnosti jeho osvojení, a to v poměrně raném věku. Přestože povinnost není vynutitelná, můžeme v ní spatřovat tendence budoucího směřování zákonné úpravy, jež svědčí ochraně práva dítěte znát svůj původ. Naopak to, že rodina původu dítěte může požádat o utajení své totožnosti, nelze hodnotit kladně, když pro tento nástroj neexistuje žádný legitimní důvod a v důsledku jeho využití je značně zasahováno do práva dítěte znát svůj původ.

Obecně lze říci, že do práva dítěte znát svůj původ je zasahováno především praktikami, které zákon neupravuje a které spočívají ve faktickém jednání, jemuž lze jen těžko zabránit (babyboxy, anonymní porody). Zákonodárce však ani přijatou legislativou příliš nedbá ochrany práva dítěte znát svůj původ. Anonymita dárců zárodečných buněk a možnost porodu s utajením totožnosti matky představuje překážku pro zjištění totožnosti genetických rodičů dítěte a naplnění práva dítěte znát svůj původ. Druhý

z uvedených institutů „anonymitu“ matky dítěte prolamuje umožněním nahlédnutí do spisové dokumentace poté, co dítě dosáhne 12 let.

Lze shrnout, že aktuální právní stav není stavem ideálním. Ochrana práva dítěte znát svůj původ by měla být věnována větší pozornost a Česká republika by neměla brát na lehkou váhu doporučení Výboru pro práva dítěte OSN. Naopak by měla směřovat k všeobecné akceptaci tohoto práva a zajištění jeho zákonné ochrany.

Seznam příloh

Příloha č. 1

Statistika počtu dětí z babyboxů

Příloha č. 2

Statistika počtu trestných činů vražda novorozeného dítěte matkou a opuštění dítěte

Příloha č. 1

Statistika počtu dětí z babyboxů

	Instituce	Datum otevření	Počet dětí
1	GynCentrum Hloubětín	01.06.2005	20
2	Nemocnice Milosrdných bratří Brno	03.11.2005	15
3	Fakultní nemocnice Olomouc	05.12.2006	6
4	Nemocnice Kadaň	01.06.2007	2
5	Krajská nemocnice T. Bati – Zlín	06.12.2007	2
6	Nemocnice Pelhřimov	21.12.2007	0
7	Orlickoústecká nemocnice	07.03.2008	2
8	Oblastní nemocnice Mladá Boleslav	01.05.2008	3
9	Nemocnice Sokolov	01.06.2008	1
10	Krajská nemocnice Liberec	27.06.2008	4
11	Pardubická krajská nemocnice	29.07.2008	4
12	Oblastní nemocnice Kladno	26.08.2008	7
13	Oblastní nemocnice Příbram	19.09.2008	3
14	Nemocnice ve Frýdku-Místku	07.11.2008	3
15	Městská nemocnice Ostrava	07.11.2008	7
16	Slezská nemocnice Opava	07.11.2008	3
17	Nemocnice Chomutov	19.11.2008	1
18	Oblastní nemocnice Kolín	05.12.2008	2
19	Nemocnice Jindřichův Hradec	23.12.2008	1
20	Šumperská nemocnice	19.01.2009	3
21	Oblastní nemocnice Náchod	06.02.2009	0
22	Nemocnice Strakonice	23.03.2009	1
23	Klatovská nemocnice	15.04.2009	0
24	Nemocnice Teplice	28.05.2009	2
25	Nemocnice Nymburk	02.06.2009	0
26	Kroměřížská nemocnice	29.07.2009	2
27	Nemocnice Rudolfa a Stefanie Benešov	18.08.2009	2
28	Nemocnice Jihlava	20.09.2009	2
29	Masarykova nemocnice Ústí nad Labem	25.10.2009	5
30	Nemocnice s poliklinikou Mělník	04.11.2009	2
31	Nemocnice Písek	11.01.2010	1
32	Nemocnice Přerov	10.02.2010	2
33	Úřad městské části Praha 2	06.03.2010	5
34	Nemocnice Třebíč	19.03.2010	0
35	Nemocnice Děčín	12.04.2010	1

36	Nemocnice Jablonec nad Nisou	01.06.2010	1
37	Úřad městské části Praha 6	29.07.2010	2
38	Nemocnice s poliklinikou Karviná-Ráj	25.08.2010	2
39	Městská nemocnice Litoměřice	19.09.2010	0
40	Nemocnice TGM Hodonín	28.10.2010	0
41	Nemocnice Most	05.12.2010	4
42	Nemocnice Slaný	03.02.2011	0
43	Poliklinika Denisovo nábřeží Plzeň	08.03.2011	4
44	Ambeat Health Care – Trutnov	01.06.2011	0
45	Almeda a. s., Městská nemocnice v Neratovicích	12.09.2011	0
46	Zdravotnická záchranná služba Královéhradeckého kraje – Hradec Králové	19.09.2011	2
47	Nemocnice Cheb	20.12.2011	1
48	Karlovarská krajská nemocnice	09.02.2012	1
49	Nemocnice Český Krumlov	08.03.2012	0
50	Zdravotnická záchranná služba Jihočeského kraje – České Budějovice	25.04.2012	0
51	Sdružené zdravotnické zařízení Krnov	30.07.2012	1
52	Nemocnice Havlíčkův Brod	13.11.2012	3
53	Nemocnice Nový Jičín	05.12.2012	0
54	G-centrum Tábor	04.02.2013	0
55	Nemocnice Vyškov	21.03.2013	3
56	Nemocnice Prostějov	23.04.2013	0
57	Uherskohradišťská nemocnice	27.07.2013	0
58	Nemocnice s poliklinikou Česká Lípa	19.09.2013	0
59	Domažlická nemocnice	18.12.2013	0
60	Nemocnice Valašské Meziříčí	27.02.2014	1
61	Svitavská nemocnice	08.04.2014	0
62	Zdravotnická záchranná služba Středočeského kraje – Kutná Hora	29.07.2014	0
63	Nemocnice s poliklinikou Havířov	23.09.2014	0
64	Nemocnice Znojmo	19.03.2015	0
65	Oblastní nemocnice Jičín	01.06.2015	0
66	Panochova nemocnice Turnov	12.08.2015	0
67	Nemocnice Třinec	01.10.2015	0
68	Nemocnice Břeclav	18.12.2015	0
69	Masarykova nemocnice v Rakovníku	07.04.2016	0
70	Nemocnice Rychnov nad Kněžnou	24.05.2016	0

Příloha č. 2

Statistika počtu trestných činů vražda novorozeného dítěte matkou a opuštění dítěte

	Vražda novorozeného dítěte matkou	Opuštění dítěte
1997	3	11
1998	1	16
1999	4	15
2000	6	10
2001	1	20
2002	1	16
2003	3	9
2004	0	14
Průměr:	2,375	13,875
2005	0	14
2006	2	14
2007	0	16
2008	1	13
2009	1	11
2010	1	15
2011	1	18
2012	1	14
2013	1	21
2014	0	13
2015	1	10
Průměr:	0,818	14,58

V první polovině roku 2016 došlo k 1 vraždě novorozeného dítěte matkou a 16 případům opuštění dítěte.

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
IVF	in vitro fertilizace
KET	kryoembryotransfer
občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSN	Organizace spojených národů
UNICEF	United Nations Children's Fund
zákon o matrikách	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách jménu a příjmení
ZSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
ZSZS	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Použitá literatura

Publikace

- [1] BŮŽEK, Antonín. *Století dítěte a práva dítěte*. In *Proměny podmínek života dětí a mládeže ve století dítěte podle Elen Keyové. Sborník z II. symposia o vývoji sociální pedagogiky 16. dubna 2009*. Pardubice : Univerzita Pardubice Fakulta filozofická, 2009, 53 s.
- [2] DAUBNEROVÁ Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha : Linde Praha a.s., 2013. 175 s. ISBN : 978-80-7201-930-4.
- [3] DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první : Obecná část*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013. 430 s. ISBN : 978-80-7478-325-5.
- [4] ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha : Linde Praha, 2001. 302 s. ISBN : 80-7201-313-0.
- [5] GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 310 s. ISBN : 978-80-7380-454-I.
- [6] HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách s komentářem*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2015. 352 s. ISBN : 978-80-7380-525-8.
- [7] HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Občanský zákon II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 742. ISBN : 978-80-7400-503-9.
- [8] HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. 368 s. ISBN : 978-80-7400-552-7.
- [9] NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí : komentář*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2007. 800 s. ISBN : 978-80-86131-72-6.
- [10] RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2015. 216 s. ISBN : 978-80-7400-578-7.
- [11] SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Praha : Wolters Kluwer, a.s., 2014. 244 s. ISBN : 978-80-7478-512-2.

Odborné články

- [12] ADÁMKOVÁ, Zuzana. Utajené porody „Manuál pro porodní asistentky“. *Bakalářská práce*. Brno : 2010.
- [13] BAKALÁŘ, Eduard, KLÉGROVÁ, Jarmila. Dětské psychické potřeby. *Právo a rodina*. 2000, č. 5.
- [14] CÍSAŘOVÁ Dagmar, SOVOVÁ Olga. Náhradní mateřství v právní praxi. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2015, č. 5.
- [15] FRINTA Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. *Právní fórum*. 2005, č. 4.
- [16] HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*. 2005, č. 2.
- [17] KONEČNÁ, Hana. Anonymní dárcovství gamet a anonymní porody: společné etickopsychosociální a právní aspekty. *Praktický lékař*. 2012, roč. 92, č. 10-12.
- [18] KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka.. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*. 2015, č. 21.
- [19] NOVOTNÁ, Věra. Změny v sociálně-právní ochraně dětí, přijaté v souvislosti s novým občanským zákoníkem. *Právo a rodina*. 2014, č. 6.
- [20] PEKTOROVÁ Markéta, VENTRUBA Pavel. Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*. 2015, roč. 80, č. 4.
- [21] PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK Radek. Standardy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení ohroženého dítěte. *Právo a rodina*. 2013, roč. 15, č. 9.
- [22] SKÁCEL Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*. 2011, č. 6.
- [23] ŠÍNKOVÁ, Renáta. K některým novinkám v právní úpravě určování a popírání rodičovství od 1. 1. 2014. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 12.
- [24] ZUKLÍNOVÁ Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. 2005, č. 7.

Zahraníční odborné články

- [25] DRAGHICI, Andreea, DIDEA Ionel, DUMINICA Ramona. The Right of Children to Know Their Parents – a Constitutive Element of the Child's Identity. *Acta Universitatis Danubius*. 2013, vol. 9, no. 1.
- [26] MICKOVIK Dejan, KOCHKOVSKA Katerina. Biomedically Assisted Reproduction in the Republic of Slovenia and the Republic of Macedonia. *Iustinianus Lax Review*. 2013, vol. 4, no. 2.
- [27] RAVELINGIEN, An, PROVOOST, Veerle, PENNING, Guido. Open-Identity Sperm Donation: How Does Offering Donor-Identifying Information Relate to Donor-Conceived Offspring's Wishes and Needs? *Journal of Bioethical Inquiry*. 2014, vol. 11, no. 2. ISSN : 1176-7529.
- [28] RAVITSKY, Vardit. Knowing Where You Come From: The Rights of Donor-Conceived Individuals and the Meaning of Genetic Relatedness. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*. 2010, no. 11.

Normativní prameny

- [29] Československo. Zákon č. 94 ze dne 13. prosince 1963 o rodině. In *Sbírka zákonů*. 1963, částka 53.
- [30] Česko. Ústavní zákon České národní rady č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky. In *Sbírka zákonů*. 1992.
- [31] Česko. Zákon č. 91 ze dne 10. listopadu 1998, kterým se doplňuje a mění zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. In *Sbírka zákonů*. 1998, částka 34.
- [32] Česko. Zákon č. 389 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In *Sbírka zákonů*. 1999, částka 111.
- [33] Česko. Zákon č. 301 ze dne 7. září 2000 o matrikách, jménu a příjmení. In *Sbírka zákonů*. 2000, částka 85.
- [34] Česko. Zákon č. 422 ze dne 19. července 2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění

- pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů*. 2004, částka 138.
- [35] Česko. Zákon č. 296 ze dne 19. srpna 2008 o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů. In *Sbírka zákonů*. 2008, částka 97.
- [36] Česko. Zákon č. 401 ze dne 7. listopadu 2011, kterým se mění zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In *Sbírka zákonů*. 2011, částka 147.
- [37] Česko. Zákon č. 373 ze dne 8. prosince 2011 o specifických zdravotních službách. In *Sbírka zákonů*. 2011, částka 131.
- [38] Česko. Zákon č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník. In *Sbírka zákonů*. 2012, částka 33.
- [39] Česko. Zákon č. 292 ze dne 27. září 2013 o zvláštních řízeních soudních. In *Sbírka zákonů*. 2013, částka 112.
- [40] Česko. Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 15 ze dne 26. února 1988 o Vídeňské úmluvě o smluvním právu. In *Sbírka zákonů*. 1988, částka 2.
- [41] Česko. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí ze dne 28. listopadu 2000 o Evropské úmluvě o osvojení dětí. In *Sbírka zákonů*. 2000, částka 55.
- [42] Česko. Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473 ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In *Sbírka zákonů*. 2012, částka 177.
- [43] Česko. Vládní usnesení č. 1 ze dne 4. ledna 1995 ke koncepci právní úpravy rodinně právních vztahů.
- [44] Česko. Návrh skupiny poslanců ze dne 12. prosince 2014 na změnu zákona o specifických zdravotních službách. In *Sněmovní tisk 371*. 2014.
- [45] Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 359 ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí*. Vláda ČR. 1999.
- [46] Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 373 ze dne 6. listopadu 2011, o specifických zdravotních službách*. Vláda ČR. 2011.
- [47] Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 89 ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, (konsolidovaná verze)*.

- [48] Česko. *Důvodová zpráva k zákonu č. 401 ze dne 27. listopadu 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.*
- [49] HOLÁŇ, Vilém, JANEČEK Josef a kol. *Důvodová zpráva k zákonu č. 422 ze dne 19. července 2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.* Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. 2004.
- [50] CHALÁNKOVÁ Jitka et al. *Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.* Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. 2014.
- [51] EU. *Směrnice 2004/23/ES ze dne 31. března 2004, o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk.* Evropský parlament a Rada. 2004.
- [52] OSN. Valné shromáždění. *Deklarace práv dítěte.* New York : 1959.
- [53] OSN. Valné shromáždění. *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.* New York : 1966.
- [54] OSN. Valné shromáždění. *Všeobecná deklarace lidských práv.* New York : 1948.

Judikatura ESLP

- [55] Evropský soud pro lidská práva. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva o přijatelnosti stížnosti č. 42326/98, Odièvre vs. France. In *Reports of Judgment and Decisions.* Štrasburk : 2003.
- [56] Evropský soud pro lidská práva. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva o přijatelnosti stížnosti č. 39277/06, Kňákal proti České republice. In *Information Note No. 93 on the case-law of the Court : January 2007.* Štrasburk : 2007.
- [57] European Court of Human Rights. Judgment : Case of Ahrens vs. Germany (Application no. 45071/09). Strasbourg, 2012.

- [58] European Court of Human Rights. Judgements : Cases of *Menesson v. France* (Application no. 65192/11) and *Labassee v. France* (Application no. 65941/11). Strasbourg, 2014.
- [59] European Court of Human Rights. Judgement : Case of *Paradiso and Campanelli v. Italy* (Application no. 25358/12). Strasbourg, 2015.

Internetové zdroje

- [60] Babybox pro odložené děti – Statim, z.s. *Statistiky babyboxů* [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>.
- [61] Babybox pro odložené děti – Statim, z.s. *Zapsaný spolek* [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <http://www.babybox.cz/?p=sdruzeni>.
- [62] Česká transplantační společnost. *Transplantace ledvin od žijících dárců : Otázky a odpovědi* [online]. 2007. Poslední aktualizace 2015-03-09 [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.transplantace.eu/ledviny/darci.php?t=1#20>.
- [63] Česko. Vláda. Třetí a čtvrtá periodická zpráva o plnění závazků plynoucí z úmluvy o právech dítěte [online]. Praha : 2007, s. 5 [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.
- [64] Český statistický úřad. *Demografická příručka – 2014 : Přirozený pohyb obyvatelstva na území České republiky v letech 1919 – 2014 (absolutní údaje)* [online]. 2015. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>.
- [65] JÁNSKÁ, Lucie. Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je už 21 [online]. *Lidovky.cz*. 2014 [cit. 2016-07-12]. Dostupný z WWW: http://relax.lidovky.cz/ja-nahradni-matka-0e2-/zdravi.aspx?c=A140721_204119_In-zdravi_jzl.
- [66] Klinika reprodukční medicíny a gynekologie Zlín. Poskytovaná péče [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.ivf-zlin.cz/24785-kryokonzervace-embryi>.

- [67] Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodina a ochrana práv dětí : Sociálně-právní ochrana dětí : Důležité strategie, stanoviska a metodiky MPSV* [online]. [cit. 2016-06-12]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.
- [68] Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodina a ochrana práv dětí : Statistiky* [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.
- [69] Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Veřejný rejstřík a sbírka listin* [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrikfirma.vysledky?subjektId=752683&typ=PLATNY>.
- [70] OSN. Výbor pro práva dítěte. *Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika* [online]. 2003, s. 1-2. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Z_v_re_n_doporu_en_2CRC_CZ_2.pdf.
- [71] OSN. Výbor pro práva dítěte. *Přezkoumání zpráv předložených státy v souladu s čl. 44 Úmluvy : Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika* [online]. 2011, s. 2-3. [cit. 2016-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.
- [72] Policie České republiky. *Informační servis. Statistiky* [online]. [cit. 2016-07-18]. Dostupný z WWW: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.
- [73] Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. *Jednání a dokumenty : Sněmovní tisky* [online]. 2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=32>.
- [74] ŘEŽÁBEK, Karel. *Zpráva o rodiče 2012* [online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Registry NZIS vtsup. 2013. č. 51 [cit. 2016-03-07]. ISBN : 978-80-7472-145-8. Dostupný z WWW: <http://www.uzis.cz/search/node/zpr%C3%A1va%20o%20rodi%C4%8Dce%202012>.
- [75] TETŘEVOVÁ Michaela. *Na zrušení babyboxů má Česko sedm let. Trest mu ale nehrozí.* iDnes [online]. 2011-07-13. [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/na-zruseni-babyboxu-ma-cesko-sedm-let-trest-mu-ale-nehrozi-p3j-/domaci.aspx?c=A110712_140548_domaci_taj.

- [76] United Nations. United Nations Treaty Collection. *Convention on the Rights of the Child* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupný z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en.
- [77] VANÍČKOVÁ Eva. Noticka k závěru Výboru OSN pro práva dítěte týkajícího se výzvy k ukončení programu Babybox [online]. 2011 [cit. 2016-06-29]. Dostupný z WWW: <http://www.babybox.cz/?p=problematika>.

Abstrakt, klíčová slova

Práce se zabývá analýzou platné a účinné české právní úpravy ve vztahu k právu dítěte znát svůj původ. Samostatně je pojednáváno o obsahu práva dítěte znát svůj původ, adresátech právní úpravy, čl. 7 Úmluvy o právech dítěte a české výhradě k tomuto článku, dále pak o dotčených českých právních předpisech a jejich reformách. Pozornost je věnována problematice určování rodičovství. Obsahem práce je především rozbor problematiky asistované reprodukce, náhradního (surogátního, surogačního) mateřství, osvojení, anonymních a utajených porodů, a babyboxů ve vztahu k ochraně práva dítěte znát svůj původ. Cílem je kriticky zhodnotit účinnou právní úpravu, upozornit na její nedostatky a nastínit možnosti jejího dalšího vývoje, neboť právu dítěte znát svůj původ a jeho ochraně není v českém právním řádu věnována dostatečná pozornost. Některé výše uvedené instituty nejsou zákonem upraveny vůbec, u jiných je upřednostňována anonymita biologických rodičů dítěte. Pouze u osvojení došlo rekodifikací občanského práva k pozitivnímu vývoji, nicméně i v této oblasti lze spatřovat určitá pochybení a nedostatky zákonné úpravy.

Klíčová slova:

právo znát svůj původ, asistovaná reprodukce, náhradní mateřství, surogátní mateřství, osvojení, anonymní a utajené porody, babybox

Abstract, Keywords

The thesis concerns itself with the analysis of Czech legislation currently in effect with respect to the right to know one's origin. Discussed are the contents of this right, the legislation's addressees, Article 7 of the Convention on the Rights of the Child including the reservations to it made by the Czech Republic. The affected Czech regulations and their reforms are also talked about. Attention is also given to the issue of determining one's parentage. The bulk of the thesis is made up of analyzing the issues of assisted reproduction, surrogacy, adoption, anonymized and confidential childbirths, and baby boxes in regard to protecting the right to know one's origin. The thesis aims to critically evaluate current legislation, point out its shortcomings and suggest possible future development as the right to know one's origin isn't currently being given enough attention. Some of the aforementioned institutes aren't set out in law at all, others give preference to the anonymity of the child's biological parents. Adoption has recently seen some positive development with the recodification of the civil law, however even this is an area that leaves a lot to be desired as there still are certain faults and deficiencies of the legislation.

Keywords:

right to know one's origin, assisted reproduction, surrogacy, adoption, anonymized and confidential childbirths, baby hatches, baby boxes

Název práce v anglickém jazyce

Reflection of the right to know one's own origin in the Czech legal order (critical study)